

Peter Dzurák

Národopisný náhrdelník

I.

FLOPPY Servis
2006

Peter Dzurák:
Národopisný náhrdelník I.

vydalo:

VYDAVATEĽSTVO FLOPPY SERVIS - Ing. Juraj Jambor

915 01 Nové Mesto nad Váhom , Odborárska 7

ako svoju 14. publikáciu

Zostavil, upravil a do tlače pripravil Ján Jurák

Technický redaktor: Ing. Juraj Jambor

Tlač: TISING, spol. s r.o. Nové Mesto nad Váhom

Vydanie 1.

2006

ISBN 80-89053-13-0

EAN 9788089053131

Predhovor

*„každý to ináč so životím brá si,
každému ináč svitajú krásy,
každé srdce ináč cíti.“*

*„Čo sa nazdáte? - že každý šuhaj
mríe za biednou smidkou chleba?“
(A. Sládkovič: Detvan, 221, 222.)*

Veľký náš pevec, básnik Andrej Sládkovič, to krásne vystihol. Každému sa iné páči, nie každý sa pachtí iba za peniazmi.

Našťastie existujú na svete aj rojkovia, ktorí idú hlavne za vytúženým cieľom. Ich do činnosti neženie mamona, ich nezlákajú falšou oplývajúce „slad'áčky“ či krváky, ktorými sa hmýri televízia.

Zoberme len Bošácku dolinu.

Veľký botanik svetového mena, národopisec, spisovateľ Jozef Ľudovít Holuby, zanechal po sebe veľké dielo, ale ani po predaji dvoch objemných herbárov nemal dost' peňazí na vzdelanie svojich detí, a tak veľmi nadaný syn Cyril nikdy nemohol dokončiť štúdium medicíny.

Neprekonateľný najväčší slovenský bibliograf a spisovateľ Ľudovít Vladimír Rizner dával na knihy štvrtinu až tretinu svojho skromného učiteľského platu, a preto bol často celé dni iba o kyslom mlieku či fazuľovej polievke. Pritom popri zamestnaní vytvoril dielo (šesťzväzková Bibliografia písomníctva slovenského od najstarších čias do konca roku 1900), aké neurobil žiaden jednotlivec na svete. Také veľdiela inde v rámci zamestnania celý život zostavovali kolektívy ľudí v akadémiách vied.

A čo Peter Dzurák?

Dlhé roky patril medzi najväčších „srandistov“ na širokom-ďalekom okolí. V Bošáckej doline nebolo vari výraznejšieho huncútstva, v ktorom by nebol mal prsty.

Zrazu ho však niečo „posadlo“. Pestvá prestali a on, Bošáčan každým dychom, no už obyvateľ Nového Mesta n.V., nie aby bol po práci „lopol“ do fotelky a donekonečna „čumel“ do obrazovky televízora alebo denne niekoľko hodín spolu s kamarátmi z mokrej štvrte „vartoval krčmu“. To nie.

Vychytil sa - a už ho nebolo. Sadol na autobus a len čo z neho vyletel, už brázdil Bošácku dolinu. (Rodine sa nikdy nevrátia peniaze, ktoré precestoval.) Z domu do domu chodil, vypytoval sa, zapisoval. Najprv po rodine, priateľoch a dobre známym, neskôr systematicky podľa vopred premysleného plánu. Zaujímalo ho všetko. Ako ľudia žili, ako hovorili nárečím, ako využívali bohatstvo reči, ako sa zoznamovali, ženili, vydávali, ako pracovali doma, vo výžinkoch (sezónne roboty u bohatších gazdov), i ako hrdlačili na majeroch a v cudzine.

Na medovinu národopisu bohaté kvietky života mu - za vyše dvadsať rokov usilovného zberu - poskytli materiál, ktorý len-len vošiel do zväčša hrubých trinásť zväzkov formátu kancelárskeho papiera (A4). Vznikol tak akýsi skanzen názorov, pocitov, spomienok, ale aj liečiteľských rád, názvov častí chotára, parciel, studničiek, druhov ovocia, ale i ľudských príbehov, osudov.

Všetko zapisoval v nárečí. My to uvádzame zväčša v spisovnej úprave, ale niektoré typické nárečové prvky nechávame v pôvodine. Dokonca aj niekoľko celých záznamov - ako ukážku bošáckeho a zemiansko-podhradského nárečia. (Obe nárečia boli ináč rovnaké, ale v Bošáci sa až neprirodzene mäčkilo, v Podhradí sa vyslovovalo všetko tvrdo. Zaujímavé. Tieto obce sú tak blízko seba, že keby neboli označené tabuľami, mnohí ich obyvatelia by nevedeli, kde končí Bošáca a začína Podhradie.)

Peter Dzurák dlhé roky poskytoval nazberaný materiál jednému z popredných vedeckých pracovníkov Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV v Bratislave. Pokladám za neodpustiteľnú chybu, že tento jazykovedec „nezbadať“ národopisnú hodnotu záznamov a nepričinil

sa o ich vytlačenie v niekoľkých zväzkoch v čase, keď na kultúru a vydávanie kníh bolo peňazí ani pliev.

Dnes, v situácii, keď štát pomocou biednych záchranných pásov pláva v priepasti chudoby a bohatí jednotlivci zväčša „poctivým“ spôsobom v priebehu pár rokov nahrabali miliardové majetky, nemôžeme čakať, že niekto vydá všetko vhodné, čo Peter Dzurák pracne pospisoval. Dnes sa „valia“ obrovské prostriedky na mnoho-miliónové luxusné paláce, často v zahraničí, prípadne sa peniaze vyhadzujú na zhýralé „živobytie“ boháčov z rýchlovýkrmní.

A kultúra?

Prirovnať ju k Popoluške sa zdá byť naprosto nemiestne, pretože táto chudera mala nádeje, ktoré sa jej splnili.

Nám ostáva nanajvýš utópia. Zbožné želanie!

Napriek všetkým hatiam, ktoré sa pri vydávaní kníh rútia do cesty, pokúsime sa, vďaka síce nemnohým, ale citlivým mecenášskym sponzorom, vydať aspoň výber z bohatých spisov Petra Dzuráka. Prvý zväzok, ktorý sa širokej čitateľskej verejnosti dostáva do rúk, je toho dôkazom. Dúfajme, že nie iba prvou lastovičkou, ktorá ešte neznamená leto!

Vybrali sme do tejto knižky spomienky na zoznamovanie mladých a na roboty doma i v zahraničí. Ide o výťah z prvého a ôsmeho zväzku spisov Petra Dzuráka. Vsunuli sme aj o konopách a výrobe plátna.

Príspevky nie sú iba v podstate dané do spisovného jazyka, ale aj krátené, aby sa niektoré podobné spomienky alebo rodinné odkazy neopakovali.

Vyjadrujeme úprimnú vďaka všetkým, ktorí Petrovi Dzurákovi „materiál“ poskytli a dovolili zverejniť aj mená. No vďačíme aj tým, čo sa im pre rôzne príčiny mená uviesť nemohli. Zberateľovi už poďakovať nemôžeme, ale jeho rodine, najmä manželke, patrí nesmierna úcta i vďaka. Vedť nachádzala vždy dost' pochopenia pre manželovu zberateľskú činnosť, hoci často boli jeho ruky potrebné i pri domácich robotách, prípadne pri prácach v záhrade. Na Petrovu obhajobu však musíme podotknúť, že on sa snažil záhradku si nezanedbávať!

Kto po tejto knižke rád siahne?

Predovšetkým tí, ktorým sa oživia mnohé spomienky. Ale aj tí, čo sa chcú poučiť. Múdry človek sa učí na skúsenostiach a chybách iných. Hlúpy na svojich. A veľmi hlúpy sa nepoučí nikdy a na ničom. Po Dzurákových záznamoch radi siahnu aj rodičia, čo chcú svojim deťom či vnukom priblížiť, ako ťažko sa žilo kedysi. A v neposlednom rade si zalistujú v týchto stránkach aj tí, ktorí pachtia po zaujímavých až napínavých príbehoch. A najmä v ľudovom podaní. Tých je totiž v knižke bohato. Reč niektorých spomínajúcich je krásna, bohatá na skvosty jazyka. V Bošáckej doline krásne vyjadrovanie pestoval už spomínaný J. L. Holuby, ktorý tu ako kňaz pôsobil celých 48 rokov. Vyoral obrovskú brázdú na poli šírenia kultúry i bohatosti vyjadrovania. Dodnes cítime po ňom stopy.

Škoda len, že Peter Dzurák, tento pokračovateľ v národopisnej zberateľskej činnosti Holubyho a Riznera, sa vydania svojich spisov nedožil. Je to už akási smutná tradícia. Ani L. V. Rizner nemal možnosť vychutnať plody svojej celoživotnej práce pri vydaní Bibliografie. S Dzurákom sme sa už niekoľko rokov chystali k príprave jeho zberateľských prác do tlače. Hoci píše pekne, pre slabšie oči je jeho písmo veľmi drobné, preto sme boli dohodnutí, že mi bude chodiť diktovať do počítača. Nič nechodil. Ja, zaujatý inou prácou, som ho akosi málo urgoval. Práve, keď ma tento problém v mysli silno znepokojoval, stretli sme sa v Novom Meste n.V. Na výtku, prečo nechodí diktovať, iba skromne poznamenal:

„Som chorý! Trikrát denne si pichám inzulín.“

Keďže slová o chorobe boli z jeho úst akési neobvyklé, hoci prežil ťažký pracovný úraz s obrovskými popáleninami a len-len že ušiel „hrobárovi spod lopaty“, spýtal som sa:

„Koľko grádov ti našli? „

„Dvadsaťštyri.“

„Hí! Dávaj si pozor, od toho by si mohol oslepnúť!

Neoslepol. Ale tento raz mu to s hrobárom nevyšlo. O dva dni po našom stretnutí brázdil po rodnej Bošáci. Snažil sa ešte doplniť akési údaje. V pracovnom zápale si trochu neskôr spomenul na injekciu. Situáciu chcel zachrániť, preto rýchlo vběhol k bývalej

susede. Injekcia však už nezabrala. Odpadol ako včelička. Uprostred práce.

Česť jeho pamiatke dávame aj vydaním tohto prvého zväzku z jeho vybraných spisov. Knižka, po jej zostavení, čakala štyri roky na svojho sponzora, aby mohla uzrieť svetlo sveta.

Ján Jurák, zostavovateľ.

Úvodom

V. Eberkopf:

*Vy viete o živote veľa.
A na úrovni mysliteľa.
Kým iný iba predpokladá
a nerozumie, hmatá, hľadá,
vy triedite a rozlíšite
meritum vecí, zrakú skrytú,
vždy vychádzajúc z poznaného.
Vy ráčite mat', vzácny pane,
svoj pevný punkt - a potom z neho
vy svietite si na poznané.
Prosím vás, vy ste študovali?*

Peer Gynt:

*Nie pane. Som, tak povediac,
len autodidakt... a nič viac.
Len tak - zo svojich skromných síl
som premýšľal - a - škoda chváliť
tu i tam niečo pochytíť.
Začínal som už trošku starý,
keď už sa nám nie práve darí
počítať riadky, všakáno,
a lúštiť stranu za stranou.
Z dejín som prebral úchytikom,
čo pod ruku mi prišlo tu.
A pretože sa vlastne oddá
mat' v ťažkých dobách istotu*

*a pokoj mysle, skúsil som
i náboženstvo. Aká škoda?
Učili sme sa prázdne slová,
ak nevieme ich zúžitkovať.*

(Henrik Ibsen: Peer Gynt, úryvok zo štvrtého dejstva.)

Črty, poviedky, charakteristiky a iné

Venovanie:

„Tento náhrdelník je zhotovený z prirodzených, profesionálnou praktikou neuspôsobovaných kameňov, predstavujúcich črty, príbehy, charakteristiky prostého, Tebe však blízkeho ľudu Bošáckej doliny. Nech Ťi je, moja drahá ... ozdobou, ktorá zvýrazní všetok Tvoj prístup a prejav priateľstva i humánnosti ľuďom Tebe blízkym.“

1982

* * *

Príbehy, spomienky

A. M. Bošáca

„Môj brat Štefan (čo umrel) keď sa v tridsiatom prvom ženil, bral si ženu z Drietomy. Jak sme tam sedeli za svadobným stolom, len mu podali lístok. To ich mládenci pýtali výkupné, keď je nevesta z inej dediny. Lenže pýtali tristo korún, - ako keď u nás pret'ahujú stužku. A to bolo strašne moc. Vieš, čo vtedy bolo tristo korún? Aj im Štefan povedal: „Á, takto nie!“ Ani im nič nedal. Potom, keď sa svadba skončila, sadli sme na autobus, hen Ištvánčin nás viezol, aj nebohý Socha tam bol, ako krstný otec. Jak sme prišli k mostu, bol cezeň pretiahnutý hamovník. Silná reťaz. A okolo hentí Drietomania. Zle- nedobre! Najprv len handrkovanie, ale ďalej a ďalej už sácanie, ktorémusi aj kabát roztrhli. No veľké št'astie. Hentomu Sochovi sa akosi podarilo prešmyknúť - a pre žandárov. Tí aj pekne prišli. My, učupení v autobuse, kamene len tak trieskali do neho, ale jak hentí

prišli, zjednali poriadok. Až potom sme sa pohli. Ale hentí, aj keď sa rozliezli, aj tak nás kamením vypevádzali. Také hnusoby!

* * *

Zváranie nebola taká jednoduchá vec. Zašipané šuchy, plachty sa na noc namáčali. Vyžmýkali a uložili do palchovne. Pekne poukladali. A navrch do jednej plachty sa zakrútil popol. Tak po celom. (Najlepšie drevo na popol bolo bukové. Nech Boh chráni použit' jelšu, dub alebo orechové drevo! To by rozožralo plátno.) A to sa potom aj štyri razy zalievalo varenou vodou, dažďovou alebo potočnou, keď išla čistá. Keď sa vypustila spodkom voda, tam bol špunt, ešte sa to tým lúhom obľalo. Potom sa to už len na potoku piestom pralo.

* * *

Okolky (=skladané krojové sukne - pozn. J.J.) sa faldovali takto: Vypralo sa a naškrobilo. Dalo sa na stôl a po kúskoch pretrelo vodou a faldy sa po kúštičku robili. Potom sa sklíckom vyhládzali za mokra. Aj obojky sa tak robili.

* * *

Podlaha - zem - sa pred zametáním polievala polevákom. Robili sa tým prúdom vody všelijaké mustry, výšivky: krokvičky, prútky, retiazky, slučky, kosierky. (= ako zahnuté pero z kohútieho chvosta - pozn. J.J.) Raz som tiež polievala, keď prišli za mojím akísi páni. (Vtedy bol richtárom a to si hentakí len kľučky podávali. Hádám nebolo toho dňa.) Dívali sa na tie cifry a nevedeli sa vynačudovať. Jak ich môj usadil za stôl, mrkol na mňa a už som vedela, že im musím čosi ponúknuť. Neviem povedať, čo som napochytro ponúkla, však u nás sa nedalo hovoriť o nedostatku. Jak som kládla na stôl, tak som stiahla obrúsok. Oni sa tak začudovane na mňa pozreli. A ja som im:

Nuž, u pánov ináč, u sedliakov ináč. U pánov sa prestrie obrúsok, keď sa ide jesť, u nás sa pred jedlom dáva dole.

* * *

Raz, tak večer, prišiel k nám B. Ičo - Slepó. To ešte za slobodna, aj s Krajčovicom. Ale ja som ich vymkla. Reku, to by mi ešte chýbalo, neviem prečo, ale nebol mi akosi po chuti. Tak sa od brány zvrtili a išli na Zabudišovú. N. Žofe, čo išla za J. Lenže tam bol už u nej, tento, čo ho spomínam, J. Lojzo z doliny. A ona, jak týchto zbadala, vyniesla von stoličku. Ako že sú neni vítaní. Ich to dopálilo. Toľký svet a toto! Len si ho kdesi v húšti počkali. A poriadne utkli. Ale pri tej trmevrme odletela hentomu Slepóšovi čiapka a Lojzo ju na druhý deň za vidna našiel. Aj ho zažaloval. Lenže čo K. Štefan neurobil. K súdu prišiel v takej istej čiapke, to si vypožičal od Ch. Joža. A J. súd prehral. Potom mi K. dohovárал, že keby som im bola otvorila, nemuselo k tomu dôjsť. Daj sa mi svete, môjž milý!

* * *

Alebo na hentých majeroch. Chodila som tam od mala. To som mala kamarátku Kaču T. Staršia odo mňa, už je tiež nebohá. Tá sa čosi navyvádzala. Bár s sme boli narobené. Už jak boli starí povyvalovaní na pričniciach, len sa prikryla bielou plachtou a začala takým tlstejším hlasom:

*„Robil bich vám kázneň,
ale bich bol blázneň,
robil bich vám omšu,
ale ma vši kúšú.“*

A začala sa po celom tele ošívat'. Starí sa hned' pustili do smiechu. Nehnevali sa na ňu, aj keď už zaspávali. Alebo raz zaklopala na izbu, kde spával H. -Dudlík, aj D.-Vysoký. Spolu spávali. Neviem, či to nebola rodina. Dotiaľ búchala, až počula, že čosi zavrčali. A začala zas takým cudzím hlasom: „Janko H., spíte?“ Ohlásil sa henten Dudlík: „Však vidíš, že spím!“ - už s takým jedom. Ona na to: „Janko H.,

požičajte mi päťdesiat zlatých!“ - to len tak na jed, však hádam za celý život nedržali v rukách päťdesiat zlatých. Kde! A zas o chvíľu: „Janko H., spíte?“ Keď už na to hlasnejšie zahundral, ona na to: „teda dud-dud!“ - to keď mu nadávali Dudlík. Nič, len tak v gatiach a začal ju naháňať, len čo, keď ona jak lasica. Čo nachytáš?

Často sme si začali vyspevovať. Aj v robote, bárskde. Ja som ľúbila túto pesničku:

*/: Nat Bošáci hájíček, :/
/: spjévá na ňom sláviček, :/ sláviček.*

*/: Nespjévaj si slávičku, :/
/: zobudziš mi Aňičku, :/ Aňičku.*

*/: Štiri noci nespala, :/
/: za miláčkom túžila, :/ túžila.*

*/: Túžeňje je ľaskeá vec, :/
/: ešte ľasšá jak bolesc, :/ bolesc.*

*/: Ot bolescí lísteček, :/
/: ot túžeňá Jaňiček, :/ Jaňiček.*

*/: Štiri koňe na dvóre, :/
/: ničto na nich neore, :/ neore.*

*/: Oral na nich Jaňiček, :/
/: červení jak brebíček, :/ brebíček.*

*/: Keť do konca dooral, :/
/: na Aňičku zavalal, :/ zavalal.*

*/: Pot, Aňička, pot ke mňe, :/
/: povjém ľi já, čo mi je, :/ čo mi je.*

*/: A mňa bolí hlavička, :/
/: zabili mi Jaňička, :/ Jaňička.*

Alebo sme si zatiahli túto, však sa aj na veselí (svadbe) spievala:

*Dže zme žali, tu zme žali
/: na doľiňe, :/
na téj drobnéj d'ateľiňe.*

*Ďatelina prekvitala,
/: prekvitala, :/
manka céru z'apletala.*

*Nez'apletaj, manka, tuho,
/: manka tuho, :/
nebuďem já doma dúbo.*

*Lež ma z'aplec na lahúčko,
/: na lahúčko, :/
vidám sa ti nablizúčko.*

Ja som rada chodila na tancovačky. To už bolo, hádam, v rode. Mojej mamy sestra, ako spomínali, boli najparádnejšia dievka. To bývali zábavy pod Jágréch orechami. Raz za jeden večer jedny čížmy zodrala. Vtedy tam s ňou tancoval aj S. Ale ten sa tam potom opil. A keď ho prišla mamenka volať domov, začal sa vyškerat': „Tetička, to je moja muzika.“ Musel byť teda dobre doriadený, keď vlastnú mater nepoznal. Akurát jak keď prišiel Kešo z Ameriky. Tiež kam tetka, tam tetka, až tá jeho: „Čo ma nepoznáš? Však som tvoja žena! Tak.

Hen stará C. raz posielala syna... kdečo nakúpiť. Tak mu narozkazovala: „Kúp cukor, soľ, ocot, aj rajs (ryžu). Ale jak nebude, tak neber!“

Keď sa už starý T. so starou požúrili, len vyšli na dvor a vykrikovali: „Ty žobrota zo S. dohmatá!“ Nuž tak.“

J. K. Nová Bošáca

1991

„Raz v sobotu ma Š. Jano prišiel zavolať, že pôjdeme na vohľady do Lieskového. A ja, reku, dobre, bárs som nemal behvieakú chuť, lebo celé dopoludnie sme s tatenkom opravovali v mlyne,... tam som musel veru poriadne zabrat', no skrátka, bol som ukonaný. Ale keď povedal do Lieskového, to vtedy pre nás bolo jak z pitvora do izby. Išli sme k nejakým Č. Tí mali dievku, z videnia som ju poznal, taká, no ako by som ju...nič zvláštneho. Nebola podľa môjho gusta. Ja už keď som si mohol vybrať, tak som radšej išiel na vohľady do dediny alebo do „Srního“. Tam boli pekné dievky, len keď si moc namýšľali. A jaks ktorúsi pohladil, už o inšom nevedela vyprávať, len o veselí. Jak keby ma v tých rokoch bolo interesovalo, kde majú zelnicu a na koľkých vozoch odvezú výbavu. Ja som sa akurát rozhliadal, vtedy som o sobáši moc nerozmýšľal. Ale hentam, jak sme prišli, Jano porád za mladou, porád dolipal jak osa na mušt a ja som najprv prehodil pár slov so starými a už neviem ako, len mi oči ušli a prebudil ma až nad ránom, že, praj, či idem domov alebo či tam ostanem. Ja, reku, spolu sme prišli, spolu aj ideme, však ja som nepodpísal kontrakt, že tam ostanem. Aj sme išli najkratšou cestou domov. Ráno ma tatenko nechali dospávať, aj keď bol najvyšší čas richtovať sa do kostola. Umyl, obliekol som sa a jak som vychádzal z bránky, reku, skočím, či ide aj Jano, aspoň nám cesta prv ujde. Volám, ale Jana nikde. Žeby ma bol dobehol? Ale nato vyšli stará a vraj Jana prišli zavolať – už pred dlhou dobou – hen k M., a nič sa nevracia, vraj nevedia, čo tam toľké robí. Aby som sa tam stavil. Reku, dobre. Ale jak som vošiel k M. do dvora, vidím, že starí

vystřčajú hlavu zo šopy a na mňa prstom kývajú. Tak, reku: „Čo je, ujček? Je tu Š. Jano?“ „Je, Janičko,“ - oni tak potichu – „ale vieš ty čo? Choď si ty len svojou cestou a jeho nechaj na pokoji. Neplaš ich, nech si to v mene Božom sami vporiadajú!“ Ja, reku, kto si má čo vporiadávať, nevedel som o ničom, tak som bol zvedavý, čo je vo veci. A vtedy mi M., že vraj, „aby som to nebral od nich ako klebetu, čo je pravda, to je pravda, ale že hneď ráno prišli z dediny stará Z. aj s dcérou, tot' ako so S. svokrou a že či by som nešiel zavolať Š. Jana. Ja, reku, beže všeho. Jak je doma. A jak prišiel, baby ho zajali a odvtedy len vreskot, plač, buchot, jak keby sa bili alebo čo, nechcem sa im na oči ukazovať, aj moja, jak to začalo, skočila tot' k P.“ Takto starý M. Už som teda vedel, koľká bije. Však o tom potom, mne sa obtrelo o uši, že Jano mal čosi ako nadrobené s mladou Z., ale som nerátal, že by to prišlo až tak ďaleko. To bola pre mňa teda novina. „No nič, čo ho budem babám brat' z rúk,“ tak som si pre seba a ta ho sám do kostola. Na Duhej som dohonil Miškarovského, a tak nám cesta medzi rečou ušla, ani sme sa nenazdali. Keď som sa vrátil, ale takto, keby sa ma ktosi ida cestou opýtal, o čom bola v kostole kázeň, tak, veru, aj keby mi bol neviem čo ponúkal, nebol by som mu povedal, čo som mal hentohto Jana furt na myslí, tak som sa všetko od našich podozvedal, čo sa zatiaľ udialo. Jana baby držali v zajatí do pravého poludnia. A tak ho ukvákali, že hneď na druhý deň bežal na faru a ešte v tom mesiaci boli ohlášky. Však som bol na tom veselí ako družba. Na nej, ako na neveste, by bol aj slepý zbadal, že už bol najvyšší čas. Za krátky čas sa už trepotali plienky po dvore. Teda v tom Lieskovom sme boli spolu na vohľady posledný raz. Koniec. Šlus! Basa spískla. Hahaha! Ale jedno mi neni doščilku jasné... Ako sa hentie baby dozvedeli, alebo kto im dal vedieť, že sme boli v Lieskovom. To mi nijakým činom nejde do hlavy. A hneď ráno, jak na trlici, už ho mali v paráde. Toto som preberal zo všetkých strán... Nebudem prisahať, ale myslím to na jeho vlastnú mater... Keď už mal podsypané a bolo by sa pritrafilo ešte aj hentam v pekle v jazere - kade zblíňal - nuž, bola by to hanba aj na rodičov. Ja uvažujem, že takto chceli tomu predísť. Ale že sa im net'ažilo takú dial'avu a v noci...“

M. Dz. Zem. Podhradie

1987

... „Hen vo Vrzalove bývala stará Čižmárka. To už neviem povedať v čej chalupe, tak nazadku, samučičká-sama, detí nemala, odkázaná na dobrých ľudí a pámbička. Ale nechodila po žobraní jak hen Čmuro alebo druhí žobráci - po chalupách. Nie. Len tak, kde sa driapalo (perie) alebo tak blízko decká zavarovať, aj také ľahšie roboty. Mak štíkat', a tak. To už každý na ňu pamätal. Však sa vždycky dobrí ľudia nájdu. Aj keď sa zabíjalo (zakáľalo) alebo na sviatky. Aj takto, keď vára ostala. To sa už doma na takých ľuďoch hľadalo.

Ale potom, jak ostarela, už to bolo s ňou horšie. Ani zakúriť, ani do šporhelta priložiť, ani chodiť, už len tak od stola k posteli, aj to ťažko. Tak veru. Raz, akurát boli snehy, dvorania zbadali, že nič nevychádza z tej kutere. Pozerali cez okno a ona padnutá, pán Boh vie, koľko tak ležala. No. A hen Urbanovských išiel na saniach vziať Konštantínovi truhlu, však to všetko na obecné trovy - a babu uložili do nej. Ale ščil! Z čej stránky bude pohreb? To som zabudla, ona sa viac ráz prevrátila. Hneď chodila do dolného, potom čosi ju napadlo, tuto do nášho. Hádám ani farári nevedeli, komu patrí. Preto ju nikto nechcel pochovávať. Ale jak si to urovnávam v mojej starej hlave, všetko sa mi vidí, že to najskôr bolo preto, že nemal kto platiť pohreb. Ktožhovie. Henten Urbanovský že ju len prevážal na sánečkách, neprirovnávaj, jak takú drchu, raz na luteránsky, raz na katolícky „cinter“, jako že ju pichnú do dej búdy. Lenže čo, hrobári všade čakali a nechceli pustiť. Skoro sa povadili. Neni sa im čo diviť. V takej zime jamu kopat' a bez zaplattenia. No a hentohto to už dožralo. Že on veru nebude nikomu robiť apríla. Pritiahol sánky tot'

naproti - k zvonici, truhlu postavil k múru - a hajde domov! Aj tam bola Čižmárka opretá celý boží deň aj noc, až potom sa ktorísi chlapi zachopili a vykopali jamu, ale tak, aby si nezávideli farári jeden druhému. Tak napoly. Aby bola hlava v jednom a nohy v druhom „cinteri“. Aj ju tam zahrabali.“

* * *

Toho roku, keď sa to stalo, bolo strašne moc ovocia. Sliviek, duranzií a také, z čoho sa dalo páliť. Vtedy babka napálili moc, moc slivovice a fľaše, aj také väčšie, poukladali do komory, čo mali vzadu, jak bola maštaľ. No v jednu noc, jako stará osoba, tak na prelome vyšli von a ako sa vracali od chlievov, naraz zbadali, jak na dverách komory bola fuga, blýskalo sa svetlo. Viac nebolo treba, to isto ktosi dostal chuť na slivovicu. Kmíni! V tie časy chodili vykrádat' komory také bandy. Spravili diery do steny a zobrali, aj čo tam nebolo. Takí bulovia to boli. Babka nič, len tichučko vyšli na cestu a rovno k susedom B., že on ako chlap sa hentých nebude báť. Ale doma bola len jeho žena a vraj ten jej musel kdesi odskočiť, ako k rodine. Babka friško zburcovali blízkych susedov a tí hned' boli ochotní kmínov dostať. Lenže zloději, ktorí boli vonku, jak zbadali, že ktosi ide, vošli do humien a tam sa stratili v tme. Ale ten, čo bol vnútri, nestačil sa prepchať cez tú diery. Zdrapili ho a tľkli, kde sa len dalo. Kade zasiahli. Jak hnilú hrušku. Až potom ktoréhosi napadlo, že by sa mali pozrieť na zuby, koho to vlastne bijú. Ktosi doniesol lampáš, prisvietia, - a to sused B. „To ste, babička, na dobrého ochrancu natrafili. Mali ste koho volať o pomoc.“ Tento zlodej behom krátkej doby predal chalupu... a odpratal sa, že nebolo o ňom ani chýru ani slychu.

K. Z. Zem. Podhradie

1981(?)

... „Jak som sa začala dievčiť? ...Keď mi už išlo, čo ja viem, na pätnásty, šestnásty rok, títo naši blízki chlapčiská začali všelijaké narážky. Ale však už aj ja, pravda, som všeličo tak „krem uší“ pochytila od starších dievok, čo tu boli naokolo. Aj pri robote, aj pri pasení. Podľa toho som si v tej sprostej hlave všeličo predstavovala, jak sa budem dievčiť? Však, prosím ťa, kde sme mali na rozum chodiť? Jak som videla od tých starších, ale však ma aj mamenka do toho hnali, už som začala polievať v chalupe, zametať dvor, aj cestu pred oknami. V chalupe som polevákom cifrovala všelijaké krokvičky, zúbky, mesiačky, mašličky, slimáčky a „ktož“ by si to v hlave držal, jaké vzorky. A vonku krlou. To sa robilo navečer, keď sa chodilo na vohľady, aj zo soboty na nedeľu. Aby sa videlo, aká je dievka, aj aby sa neprášilo, keď išli vozy. Podľa toho posudzovali, jaká bude žena. Niektorí figliari, keď vošli do chalupy, kde bola dievka, ani neumyslí, akú zámienku si našli. Prstom prešli tak potajme spodkom lavice, hen po dverách, po kasni, vieš, kde to nebolo na očiach, alebo strhli zo steny, z fogaša, tanierik alebo hrnček, vraj, že sa im to ľúbi a že taký ani doma nemajú, a to len preto, aby videli, či sú poutierané a či sú neni na nich mušince. Takto, ľa, potvory. Už som aj kvetiny začala polievať, oberat' suché listy, zháňať muškáty do okien, jaké sme ešte nemali, ktoré pekne kvitli a takto. Lebo aj podľa toho súdili.

Keď sa slnko prevalilo za Rolincovú, už som tak v duši očakávala, panebože, kedy prídu k nám tí mládenci a jakí? Keď som počula po dedine ich vyspevovat', len som sedela a čakala, jak tá Dora na jalito. No a raz, však na to nezabudnem ani na smrteľnej posteli, to bolo po Dušičkách, v tú sobotu sme s mamenkou, pánbo ich osláv, sedeli za stolom, akurát vyšivali taký obrúsok, len čo počujeme zaklopať na dvere. So mnou len tak hrklo, aj sliny mi vyschli a už sa dovnútra vovalila s hrmotom tlupa chasníkov. No! Ani jedného som

nepoznala, všetko cudzí, ale však potom som sa dozvedela, že sú to Bohuslavičania. Takí otrepaji. So sebou priviedli takú škratu, neviem, kde ho zobrali, už sa len vyškeril, ukazoval štrbavé zubále a mykal sa jak taký jašo. Tot', neni dávno, dávali v televízii také divadlo, Kubo sa to menovalo. Ten, čo hral toho zjedzhohuba, jak keby mu z oka vypadol. Aj ten: „Anča, ja mám nožík!“ Direk taký istý krám. A hentí, hned' jak doma, začali vyvádzať, hentomu začali zle robiť, posmechy, vykrúcali mu ruky, no ozaj blázni, nemalo to konca-kraja. Naposledy ho chceli dať na holú pašu, sprostí. Ale na to šťastie, jak na zavolanie, vrátili sa od Zamcov náš nebohý tatenko. Chvíľu vo dverách postáli, dívali sa na hentých „volencjérov“ a len naraz:

„Tak, čo, chlapani, to ste odkiaľ prišli? Kto vás učil takéto móresy? Ja vášho anciáša, už sa aj pakujte domov! Kade ľahšie! Vy mi nebudete robiť z chalupy peleš lotrovskú! Zberba akási! Bassoma terentete aj s takým poriadkom!“

A hentí, jak keď do vrabcov strelí. Ktorísi aj bránku vyvalili. Ale potom tatenko zle-nedobre na mamenku, vraj, prečo hnosoby jedny nechala vyvádzať, jaj ale ešte to som zabudla. V ten deň mamenka akurát piekli chleba. A tak, pravda, jakože prvým mládencom, že sa to patrí a že keď prišli tak zďaleka, ale aj to je možné, že ich chceli trošičku ukrotiť, nuž im nakrájali na tenierik lekvárových bálešov. A oni bez hanby, jak takí hladoši, dali sa do nich, nečakali ani na ponuku, a v tom prišli tatenko. Ráno, jak mamenka išli púšťat' sliepky, to bola ich robota, lebo ich hned' opačovali, ktorá znesie vajce, či nezanášajú - a len vidia, jak sa s čímsi po dvore naháňajú. Nedalo im to, pozrú lepšie a to s tými bálešmi, čo ich hentí krámi poodhadzovali. Vtedy sa zaverili, že už nikdy, ani keby prišiel sám hergotpáter, nikomu nič na vohľadoch neponúknu. Tatenka som vtedy prvý, prvučičký raz videla najedovaného. Veru, takto som mala, hľa, prvých frajerov. Celú celučku noc sme s mamenkou nespali a len fňukali. Vtedy som sa dušovala, že už nechcem ani jedného vohľadača vidieť a že sa nevydám.

Potom dlho k nám nikto neprišiel, jak keby sa boli tatenka báli. Ale ten z toho nič viac nerobili. Ráno vstali z posteľe, jak keby sa nič

nebolo stalo. Opýtali sa, čo je na frištuk a hneď na to, čo sa bude robiť. Viac o tom ani nemukli.

A vieš, že potom som sa s jedným z tej bandy stretla?

Tak asi za rok, jak sme boli v meste, tatenko tam kupovali prasce na jarmoku a my sme s mamenkou išli na rínok kúpiť nejakú partéku, aj tatenkovi a bratovi cajchové galoty na robotné dni. Mamenka vošli do obchodu a ja som stála na trotoári, len ti ma ktosi poklepe po pleci. Obzriem sa - a to jeden z nich. A či ho poznám. On ma teda poznal a potom už aj mne sa pozdával. Hneď, jak sa vošlo do Bohuslavíc, takmer krajný dom. Tam býval. Taký otvorený dvor mali do cesty. Ja, reku, poznám a velice sa začal omlúvať a či sa naňho nehnevám a vraj, či ešte môže niekedy k nám prísť na vohľady. No tak, sama sebe, to by mi ešte chýbalo! Aj som mu hneď povedala:

„Jak si tak smelý, my máme bránku otvorenú, ale počítaj s tým, že od nás pôjdeš svinským galopom!“

Ani sa viac u nás neukázal. Potom som sa dozvedela, jak to bolo, že k nám prišli. Hen z Vrzalova (západná časť Zemianskeho Podhradía) robili vtedy v Bohuslaviciach na majeri vo „vížinku“. A jak spolu robili, hentým nadhodili, že poznajú jedno šikovné dievča, to jako mňa, a že sa im oplatí do Podhradía prísť. Oni sa friško na to dali nabaláchat. Cestou sa zastavili v ktorejsi krčme a tak to potom dopadlo.

Jako hovorím, dlho bolo u nás ticho. Až potom, raz, jak sme začali driapat' perie, prišla k nám celá hřba Bošáčanov. Ale to už bolo iné. Tiež veselí, jeden z nich mal harmoniku, hneď zahráli, spievalo sa, to už sa mi ľúbilo. Potom, tuším, ani raz mládenci nevynechali našu chalupu. Všeliktóri, aj z druhých dedín, tých som mala najradšej. Z cudzej pece je chlieb vzácnejší. Títo naši si aj viac dovoľovali.

Však je to už za nami, čo budem zapierat', tak jako je, strašne sa mi ľúbil jeden Bošáčan. Z dolného konca, z Hrubej strany. Bol taký štramák, aj mu tak, tuším, hovorili, hrával na trúbku, aj sa vedel s našimi rozumne „posmúvať“. Išla som si na ňom oči nechat'. Lenže, to bolo jak s tým červeným jablčkom. Povrchu sa len tak ligoce a vnútri červík. Aj s týmto tak. Pár rász bol u nás, potom som ho už išla k bráne vypevázat'. A jak sme boli sami vonku, z ničoho nič začal

oblapkávať a s tými paprčami siahať, kde slnko nedosvieti. S týmto sa mi sprotivil. A keď sa to opakovalo, rovno som mu povedala:

„Môjžmilý, ty si doma sliepky opačuj! Ja ti vajcia nebudem znášať!“

Tým sme skončili. Jak tatenko hovorievali: Fajka zhasla.

Neskôr sa „odtafáril“ kdesi do Bratislavy. Nevie, či ešte žije.

Alebo druhý, tiež Bošáčan... Ináč driečny mládenec. Kone mali, len čo, keď nad neho nebolo, len on a viac nikto! No ešte jednu chybu mal. Strašne mu razilo z huby. My, dievčence, sme sa vždycky z neho smiali, keď L. ... o ňom hovorila, že má, s odpustením, riť prirastenú k hrdlu.

Ale, ozaj, keď už ma pár ráz zobral tancovať a dýchol na mňa, išla som odpadnúť, len sa mi zahmlilo v očiach. A raz ma tak sprostó schmatol za ruku, vraj, hybaj! Ja som sa mu vyšmykla a možno preto, že ma tak stiskol, len som mu šplechla:

„Až si dáš na hubu plienku!“

To si mal vidieť! Hneď jak moriak a už aj dvíhal ruku, že mi jako dá vyhrať marš. A ja:

„Len sa opováž, ty ohava, ale ti potom takú hanbu spravím, že na ňu do smrti nezabudneš! Chruňo!“

Keď sa potom oženil, jeho žena mu vyhrávala marše, ani ich nestačil počítat'. Neboj sa, sklapol mu hrebienok. Alebo aj to. Jakživ mi ináč nepovedal, jak Kačo. A reku: „Tot' moja sukňa je Kača!“

Nuž, takto... Už som nebola taká sprostá. Už som sa ostrieľala. Aj som si zohnala lepšie pánty na jazyk. Viac sa dali hýbat'.

Na zábavy som strašne rada chodila. Nie sama, s kamarát-kami, vrstovníčkami. Vždycky som sa vypýtala od mamy. Tá ma však pustili, o tom potom, ale zakaždým som si musela vypočut':

„Preboha, dievča moje, len si dávaj pozor, nie aby si stratila rozum a s kýmsi sa pozabudla. To by bol môj hrob! To by som neprežila, keby si mala sedávať v poslednej lavici! ...To bola v kostole taká lavica bez operadla, pod schodami na pavlače, a tam sedávali prespánky.

Toto mi zakaždým húdli. Tatenko, ten sa tak o to nestaralí. Ale jak išli siať, len sa tak potmehúdscky usmiali. A:

„Mám rozsiať viac žita?

Alebo:

„Čo, mati, nenecháme väčší kúsok pod mak?“

To letelo na mňa. Či nebude u nás veselie. No a ja, veru, jaký požičaj, taký vrát’:

„Nie, tatenko, len si viac zasejte raži, budete potrebovať na šopu došky.“

„Máš recht, dievča, len sa neprenáhli! Pamätaj si, že každá sa na každú kosu nehodí. Aj kosu aj oslu treba vyberať.“

Takto sme sa nat’ahovali.

Ale, čo? Podušiek „pribívalo“, konopných plachiet tiež a ja na vydaj nepomýšľala. Akosi som si nechcela uviazať hada na krk. Dobré mi bolo. Keď si pomyslím, ako sme chodili Jura páliť (páliť jurské ohne), hen na vrch Skalice a potom až do Jána jak sme pekne spievali na lavičke, kamarátky, mládenci s harmonikou, v zime zasa driapačky, randy sa robili, to už sa nikdy nevráti...

* * *

Raz na Ducha, pamätám sa, jak keby to bolo dnes, robili v Ostrolúckeho záhrade majáles. Aby som tam chýbala?! Tak asi po tret’om tanci prišiel pre mňa taký vyšší mládenec, opálený, nebol bohvie aký fešák, ale ani škaredý... Tancoval pekne, žiadne miksovanie, pekne si ma viedol. Aj to sa mi ľúbilo, jak si ma vypýtal. Žiadne kývnutie prstom, jak hentí naši vit’úzi, ale pekne, či môže byť tak smelý. Hm, hm! Potom o chvíľu zasa prišiel a už ku koncu, keď sa mu podarilo predbehnúť iných. Aj spieval, aj sa na mňa usmial, aj som už vedela, že je Janko, - on, že som Kačka - a to nám na začiatok stačilo. Ostatné sme si už povedali, keď k nám začal chodiť na vohľady. Aj našim sa pozdával. Žiadne plané reči, gazdovstvu sa rozumel, zdal sa mi poriadny, vážny, žiaden vetroplach. Však keby bol vyvádzať, to by som mu, tak ako ostatným, ani nedovolila. Všade inde mládenci sa „nakazovali“, ale u nás nie. Pekne sa mohli baviť, koľko chceli, to som im nebránila, ale - odtiaľ-potiaľ. Koľko rás sa mi kamarátky žalovali, čo im vyviedli a nám že nič, aj nám závideli.

Alebo takto. Že by boli prišli neskoro večer alebo okolo polnoci, jako že už boli kdesi inde, ja som ich nepustila.

„Chlapci moji milí, kde ste lízali smotánku, zjedzte aj kýšku! Amen!“

Takto, hľa.

Janko si pekne navykol k nám chodiť, už mal chodník vyšliapaný, ale ja som ešte „porát“ neverila, ani vo sne nemyslela, že sa z toho cesta upečie „mrván“. A takto ešte do zimy som sa dívala nášmu farárkovi zblízka do očí. Aj keď už nie z prvého radu. To sme si už dali slovo.

Na Petra a Pavla sme boli všetci v kostole a my, dievky, sme utekali chodníčkom dovárať obed. Až po dlhej chvíli prišiel brat a „porát“ hlásil, že tatenko si kohosi vedú k obedu. Í, vo mne hrklo, čosi som šípila. Akurát som odstavovala hrniec s polievkou, keď vo dverách:

„Pánbo vám daj dobrého poludnia vospolok!“

Chlap jak hora, cez „somík“ sa museli zohnúť a tatenko, „porát“, jako by sa mamenke ospravedlňovali, jakože sa náhodou stretli a že nechceli, aby cez najväčšiu páľavu išli cez tie kopce a či mamenka budú mať obed aj pre pocestného.

Pocestný jako pocestný, ale „porát“ mi nebolo jasné, čo sú. Či Jankov otec alebo ktosi iný, jako „namlúvač“. Takto podľa videnia mi boli známi, vídala som ich sedávať na dolných pavlačoch v kostole. Ale však nič, o chvíľu sa to ukáže.

Jak mamenka nakládli na tanierky, tatenko sa pomodlili a „Dobry šmak!“ Reči - jaké sa ukazujú „zbožá“, čo jako sená - a tak. Keď sme dojedli, ja som odpratala zo stola, tatenko zobrali Tranoscius a všetci sme spievali jako v každú nedeľu a vo sviatok: Sláva buď tobě Bože náš, aj svaté děkování, žes nakrmil, napojil nás, tot' z tvého požehnání... Tú - pekne ju t'ahali. A keď sa brat vytratil, že ide usypať lichve, ale však viac ho nebolo, len začali henten ujček, ale na môj pravdu, vtedy som ešte „porát“ nevedela, že sú to Jankov tatenko, len z ničoho nič:

„Gazdiná, jako tak kukám, máš šikovnú pomocníčku, aj nám by sa taká zišla.“

No a mamenka, na ten div, to by som si o nich jakživ nebola pomyslela, len:

„Ale pokiaľ ja viem, aj vy máte šikovného pomocníka, keď nám ho vy požičiate, my vám na oplátku pomocníčku.“

Takto, jak ma počuješ.

Všetci sa tomu zasmiali a ja som si už bola na čistom, že sú to môj súdený svokor. Oni na to:

„Toto je moja reč! To som chcel počuť. A teraz bez okolkovania podme k veci! Jako vidíte, neprišiel som ani jako dohadzovač, ani sme za seba neposielali „namlúvačov“. Ťahám rovnú brázdú. Už aj vrabce na streche čvirikajú, že tieto naše deti našli k sebe zaľúbenie. My nemáme nič proti tomu. Aj by nebolo rozumné im brániť. No a chcel by som byť na čistom. Čo ty na to, jako nastávajúci svatko?“

Tatenko sa trochu pomrvili a na to:

„Vy nemáte rád dlhé reči, ja tiež. Majú sa radi? Majú. Nebolo by od nás múdre robiť im protivenstvá. Už majú svoj rozum a čo si navaria, to budú jesť. Len toľko. Poručeno pánu bohu. Oné, manko! (to jako na mamenku) Hádám nadišiel čas otvoriť tú fľašku, čo som odložil, keď sa hentá narodila. Vyschlo nám v krku.“

Ja som po celý čas umývala riady, ale neušlo mi ani jedno slovo. Do reči som sa starším nemiešala, aj keď ma jazyk svrbel, najviac, prečo aj Janko neprišiel. A keď si zavdali, sem-tam ešte čosi prehodili, naraz sa len nastávajúci svokor zdvihli, popadli „brúsek“ (zvláštny klobúk) a:

„Čas zidenia, čas rozidenia, musím už ísť, doma sa naši budú o mňa strachovať. S pánom bohom ostávajúte!“

A tak, ešte zohnutý vo dverách, vrazil:

„Já, na to najhlavnejšie by som čochvíľa zabudol. Za obed vám ani neďakujem, ani neplatím. Idú dva sviatky, tak si to prídte na oplátku odjesť. Všetkých vás čakáme! No a ty, nastávajúca nevestička, dotiaľ sa uč, jak mi budeš hovoriť! A ty (jako k otcovi), počul som, že máš parádnu lichvu, pod mi ju ukázať! Aj ma kúsok odprevadiš.“

Takto, hľa, sa to všetko zbehlo. A ja, ani som sa nenazdala, stala som sa oddánkou.

No a na Husa, (vo sviatok 6. júla) sme sa vybrali k nim. Mamenka napiekli, ale to už sa nepamätám, či fánky alebo šišky. Ale tak sa mi to marí, že fánky. Tatenko zobrali fľašku, to už aby sme neprišli s prázdnyimi rukami. Hento sa tak robilo, to aby sa rodiny poznali, aj aby sa dohovorili, čo, jako veselie a tak. Aj mladí si vymieňali záloh. A jak sme vyšli nad Benkov, videla som beliet' sa košeľu, to už nám Janko išiel oproti.

Ešte tej zimy som stávala v uličke ako mladucha a sem-tam som cez kázeň pobadala, jak si ma baby, také staré ochechule, okukujú, či na mňa nejdú mdloby. Ale keď na to dozrel čas, aj tie prišli. To by bolo v krátkosti všetko.

Nežilo sa nám zle, aj keď sme toho na rozhadzovanie nemali. Na tie časy... S holou riťou sme nechodili a úroda nám vždy vystačila do nového. Na začiatok - však nám rodičia, jedni aj druhí, koľko mohli, pomohli. A čo je hlavné, pekne sme sa „rídžili“. Sem-tam zahrnelo, ale to hádam takého domu neni, aby čosi neprišlo, ale jakživ nepršalo. Janko sa robote rozumel, záhončivý bol aj okolo rolí, aj všetko okolo dreva. Ja však, ale to ešte predtým, ako sme sa vzali, už ma mamenka k tomu viedli, naučila som sa všetky domáce roboty. Chleba napiect', varit'. Vždy som vedela, či je dobre uvarené alebo som kdesi spravila chybu. Jak bol dobrý obed, že som ulahodila, to si len prešiel rukou po bruchu a, vraj, no, pánbo zaplat', už zarovno hladným vydržím. A ešte si aj pričinił. Ale jak som sa kdesi pochybila, alebo nebolo mu po srsti, ale však to sa málo stávalo, to už len tak ledabolo:

„Pánbo zaplat' za tú kašu neomastenú.“ Ale ináč jedného krivého slova! Takto. Škoda, přeškoda, že ma nechal takto samučkú na tomto hriešnom svete, jak takú sirotu. Mohol si na staré kolená pobudnúť medzi svojimi. A veru, toť, minulý týždeň, sa mi vo sne zazdalo, že stojí na tom vršku, v tej bielej košeli a jako keby ma čakal...“

* * *

Z doslovu zberateľa - Petra Dzuráka - aspoň toľko:

„Sú sny, ktorých splnenie prináša jedincovi, alebo ľudstvu, uspokojenie a obohatenie v oblasti poznania. Napríklad vesmírne lety. Sú sny, ktorých splnenie prináša bôľ a pocit bezmocnosti pred tvrdou, neúprosnou realitou. To Vaše „zazdanie“, milá tetička, bolo snom tohto druhu. Dobre ste „videli“. Bol to Váš Janko na tom návrší, „v tej bielej košeli“ a čakal na Vás. Ved' mu bolo bez Vás smutno, cítil sa po dlhých rokoch tak harmonického spolunažívania opustený. A pri spoločných prechádzkach po „nebeských chodníčkoch“ vysvetlite ujčekovi, že všetky tie „špásy“, všetky „srandy“ v čase vohľadov vo Vašej domácnosti, na ktorých v nemalej miere bral som i ja účasť, robili sme len a len preto, lebo sme Vás mali úprimne a „strašne, strašne“ radi.“

J. K. Bošáca

1979

... „Aj ja som bol raz na skusy. Čoby raz. Dva! ... To bolo ešte za prvej republiky, ale už som mal vojnu dávno za sebou a hen v Haluziciach poriadali hasiči zábavu. Akosi po žatvách - alebo pred? Bolo to pred - akurát sa sená vozili. A to sa tancovalo vonku, na takom „frajplaci“... Ináč to boli chýrne zábavy, mládenci a dievky odvšelikia!... A išlo sa tancovať. Jak sa tak rozhliadam, ktorú si vziať, naraz mi padne do očí jedna, takej vyššej postavy. Pekne oblečená, v zemianskom, nie v sedliackom. Reku, babo, čo si zač? Čosi sa „smúvala“ s jednou štvrt'ankou, tú som ja poznal. Jak si ju tak obzerám, aj ona očami po mne... Hneď som sa osmelil. Pekne tancovala, len sa tak niesla, tak o pol hlavy menšia odo mňa. Mala aj pred sebou, aj za sebou, všetko, ako sa patrí. Lúbila sa mi. Keď som sa opýtal, čia je, vraj hádaj, a na všetko len tak jedným slovom a vždy sa len usmiala. Jeden zub...mala pozlátený. Svedčalo jej to. Potom druhý tanec, to už sme viac diškurovali. Ani sa už toľko neodťahovala. Na volenku si prišla pekne pre mňa. Už som vedel

odkiaľ je, jak sa volá. Hen z Lieskového, za Melčicami. Meno - moja vec. Potom k večeru som ju aj kúsok, tak asi na pol cesty do Štvrtka, vypravdil. Išla aj s kamarátkou. Už sme špásovali, ale žiadne pochytkávanie. Takto v poriadku sme sa pekne rozišli. Ešte som sa jej, či môžem niekedy na vohľad. Vraj, keď sa mi bude chcieť, bárstedy, neni zadaná. Na zábavu už som sa nevrátil, rovno domov. A celou cestou len o nej. Čert ťa zobral aj s babou! Jak keby mi dala vypit' chlpatého čaju (v ktorom bol vsypaný popol zo spálených chlpkov). Už som sa s ňou videl jako ženích s nevestou. A tak pre seba, reku, Jano, z tejto múky budú báleše! Takto ti mi poplietla hlavu! Potom, ale to už tak asi po mesiaci, však medzitým sme si poslali pár odkazov, reku, mal by si sa jej pozriet' na zuby, však o nej nič nevieš. Išiel som...na skusy. Predsa nebudem kupovať kočku v mechu! No nie? Akurát sa naši chystali mlieť do Drietomy, k Ábelovi. Tam začali chodiť všetci lepší gazdovia, bárs to bolo ďaleko, aj keď bolo v Bošáci vtedy deväť mlynov - bez Podhradía a kopaníc. Naložili sme mechy a ja hovorím tatenkovi:

„Tatko, ja idem s vami.“

A oni:

„Ty buď len doma, hen kozel (stoh) sena treba poriadne završiť, aby nehnilo.“

„Ale, tatenko, ja chcem naozaj ísť.“

„No, tak pod' teda!“

Aj sme išli. Vtedy už bola z Bohuslavíc nová hradská, smolovka, kone len tak cupi-lupi. A za Melčicami: „Tato, nehnevajte sa, ja tu zájdem. Všet' vám ktosi v Drietome pomôže.“

„Dobre, synku, všet' ja viem, z akej knižky sa ty modlíš.“

Šibli bičom a ja hajdy po nich, pešo do Lieskového. Hneď v prvých chalupách som sa zastavil, kto by mal kravu na predaj, na prisadenie. Vieš, takto. Že, vraj, oni nemajú, ale nejaký Kolár o dve tri chalupy. Tak tam. Starý bol kdesi odskočený. Žena:

„Všet' poďte dovnútra, o chvíľu sa vráti. Decká, také dve dievčence, si ma obkúkali a ona, aby reč nestála, všeličo sa dozvedala, odkiaľ som, čo som. Ja, že zo Srnia Gavalcých. Nepriznal som sa, že som Bošáčan. A takto, koho tam poznajú, ja zasa koho z horných

dedín, hen Fabianovcov, Petrov, Kadlečíka a potom tak nenápadne aj hentých. Poviem pravdu, moc dobré som sa o nich nedozvedel, ale ani nič takého zlého. Na viac miestach. A takto obzrel som si aj chalupu, kde bývali, ale k nim som nešiel. Reku, prihamuj, Jano, pomaly chytíš aj starú. Tatenka som dočkal v Melčiciach, pri tom pomníku. Ešte som sa ani dobre neusadil, už oni:

„Tak čo, synku, bude z toho mračna pršať?“

Reku:

„Z každého vajca neni kura, bývajú aj záprdky.“

Prešiel týždeň, dva, mne to pokoja nedalo. Však mohol som tam zájsť na vohľady, ale to nebolo ono. Ja som chcel vedieť, čo a ako, keď sú neni na to prichystaní. Akurát sa vtedy d'ateliny mlátili, mali sme porobené, zachopil som sa ja znovu. Čo budem tajiť, vstávaj-líhaj, furt som ju mal pred očami. Reku, tak pre seba, budeš ty aj do voza, aj do koča. Aj rici, aj cici. Druhé, čo som poznal, oproti nej sa mi zdali jak „švrgota“. To som išiel už sám. A rovno k nim. Ale jak je tam ten kaštieľ, vběhol som do takej hate a tam som si nalepil fúzy. To som zohnal, jak sme divadlo hrali. Hatala nás vtedy maskovával. Reku, nemusia ešte vedieť, kto som. Starého som zbadal na dvore, akurát vháňal kravu do maštale. Dvor taký, moc poriadku tam nebolo, stavanje „jaks-taks“, chomúty som na maštaľnej stene nevidel.

„No, čo hľadáte, priateľko?“

Ja: „Máte na predaj d'atelinové semienko?“

„Prosím vás, kde by som ho vzal? To vás ktosi zle napravil.“

A jak my takto medzi sebou, naraz vyšla na dvor tá, akože moja. Dívam sa, Ježiši Kriste, si to ty, neni si to ty? - No jedna šubra, vlasy kade-ktorý, „rozt'ázané“, na sebe len také šuby. Ach, šláňava!... Zostal som ani obarený. Jak keby mi boli nové hodinky spadli do lajna. Ani som sa jej nedal znat'. Ta ho! Najkratšou cestou domov. Reku, to by ti chýbalo, hentaký „árichtúnek“ do chalupy! Za žiadnu cenu!

Večer, len čo som sa trochu obriadil, išiel som pekne na vohľady k hentým našim. To som si nechával v zálohe, dobre som ju poznal. Najprv len o takých bežných veciach, čo máme porobené, jako sypalo „zbožie“ a tak, okolo gazdovstva. Až potom, neskoršie, tak jako už

vážnejšie, nadrazil som, čo by oni na to, keby že jako už, no ruka do rukáva. Jako budúci svokor ešte zašpásoval:

„No, ktorá sa ti pozdáva?“

Ja na to: „Však veľký výber nemáte!“

No mladá len tak podpichla:

„A čo, na horniakoch, už je po žatve?“

Hneď som vedel, na čo to letí.

„Á, reku, nebolo čo žat'! Čosi voda zobrala, čosi vietor odfúkal a ostatné vrabce vyzobali.“

No potom to išlo z kopca. Naši k nim, oni k nám a o pár týždňov už sme boli v ohláškach.

... No hentá, čo ma tak pobláznila, vieš, že som ju už viac nevidel? A bol som za tie roky viac ráz v tých končinách. Jako som započul, vydala sa, ale za koho a kde, to už neviem. Vyfúklo mi ju celkom z hlavy. Pravdivo poviem, neni čo ľutovať. Ale na čo nemôžem zabudnúť, „ščil“ si to môžem priznať - na jednu, čo som sa s ňou zoznámil ako vojak. Teda už mazák. Tá teda bola! Krv a mlieko. Jak svätý obrázok. A jak som mohol, či po rozkaze, na „opuščák“, či načierno, už u nich. Pečený-varený. Aj starí si ma veľmi obľúbili. A dobrá rodina! Mali pekné kone, štajráky. Tie mohli ísť na výstavu! Len čo bola najväčšia chyba, jak prišlo do tuhého, otčenáše nám nepasovali. (Rôzne náboženské vyznanie.) Aj sme sa na tom rozišli. Ale ešte „ščil“, a už sú to akési roky, mi chodí na myseľ. Veru, veru, už je to tam! Už za chvíľu si ma nahovorí iná. Zubatá!“

P. M. Nová Bošáca-Dol. Kameničné

1979

„Ja som nevyhľadával žiadne kamarátšafy. To už len tak, čo ja viem, vrstovníci. Alebo čo sme boli spolu na asentírke (vojenskom odvode). A takto, čo sme sa skamarátili na vohľadoch. Ja som na zábavy nechodil. Aj som bol narobený a potom, čo budem zapierat', ani tých peňazí nebolo. Ani veľmi na seba. No, čo, keď mi tatenko dali tri, štyri, no to už muselo byť, keď päť korún. Ale kde! Čosi si dal na vstupné a ťažko ostalo na jedno-dve poldeci alebo na pivo. No. Aj dievky. Jak už prišiel pre ňu ktorýsi z dediny, div si nohy nezvrtla. Ale my? Nuž, veru, nám sa niekedy aj košom ušlo... My, takí trochári, my sme moc vody nezamútili. A to vystatovanie! Až bolo zle z toho. Koľko zorané, koľko hnoja vyvezené, čo komu za kravu ponúkajú. Alebo za žrebca. Prečo ho nepredal? Hlavná vec, že to pred tými dievkami. Jak kohúti! Ktorý nad ktorého!... Hentakého každá chcela vychytiť. To už na seba všelijaké šaty, „cifrašáky“ a už sa len vyškieřali, vytřčali... No keď sa už ktorejsi podarilo vydat', ani lyžičku masti bez svokry.“

M. H. Bošáca

1991-1992

„Ja od malička, čo si jako decko pamätám, som s našimi - tatenkom, mamenkou a Jankom - chodila vinšovávat', keď mali Rizner (Ludovít Vladimír) narodeniny...Jakosi to vychádzalo hned' po zime, lebo si pamätám, jak sme išli tým chodníčkom „Potkopcí“ a tade cez Juráčkech Lúčky, tak som poskakovala, čo mi bolo zima. A vtedy, žiadne vetrovky, kde, o tom nebolo ani chýru. Šaty také tenučké, v zime kartúnové, no a keď už zachádzal mráz pod kožu, tak vlniaček. Bývalo veru všelijako. To sme chodili tak podvečerom. Keď

sme k nim prišli, ja som musela predniesť vinš a Rizner ma velice pekne prijali. Tatenko s nimi boli dobrý priateľ. Mňa po tom vinši pohladili po vlasoch a mamenke povedali, jaká som dobrá žiačka. Jako že sa dobre učím. Lenže ja som sa aj musela učiť... Tatenko, žebože jako učiteľ, najprv vyskúšali, či viem, čo sme mali úlohy, až potom von, medzi deti. A tam nebolo milosti.

To bolo posledný raz... a jak som zavinšovala, Rizner si sadli na posteľ, pomaličky zobrali „budelár“ (peňaženku) a podali mi šesť grajciarov. A tak potichučky, „praj“, aby som si za to kúpila „kočku v mechu“ (uzavretý sáčok, v ktorom pre kupujúceho boli rôzne prekvapenia - bižutéria)... No vtedy Rizner, pánbo ich osláv, už pritom, jak ma pohládali, tak si zhlboka vzdychli a „praj, že by sa velice rád dožili tej božej milosti, čo by sme im prišli aspoň ešte raz, jako o rok, zavinšovať. A jak by pánbo rozhodol ináč, aby sme aspoň raz do roka prišli pozrieť na ich hrob. Ešte aj to mi prichádza na myseľ, že jak sme sa vracali Kopcami domov, tatenko s mamenkou sa „smúvali, že všetko sa im vidí, že sme im boli vinšovať posledný raz. Veru mali pravdu. Hento sme im vinšovali jakosi na začiatku jari a oni umreli, ak ma pamäť nešiali, tak v neskorej jeseni. Tuším v októbri. (Ľ. V. Rizner - 10. 3. 1849 - 7. 10. 1913 - pozn. Dz.) Aj, veru, odvtedy každý každučký rok najprv s mamenkou a potom sama chodievala som na podhradský cintorín. V posledných rokoch som sa vždy zastavila pre Regentíkovú Milku (vnučku Ľ. V. Riznera). To sme popravili hrob a pomaličky, už za tmy, domov... Na tom cintoríne nie je žiadna voda, z domu sa mi ju nechcelo niesť, tak v jeden rok som zobrala, čo bola pri ktoromsi hrobe odložená taká plechová škatuľa a že idem zobrat' z ktoréhosi dvora vodu. Tam mali studňu na kľuku, čo sa otáčala retiazka. Jak už bol „gíbel“ pri vrchu, zrazu sa mi kľuka jakosi z rúk vyšmykla a mňa kmás! Tá rúčka po čele. Joj, myslela som si, že tam načisto vypustím dušu. Až potom čosi-čosi som sa spamätala. Ale ešte na druhý deň mi brňala hlava, čo som ani nevedela, kde ju mám. Takto som ja na to škaredo doplatila. „Ščil“ sa už neodvážim takú dial'avu, je to na mňa moc. Už si na to nijakým činom netrúfam.

A ešte niečo. Tatenko brúsievali Riznerovi britvy, čo sa holievali. Keď išli do Bošáce, u nás sa zastavili a ráno ich tatenko nabrúsené poslali po Jankovi „naspátek“. Mali na to krátky remeň na dverách, čo sa vchádzalo do izby, na tých visieval. A raz, jak britvy Janko niesol naspäť, jak prechádzal cez Kopce, tam bolo tak vedľa chodníka krovie a s tými ostrými britvami, neviem, čo ho to napadlo, začal odrezávať tenšie svíbové paličky, mladé prútky. A jak Rizner išli do Bošáce, tak sa u tatenka zastavili a vraj, že tie britvy, čo tatenko poslali, boli ešte tupšie, jak čo dali naostrit'. Až potom sa to vysvetlilo a Rizner sa nad tým velice smiali. Ešte aj na to aby sme nezabudli. Na pohrebe, jak bola odobierka, tak sa od našej rodiny odoberali ako od velice dobrých priateľov... My sme mali na výške (priestory na povale) velice moc knížiek, aj písma od nich. Keď niekde išli, odtiaľ nezabudli poslať kartu. Dlho sme to opatrovali, ale jak bola strecha stará, začalo všade zatekať, aj to všetko podmoklo a takto to zobralo skazu. Škoda. A jak by sa to „ščilěj“ zišlo. Koľkí sa ma na to už pýtali. Prv o tom nevedeli? Toľké roky sme to opatrovali a naraz sa prebudili. Neskoro. Čo sú pamätníci na Riznera, aj na pána farára „Holubiého“ (Holubyho), pánbo im daj večnú slávu, už aj tých aby pomaly po svetle so sviečkou hľadal. Nuž, darmo...“

L. J. Bošáca

„Toto nám vyprávala naša mama. Tato nič, lebo na nás nikdy nemal čas. A toto sa týkalo maminho otca, teda môjho dedka. Oni mleli na Ostrolúckeho mlyne, oproti kaštieľu, jak býval Bujna... Povyše fary. Oni mali moc detí. Rovných dvanásť. To však nebolo také strašné, vtedy boli rodiny, kde ich bolo aj viac. Ale čo bolo najhoršie, dedko boli moc zadlžený... Aj keď mleli, chytali sa takých robôt, kde prišli k nejakému grošu. Jaký-taký. Robili kostolníka, aj na pohreby chodievali, moc, moc vedľajších robôt. Takto sa schádzali aj s rectorom Riznerom. Keď odišiel na ...zaslúžený odpočinok, vtedy už bol velice nezdravý. Dedenko ho každú chvíľu chodili opatrovať.

Čo potrebuje, či čosi bolo treba kúpiť, aj oholiť, aj vody doniesť. Jako potrebuje taký chorý človek. K posledku bol Rizner velice, velice zle. Už len na posteli, ani z nej neschádzal a keď čosi potreboval, napísal to na takú tabuľku... lebo jemu vraj doktori odrezali kus jazyka. Takto, chudák, na starosť dopadol. Bol ozaj odkázaný na dobrých ľudí. Raz, jak prišli dedko a všetko, čo bolo treba, spravili, vtedy im rukou ukázal, aby ho na tej posteli nadvihli. A jak mal tú tabuľku po ruke, začal písať:

„Pán Pevný, nech Vám pánbo“... A už nič. Grífel mu vypadol z ruky - a koniec. Tak v dedkových rukách vydýchol naposledy. Aj si tú doštičku chceli zobrať, akože budú mať na pamiatku od Riznera, ale jaksí im to nedalo a vraj sa ju hanbili od pozostalých vyžobrávať. Aj to tak zostalo. Po jeho smrti sa tam, na ten grunt, dedko, aj celá rodina, prest'ahovali.“

J.D. Zemianske Podhradie

„Na Šancoch jeden kopaničiar predal býka. Keď ho dovedol do Predbošáčky, hneď mu vyplatili peniaze, on dal oldomáš, vyrovnal a pobral sa domov. Doma taký rozčičorený začal špásovať s deťmi, zobral si papierové peniaze do ruky, rozprestrel ich ako karty, pretieral deckám pod nos, a tak, jak keď má poriadne hrknuté, nakazoval sa. Decká sa naňho driapali, žobronili aspoň jeden peniaz. On si chcel s nimi pošpásovať. Ako sa oni nat'ahovali po peniazoch, on ruku vystrčil cez otvorené okno von a vraj:

„Bubo, na!“

Od deciek mal pokoj, lebo tie sa zľakli a odskočili od neho. Jaj, ale keď vtiahol ruku z tej tmy dovnútra, bárs mal vypité, zbadal, že v nej už peniaze nedrží. Hneď vybehol von, pod oknom šmátral, potom už aj s lampášom hľadal, ale nič, po peniazoch ani len pamiatky. Bubo vzal. Hovorilo sa, že sused, keď bol zvedavý, čo je v chalupe taký štabarc, cez okno pozeral, čo sa robí, vystihol tú chvíľu, keď henten vystrčil ruku, uchmatol peniaze a stratil sa v tme. Druhí

zasa hovorili, že starý K. videli, jak mali nad letoviskami ten húštik, vraj tade sa pred večerom potuloval jeden Hrozenčan, hádali to naňho. Ale čo sa nahádaš, keď si ho neprichytil?

Takto prišli o peniaze za býčka. Nemali sa ani za čo veľmi ohriať u toho šenkára.“

A. H. Bošáca

„Ja som všetky triedy - okrem posledných dvoch - chodila do židovskej školy. K rabínovi. Vtedy mal Kvintner... toho mladšieho, Icík sme mu hovorili. A on mal hrb. Bol malý, ale strašná zámlata. Nám, dievčencom, robil zle. Jeden raz, to bolo v zime, furt do nás hádzal sneh a nie a nie prestať. Tak som priskočila k nemu a začala som mu po tom hrbe - jak na bubon. On začal jačať, jak keby ho drali. Pribehol rabín a, vraj, čo sa stalo. Keď sa mu Icík vyžaloval, tak si ma zavolať a hrešil ma:

„Peta (vyslovoval neznelé namiesto znelých spoluhlások-pozn.J.J.), prečo si Icíka pila akurát po tom pukle? Fet' tam to najfác polí!“

Ale hned' aj jeho vyhrešil, že tak mu treba, má nám dať pokoj. Že má, čo hľadal, nech nefňuká.

Raz, cez vyučovanie, priniesla z dolnej školy Drobných Anna, čo potom odišla za mníšku, rabínovi list, čo poslala učiteľka, tuším Volfová. Jak vošla bez pozdravenia do triedy, išla rovno za rabínom. On, keď ju nepočul pozdraviť, poslal ju za dvere a nech príde ešte raz. Tá vyšla a zasa prišla, ale ani mú, ani bú. Tak sa jej rabín opýtal, čo hovorí, keď príde do ich školy. Ona, že Pochválen... A či nemôže pozdraviť, keď prišla aj do židovskej. Ona sa pustila do plaču, že ona ňvie, ako má pozdraviť v hornej škole evanjelickej), vraj: „Dobrý deň!“ Ale že nevie, ako sa to povie po židovsky, že ju to nenaučili.

Vtedy rabín od smiechu div nezačal tancovať, tak mu to prišlo smiešne.“

P. H. Nové Mesto n.V.

„To bolo akosi, všetko sa mi vidí, ešte pred svetovou vojnou... Vtedy som bola u tetky, mamenkinej sestry. Ujec velice onezdraveli. A bolo tam strašne moc roboty. Tak si ma od mamenky vypýtali, že im aspoň cez vakácie pomôžem okolo dobytku, aj keď tetka pôjdu na roľu, opatrovať deti. Mali štyri, také malé, čo ich nechceli samé nechať. Aj ujcovi bolo treba podať vody, a tak. Joj, keď si na to pomyslím, ešte aj „ščil“ mi slzy vyjdú. Však keď si predstavím, taký prúťik a musela som vodu v putniach vláčiť, dole pod chalupou bola studňa, hore tým brehom. Členky až do krvi doráňané... tie putne, to malo ucho len na jednej strane a spodok brnkal o nohy. Och! Alebo keď som krmila. Ešte kravy „jaks-taks“. Tým som sa nebála ani usýpať. Ale čo boli voly, to som im len zd'aleka hádzala seno alebo d'atelinu. Tých som sa bála. Však tam išlo o život. Ony nemali cit, že stúpili na nohy, alebo aby sa uhli, a tie velikánske rohy! No naozaj voly!

...Ja to nehovorím, že by som sa požalovala. Božechráň! Ja len preto, aby mladí vedeli, ako sa vtedy žilo. Lebo ako počúvam, aj vidím, „furt“ sú nespokojní, furt im čosi chýba, furt sa im máli, chceli by všetko mať a ešte sa poriadne nevykľuli z vajec. Neľúbi sa mi to.

Raz, v jedno poobedie, ale však to sa už malo zmrákať, tetka ma poslali k druhému ujcovi, kusisko od nás, aby sa zavčasu ráno nachystali pomáhať nám mlátiť. Ukázali mi, kade zbehnem dole, za takým húšťom pôjdem bokom, prejdem cez jarok a budem u nich. Aj som tak išla. Prídem k chalupe, a tam okrem sliepok a kočky ani živého ducha. Pozerám okolo stavania, volám:

„Tetička, ujček! Kde ste?!“

Ale nič. Ani vymreté. Tak som si sadla na násyp a čakala. Až jakosi, no už sa celkom stmievalo, prišli. Ujcovi som hneď povedala, čo tetička odkázali a už som sa brala naspäť. Oni mi však hovorili, aby som u nich prespala, že ráno pôjdeme spolu s ujcóm. Ale čo ja, spať u neznámych ľudí?! Reku idem naspäť, lebo mi tak kázali. Keď kázali, tak kázali, viac ma nezdržovali a ja tak po pamäti som sa pustila do tej tmy. Prešla som za jarok, a tak, kde bolo tvrdé - jako cesta - tak som jakosi našľapovala. Ja som si, že idem rovno. Ale kde?! Jakosi som z cesty zišla, raz húšť, raz samé krovie, zasa kúsok jako roľa, raz do brehu, hneď dolu brehom a k tomu ten strach, lebo som sa dovtipila, že blúdím. No, to bolo hrozné! Potom som videla také svetielka a mne nebolo viac treba, to sú tí svetlonosi, jak som doma o nich od malička počúvala. Nuž, čo som mala? Aj som sa pustila do plaču, aj sa modlila, už sa ani nepamätám, či nahlas alebo „pošušky“, a tak len po pamäti nohy prekladala. Išla a išla. Blúdila a blúdila. Až jakosi, už sa začínalo šeriet, alebo to vyšiel mesiačik, neviem, len začal veľice pes štekať a aja som zbadala, že predomnou je chalupa. Začala som volať o pomoc. Za chvíľu, ale však mne sa to zdala večnosť, vzlí dvere a keď som ešte raz zavolala o pomoc, hneď bol taký chlap pri mne, odohnal psa a - čo som, odkiaľ som a hádam videl, v akom som stave, hneď dovnútra a tam žena v stredných rokoch a tiež jako v noci, len v košeli. Ach, božinko, však mi len odľahlo, že som medzi ľuďmi. Hneď podkúrili a dokiaľ sa uvaril čaj, tá ženička ma poumývala, kde som bola doškriabaná, čím si mi to natierala. Všet najviac nohy si to odniesli. A keď už sa ma na všetko povypytovali, dali mi čaj, aj chleba omaslovený s medom, uložili ma do postele a tuším v ten moment som bola s anjeličkami. Nič viac som nevedela o sebe, až neskoro ráno ma zobudili a hneď, jak som sa vonku umývala, ten chlap mi rukou ukázal, odkiaľ som prišla a že som na Grúni.

Takto, hľa, toľké svety blúdit!

Keď som videla, kde bývali naša tetka, išla som z nôh spadnúť. Po „frištuku“ ma zavolal ten ujec a že ma odprevadí, aby som nezablúdila, keď sa budem vracat. Aj ma doviedol až do doliny a ukázal mi, ktorou cestou sa dostanem na Šanákovú, k našim.

Tetka sa prevelice čudovali, vraj, kde si sa toľké zarážala, ale bolo vidieť, že im odľahlo, že som v poriadku prišla. Od tej radosti, že som medzi svojimi, do večera som pomáhala krútiť ručnú mašinu, čo som necítila, že ma čosi bolí. Až večer, keď som sa od prachu umývala, tuším nebolo na mne miesto, kde by neštípalo.

Takto to vtedy so mnou dopadlo.

Raz, to si už nepamätám, či to bolo na Panenku Máriu alebo na Všetechsvätých, boli sme s naším tatenkom v kostole. No, boli sme. Ja som po celý čas držala Kalmana, čo bol najmladší z nás, za ruku. A keď sme sa vracali domov, jak sa rozdvajujú cesty na Malú a Hrubú stranu, okolo nás prešiel chlap z Grúňa, čo ma oratoval. Hneď som mykla tatenka:

„Tatenko, hen ide ten chlap, čo ma zachránil.“

Tatenko hneď: „Postojte tu, idem za ním!“

Lebo som im povedala, že to je ten s takým zeleným širákom a má na ňom zastrčenú štetku a tuto na boku malé perečko, tuším zo sojky. O chvíľu, hádam ani toľko to netrvalo, čo to vyprávam, už boli tatenko aj s tým - hájnik alebo lesák to bol, už si to nepamätám - pri nás. Aj pekne bol u nás na obed a „šetko šecinko“ našim povyprával, v jakom poriadku ma našiel, že „ščil“ by ma nebol ani poznal. Takto bol potom viac ráz u nás.“

M. B. Bošáca

„...Ja som svojho času býval na Rolincovej. Mám odtiaľ ženu. Z Mihaléch dvora. Vtedy som bol na slovícklo u Janegéch Iča. Tam sme podvečerom na násype sedeli, čosi nám oči ušli na cestu, jak je ten hĺbek, čo sa spúšťa na Rolincovú a vidím K. Jana prichádzať na koňoch, jako z dediny. Ale čosi sa nám nepozdávalo. Voz celý zošúverený, aj on na ňom krivo sedel. Reku, čo je? Príde bližšie, a to mal voz tak skrútený preto, lebo vzadu mu chýbalo jedno koleso. Jak

bol voz tak „šrjéga“, aj on tak nakrivo sedel. Nemusím hovoriť, poriadne mal „kúpené“. Keď sme mu ukázali, že mu chýba koleso, už bol frišký íst' ho hľadat'. To sme nemohli v žiadnom prípade pripustiť. Stiahli ho z voza, kone hneď vypriahli. Na noc ho pustit' do psej matere hľadat' koleso?! Keby bol aspoň vedel, kde mu vypadlo. Ale takto „nablint“? A jak by sa mu čosi prihodilo, kto by si ho zobral na svedomie? Tak sme ho nasilu zadržali a zavčasu ráno sme sa aj s ním pustili koleso hľadat'. Aj sme našli. Však to nebolo pierko. Ičo Janegéch ho zbadal. Bolo zguľené, jak sa išlo od Hlávskej nad Sadmi... Jak sa to mohlo stat'? Však neni možné, aby zaosek sám od seba vypadol. Najskôr, ja tak rátam, sa to stalo tak, že jak sa Jano zastavil v krčme, dokiaľ si dal do gágora, niektorý dobrodinec mu kameňom šikovno vyrazil zaosek a jak sa dostal Jano na tú horšiu cestu, koleso mu vypadlo a skotúľalo sa, kde sme ho našli. On, nuž jako napitý, ani nezbadal, že mu koleso chýba. Podľa toho bolo vidiet', že mal poriadne „uhlé“. Odvtedy, jak išiel do dediny, aj malé deti po ňom vykrikovali, aby sa vrátil so štyrmi kolesami. Alebo pre istotu, nech ide na saniach.

* * *

M. zjednali si v Haluziciach kozu... to sa tak robilo, že kravy, keď boli teľné – pritrafilo sa, že boli aj dve v jednom čase - tak mlieko, čo potrebovali v domácnosti, mali od kozy. Starí poslali pre tú kozu Jana. A jak išiel s ňou domov, zastavil sa u Moravčíka na pivo. Kozu si priviazal na Gavalcéch plot. Ale v krčme museli byť šikovní „čirkáši“. Zatiaľ, čo ho jedni bavili, druhí mu friško vymenili kozu za Hodáléčh capa. Jano, jak dopil pivo, odviazal štranok a pomaly si hore cestou vykračoval domov. A doma ženy, čo je to za plemeno a „porát“ dojit'. Metajú vemenó a „ceckóv“ nikde. Nuž, čo na capovi nahľadáš?! A baby na Jana. Bľakotu celá chalupa. Nuž, čo mal chudák robiť? Hneď ráno zobral capa a pod'ho do Haluzíc. Jaj, ale čo sa stalo? Jak išiel dedinou, nedalo mu, aby sa zasa nezastavil u Moravčíka na pivo. Neni sa čo čudovať, bolo to tak zhruba na pol ceste. A jako „na potvoru“, boli tam zasa hentí „volencjéré“. Aj keď nie všetci, ale dost' na tom,

že kým vypil pivo, toho capa mu „zafrajmečili“ za jeho kozu. Aj tak prišiel do Haluzíc. Tam hneď - čo jako mater im odkázala, kde si capa majú strčiť, a tak. No a nato stará, tak jedným okom škúlila... len naňho hľadí, hľadí a naraz z nej vyhrklo:

„Čo ste sa doma nažrali zlých hríbov? Všetak len sa ty, trufo, dobre podívaj koze medzi nohy! Aj slepý zbadá, že to neni cap, ale kozal! Odkáž materi, nech si kúpi poriadne okuliare. Ja hľadím „štrjéga“, ale ona je celkom slepá.“

* * *

„K. Ičo zo Zabudišovej, však tuším nebolo v Bošáci aj na Melčickej doline toho, čo by ho nebol poznal, ten sa tiež zapísal do kroniky. Hneď poviem jako. Raz, hneď na začiatku týždňa, viezol na kravičkách pár mieškov zbožia Karáskovom do mlyna. Alebo k Bundovi. Na tom aj tak nezáleží. To je „pollajšá“ karta. Jak zišiel z Budišovej, tam už kravičky tak nehnao dolu brehom, nemusel schádzat' hamovať, nuž mu hlava „klucla“ a zadriemal. Kravičky ťahali ďalej, jako keby sa nebolo nič stalo - až do dediny. Lenže to by zasa nebola Bošáca Bošácou, keby sa tam nebola pritrafila dobrá duša, ktorá videla hentohto Iča, jak sa polahode vezie. Viac nebolo treba, len pekne kravičky s vozom na ceste otočiť a bez šibnutia bičom ich poslat', odkiaľ prišli. Zastavili sa až pred vlastnou chalupou, lebo bránka bola zavretá a nemohli potiahnuť s vozom do dvora.

Dlho, predlho si Iča miestni doberali, či nepôjde s vozom do dediny, čo by im zobral miešok zbožia do mlyna. Ale že len keď bude mať na voze trochu pľacu. To ho však domrzali, len keď bol „striezlivý“. Jak mal zobnúť, nech bohchráň! Stačilo len naškrtnúť a už bol oheň na streche. A jak to bolo v krčme, nechávali dvere otvorené, aby stačili vybehnúť. Pre istotu.“

* * *

„V roku 1936 slivky poriadne zarodili a pálenie slivovice v obecnej pálenici sa pretiahlo do obdobia februárových mrazov roku

1937. V tom čase sa ušlo páliť aj jednému z najbohatších gazdov Bošáce, K. Keď skončili, starý a mladý niesol v rukách plné demižóny s úmyslom, že ak im to ot'áže, položia si slivovicu na zem a chvíľu si oddýchnu. Pri pokladaní sa ktorýsi z nich na zamrznutej ceste šmykol a prásk! Slivovica začala stekať do blízkeho potoka. V snahe zachrániť a zúžitkovat' aspoň „bilku“, v momente oba ležali na ľade a chlípali tento mok, koľko len stačili. Až do nemoty. V takomto stave ich našla manželka starého a dala dopraviť domov. Ešte dodnes mi v ušiach hučí jej poznámka:

„Ach, vi bulé hnusní, nakocení!“ (Príspevok je upravený.)

I. B. Nové Mesto n. V.

„...Tato boli basistom... A tých príhod bolo! Jak chodili hrávať na pohreby, na zábavy, joj a na svadby! Tuším nebolo takej, čo by sa čosi nepritrafilo. Na tie veselia najradšej chodievali hrávať do Dúžnikov. Že tam sa na nich začalo hrať v piatok večer a skončili v pondelok ráno. Také tam bývali svadby!

Raz že jak tam hrali v lete na dvore, nuž tato, jako chlap, nútilo ich odskočiť poza maštal' do humna. Lenže ich zbadal „domajší“, príbehol k nim a odhováral ich, aby ďaleko od stavania neodchádzali, lebo že tam majú uviazaného na ret'azi velice zlého psa. A že by bol nerád, aby tatovi ublížil. Tak. Schmatol by. alebo šaty by roztrhal. Jako jedovatý pes, ktorý neni na cudzích ľudí zvyknutý. Že jak si musia odskočiť, nech si vyhľadajú miesto vo dvore, že je tam takých tmavých kútov habadej a nebudú sa vystavovat' nebezpečenstvu. A tato vraj:

„Priateľko môj, takého psa neni, čo by som sa ho bál.“

A išli ďalej.

No len čo zahli za roh, už psisko, jak divý, ešte šťastie, že bol na ret'azi. Tato, jak mali cez plecía tú basu, zvrtili piskor k hube a

zrúkli na psa, čo im dych stačil. V tú ranu psisko ta ho v nohy, ale že aj s tou budú, o ktorú bol priviazaný. Že nič, len žeravá čiara po ňom. A rovno do húšť'a. Po celý čas, čo tam hrali, nebolo po ňom ani „štekú“. Keď sa tato vracali z humna, „domajší“ s takým strachom:

„No, priateľko, nič vám ten pes nespravil, nič sa vám nestalo?“

„Čo sa malo stať? Však som vám povedal, že sa ani jedného psa nebojím, lebo ja sa s každým viem kamarátsky povyprávať.“

Či toho psa potom našli a kde, to nám nikdy tatenko nepovedali. A ešte. Keď už prišli do reči hentie svadby, nezabudli pripomenúť, že oni neradi chodievajú na také veselía, kde je moc ruží a kvetín na stole, lebo tam býva málo jediva. Ale že kde je moc koláčov, to je najlepšia svadba.

Nuž toto o našom tatovi.“

Š. B. Bošáca

„Nejaká Š. zo Zabudišovej... nahovorila zat'a, aby išli vykradnúť Ondrejčku v Iavnovciach. Ondrejčkovci boli najbohatší gazdovia, tak svokruši prisľúbil. Hneď bol hotový, bez rozmýšľania. Ešte sa vraj svokry opýtal, koho berú so sebou, lebo to boli taká väčšia partia, čo spolu držali. Najviac zo Starého Hrozenkova. Ona, že či to sami nezvládnu, či sa chce s kýmsi deliť. Zat' zasa, že o neho nejde, ale kto to odnesie. Stará na to vraj:

„A ja som čo? Za čo ma máš?“

Ten z tých kmínov, už jako sa dohodli, že sa do komory prekopú, vošiel chabrat' do vnútra, podstupoval väčšie riziko, že ho chytia. Tí čo boli vonku, keď na to prišlo, mohli sa rozpráchnuť, preto, ten, čo vykrádal, keď sa išlo z lupu, nemusel nič niest'...

Tak sa v jednu noc vybrali do tých Ivanoviec. Stará musela byť chytrá baba, keď hneď na „fleku“ natrafila na miesto, kde sa mali

prekopat do komory. A henten, keď sa tam cez tú dieru prevliekol, za chvíľu už podával babe, čo tam potme našmátral: klobásu, údené nohy, hrniec s masťou. Medzitým jej podal ťažký balvan a ten sa jej nepozdával. Tak tichučko, cez tú dieru, vrazil:

„A hento si mi načo podal?“

On že na ňu:

„Len to berte, to je zván soli, budeme mať do „foroti“!“

Baba dala zván do plachty. Keď soľ, tak soľ... A vliekla tú ťarchu až na Zabudišovú.

...No a doma, keď stará prekročila prah, hneď sa prevalila na posteľ, že bola tak utáhaná... Zato zo zvedavosti zapálil petrolejku a šacoval, čo doniesli. Stravy neúrekom, ale keď prišli na ten zván, prekotúľal ho, prisvecuje. A to kameň, čo sa dával do suda na kapustu. Jak zabohoval, zviechala sa z postele aj svokra a keď sa aj tá presvedčila, že je to kameň, začala boženkať a, vrazil, prečo takú ťarchu vliekla toľkú cestu, prečo ju, starú kravu, nenapadlo, keď ho kládla do noše, ten kameň olíznuť a z toho plaču začala „klnúť“ (kliat'), div jej plamene nešibali z huby. A... zato sa začal rehotat' jak zdivený, zo zlomyseľnosti, že tak svokrušu dobehol.

A bol aj koniec „holportu“, aj rodinovania. Do svojej smrti, jak mohla, zato radšej obišla.“

* * *

„... Povyprávam, čo som si zapamätal, keď u nás pri sušierni vyprávali o tom, ako horela Malá strana.

... Bolo jasné, že sa to chytilo u Policera... dole, niže školy. Tam mal obchod Cvajdo... Horšie je to s tým, jako sa to chytilo. Vyprávali to na slúžku, že vyniesla popol a v ňom bol žeravý uhlík. Potom že to bola pomsta. Ale vtedy tatenko vyprávali iné. Že tá Policerova chalupa bola poistená a on chcel ľahko prísť k peniazom. Vtedy to bolo na bežnom poriadku. A vrazil jednému, čo bol za bíreša u ktoréhosi Žida, sľúbil kožu na duplovky (podrážky) za to, že ho podpáli. Aj sa tak stalo.

Ale čo sa stalo? Všetko by bolo v poriadku, keby bola zhorela len jeho chalupa. No začali sa chytat' aj vedľajšie domy?! Pravda, všetko slamené strechy, strhol sa vietor a tie došky - jak fakle. A henten, keď videl, čo spôsobil, ta ho v nohy hore Malou stranou. Ja, ale on nestačil tak bežať, čo ho oheň dobiehal. To tak horelo! Keď videl, že oheň mu už lízal kabát, tak... odbočil na Čaňovec a chcel prebehnúť cez lávku na Hrubú stranu. Lenže na tej lávke sa čosi potkol. Celkom sa nezgúľal, zachytil sa brvna a začal kričať o ratu. Lenže dokiaľ sa ľudia zbehli, aj takí, ktorí vládali ratovať, čo horelo, tak sa zbehli len decká a ženy a tí, čo sa báli, aby ich nestiahli do tej veľkej vody. To som zabudol povedať, že akurát bola veľká voda. Aj pekne hentocho chytil do ruky krč a čľupol do vody. Nikto nič nevie, či sa zachránil alebo „zatokánil“, viac sa v dedine neukázal. Ani smradu po ňom. Takto sa to zbehlo. Ja som nad tým často špekuloval... Prečo? To bolo, ak ma pamäť neklame v 1881.... teda viac jako pred sto rokmi. A neviem, neviem, či vtedy existovali poisťovne.“

J. V. Nové mesto n.V.

„...Na Vlčom oku býval nejaký B. Dlhé roky bol vo Francii. Keď už bol doma, prišiel za ním svokor, či by mu nepomohol na druhý deň pri zabíjačke.

„Ó, milerád. Aj o polnoci... Ukážem vám, jak sa zabíja po francúzsky. Dobre, dohovorené, môžete sa na mňa spoľahnúť...

Zavčasu, ešte bola tma, ani myseľ aby sa brieždilo, už boli pri chlieve a nato svokor, starý Belo, vošiel do chlieva, aby vyduril sviňu von. Pri dvierkach čakal henten B. s kyjanicou a že ešte si tak hľadal miesto, aby sa mohol dobre zahnať... aby poriadne ovalil sviňu po čele. Vtedy ešte neboli pištole. Medzitým ale v chlieve nastal veľký „štabarc“. Sviňa jak keby bola cítila, čo sa na ňu chystá, za otca nie a nie z chlieva von. Behala z kúta do kúta, starého gazdu zvalila na mostnice a vyvádzała jak zdivená. Gazda, keď videl, že je zle, len

čím skôr von. Von! Život mu bol milší jak sviňa. Keď sa zadkom tiskol z chlieva, henten B. si myslel, že to vychádza sviňa... v noci - potme... a jak bol nachystaný, z celej sily kmás! Tou kyjanicou svokrovi po riti. Nič, len to tak zahučalo. Starý gazda tak zjajkol, že ho bolo počuť najmenej na Šancoch.

V ten deň nezabíjali. Darma čakali večer susedia na karminu. Akurát čo gazdiná zháňali po chalupách „vískoček“ a chren alebo chrenové listy, čo sa utlčené s „vískočkom“ prikladali na uderené. A keď už mohli gazda chodiť na vlastných, prvá cesta viedla k B. Ičovi..., aby sa mu poďakovali, že ich naučil, jak sa zabíja po francúzsky. Áno.“

M. A. Bošáca

... „Poláčková, čo sa za Riznera vydala, poznala môjho tatu ešte ako chlapca... tam pri kostole slúžili u nich. Teda nie že by boli chodili na noc domov, ale natrvalo. A to celý deň okrem školy. Behali na poštu, pásli kravy, drevo nosili do kuchyne, už čo mohli a čo vládali. Rizner ich mal velice rád, lebo že sa dobre učili, aj bolo na nich vo všetkom spoľahnutie. Aby sa im jako tak odvdáčil, našiel tatovi miesto, kde potom nastúpili do učenia... Moc ráz, pokiaľ slúžili, boli na pošte, čo tam nosili alebo odtiaľ odnášali „pakle“ kníh. Každú chvíľu. „Pakel za paklom“. A že aj doma, u tých Riznerov, kde len pozrel, samá kniha. Raz, jako taký zvedavý chlapčisko, opýtali sa toho Riznera, či aj všetky tie knihy číta, lebo ich je toľko na stole. On ich rukou pohladil a vraj:

„Mládenček môj, nie že každú čítam, ale o každej ti môžem povedať, čo je v nej.

Toto otec ne jeden raz spomínali, keď prišla reč na Riznera.“

J. M. Nová Bošáca-Brezovská dolina

...“V tom roku sme mali velice pekné svine. To sa málokedy také vydaria. Vtedy aj bolo dost' křmy, „foroti“, no radost' bolo na ne pozerat' Priberali „hlaďa oči“... K nám do kopaníć tak raz-dva razy do roka chodievali z Moravy vykupovat' svine, teľce a jak sa dalo ovce alebo baranov. Väćšinou pre Baťu - Zlín. Keď sa to tak zoberie, oproti iným dobre platili. A z rúćky do rúćky, takže nemusel sa s tým trmáćat' na jarmoky. Autom zatiahli aď pre dom.

..Jak som sa vracal domov, pri Adamićkoch stálo auto a akurát sa odoberali od J. hentí, čo vykupovali prasce. Ten jeden, ešte „došćilku“ si pamätám, mal kockovanú vestu alebo „prucel“ (kabátik - súćasť kroja), ten na mňa:

„Prítelko, máte něco na prodej?“

Ostal som stáť a vtom mi hlavou: No, veru, bude dobre, keď jednu sviňu predám. Moja bola vtedy čosi na nohy, reku, uľahćí sa jej. Jedna sviňa nám na zimu staćí, predsa ubudne žene koľko-toľko roboty. Aj chystat' žřádlo, aj spod nich, a tak. A veru:

„Poďte si vziat', jak chcete! Po čom platíte za živú váhu? Dobre, zatiahnite pred náš dom, hentá chalupa, tam zostaňte stáť!“

A že vřak ma zoberú.

„Dobrá, aspoň zařanujem podořvy.“

Toľko, čo to vyprávam, už aj bola sviňa na aute. V tom mi vhućlo do hlavy, že som nezahasproval na chlieve okenicu. Len toľko, čo som prebehol od bránky po chliev, no nech to bolo sem a tam sto krokov, ale kde by sa toľko bolo nabralo, vyjdem zo dvora - a „autáka“ nikde! Jak keby sa vyparil. Reku:

„Koléra řeravá na vás priřla! Keby ste ma boli zobrali Predbořáćku, čo by sme boli vypísali pas, bolo by vás ubudlo? A nie ja peřo toľké svety šliapat!“

Ani mi na myseľ nepriřlo, že mám do činenia s kmínmi. Prídem Kopuncovi, tam sa vybavovali úradné veci, v ten čas už bol na krćme mladý Jořko. Kukám, vonku nič, v řenku ani noha, reku:

„Jořko, neřiel tadeto „auták“, taký nákladný?“

„Janko, aj keby som jako rozmýšľal, nemôžem sa rozpamätať, to každú chvíľu musím skákať, aj tu pri pulte, aj v obchode. Ale na mňa sa moc nespoliehaj! Čo, keď odbočil do predpolomskej?“

Aj ma to trochu uspokojuje, reku, bárs by si mal pravdu! Je možné, že tam majú tiež opovedané.

Aby mi ušiel čas, dal som si malé pivo. Ale podkladka (=pokoja) som nemal, každú chvíľu som vyšiel von, či nehrčí auto, ale nič, ani pomyslenia. A jak som tam nazrel asi po štvrté, vyšiel zo dvora Marták, čo potom, jak postavili zvonice, bol zvonárom.

„No, vitaj, vitaj! Nevidel si tadeto auto?“

„Vieš, že áno? Ale je to už dobrá chvíľa.“

„Nna! Môžem ja čakať. Ach, „šláňava“ na vás prišla! Tak vy takto?! Za päť prstov ste sa naučili kupovať?! To ste natrafili na toho pravého! Anciaša vášho!“

Hneď som zabehol ku Košnárovi, kde mal vyhňu, reku:

„Požičaj mi bicykel! Toto a toto sa mi prihodilo. Doma však aj ja mám, len keď mi na ňom každú chvíľu retiazka padá.“

Aj hneď, ešte mi ho ktorisi z tých mladých prífúkali, sadol a nezastavil sa až na Morave, za Slavkovom, pred Dolním Němčím, na tej križovatke, čo odbočuje cesta do Nímnice. Na ten mostík som si sadol a čakal. Tak som si:

„Jak ste od nás zabehli pre pasy do dediny, to vám trošku potrvá a potom nebudete sa vracat' hore do kopaníc, jako k nám a na Brezovú, ale sa dáte lepšou cestou na Lieskové, Kvetnú a hore Hrabínou. No a do Zlína inakade nepôjdete, len na Brod a na Hradište. Tak či tak musíte len touto cestou.“

Pre istotu, jak by mi neostali stát', na ten múrik, čo je mostík, kde som sedel, prichystal som si pár kameňov. Pre všetky prípady. A čakal. Čakal, čo ma až zadok omínal a ich nikde. Sem-tam prešlo po ceste pár áut, ale ani sa nepodobali na hentaké, čo viezlo prasce. Aj veru, už slnko zapadlo a po hentých ani chýru.

„No, nič sa nedá robiť. Po tme domov nepôjdem. Ale to vám prisahám, jakože sa volám M., mojim rukám neujdete! A potom milost' u Boha!“

Sadol som na bicykel a zosadol až pred chalupou. Doma, prvé, čo bolo:

„Kde sa toľko túlaš? To už si sa musel s kýmisi zísť, bez oldomáša sa to nemôže obísť? Peniaze hneď za tepla odlož k ostatným!“

Keď toho bolo toľko, reku:

„Zavri už chleba! Kto to má počúvať?! Peniaze odlož! Všetky najprv ich musím mať.“

A potom som jej to všetko povyprával. Nuž čo?! V plači padli všelijaké slová, a priznám sa, do rána sa nespalo. To bola noc!

Ráno som vyháňal lichvu napojiť na potok, však to bolo pod nosom, zišiel som sa so Š., hen jak sa išlo na Bumbálku, čo mal chalupu. A že ide do Predbošácky Kusendovi, a tak z reči do reči. Aj som sa mu so všetkým priznal. Dobre som urobil. Starý, všetkými masťami mazaný, bez rozmýšľania mi poradil:

„Jano, nič neni stratené! „Zachop“ sa ty, v piatok býva v Brode svinský trh, hentí tam sväto-sväte budú vykupovať. Tam si na nich počkáš. A nemusíš „zblíňať“ po celej Morave.“

Aj som dal na jeho radu. Košnárovi som odkázal, že ešte si bicykel nechám, aby sa oň nestrachoval a v piatok, zavčasu ešte, ani sa poriadne nebrieždilo, už som aj brezovskou cestou ťahal do Brodu. Tam rovno na jarmok. Dole pri štreke... Bicykel oprel o šranky, čakán zobral do ruky a tak nenápadne sa medzi ľuďmi motal. Netrvalo to, no, nanajvýš, dajme tomu, nech to bolo trištvrté hodiny, naraz prišlo nákladné auto. Hneď mi bolo povedomé. Tak hneď pomedzi ľudí k nemu. A jak ho obchádzam, reku, musím mať istotu, lebo to som si zapamätal, že jak sme sviňu nakladali, z jednej „lajsne“ bola bočnica kúsok, tak asi na dve piade, odštiepená. Čochíľa som od radosti podskočil. Bolo to isto-iste ono! Ale šoféra nebolo.

„Však ty prídeš, keď ťa budem aj do súdneho dňa čakať!“

Zas som sa motal poblíž, ale autiak som z očí nepustil. To už neviem povedať, koľko som sa tak okolo motal, až naraz zbadám, že ktosi otvára na autiaku dvere. A ja hneď pri ňom!

„Malý moment, priateľko!“

A že aby som nezdržiaval, lebo má naponáhlo.

A ja: „Čo ma nepoznáte?“

On: „Zmiz, tchoře!“

A už sa liepal do auta.

Dobrá, tak ja ti pripomeniem, kto som. Jak už mal nohu na schodku a bol tak zohnutý len-len vojsť do auta, vtedy prásk mu z celej sily, koľko som vládol, čakanom po chrbte.

„Na, „ščil“ si na mňa spomenieš!“

To hned' trma-vrma, ja som odskočil, lebo to bolo prvé, že ide na mňa ten jeho komplic, ale toho som nevidel a len toľko, čo som spravil krok-dva, už ma aj držali dvaja četníci. Kde sa tak spoľahlivo vzali, to mi dodnes nie je jasné. Ja hned', keď ma vyzvali menom zákona, tak:

„Mňa beriete a hen kmína, čo mi sviňu ukradol, toho necháte v tichosti odísť?“

Čosi si medzi sebou pomrmlali, jeden sa vrátil a prišiel aj s tým, jakože šoférom. Tak sme išli hore na námestie, na obecný dom. A hned' zapisovali. Bol tam jeden pán, už neviem, či to bol richtár, lebo čo, ten sa len vypytoval a ukázal, čo má taká mladá písať. Ja som všetko do podrobnosti povyprával, no všetko, jak som sa s nimi zišiel, jak sme urobili kúpu. A či mám na to priamych svedkov?

Potom prišlo na neho. Zo začiatku zapieral aj nos medzi očami. Ani nebol s autiakom u nás, ani mňa nikdy nevidel. Ale neskôr sa zamotal. Keď sa ma pýtali, jako som poznal to auto, ja im, že podľa tej odštiepenej bočnice. Hotovo! Už potom sa rozpamätával na všetko. Špina jedna! Ten, čo to vedľa mňa bol, jako richtár, hned' nástojil, aby mi vyrečnoval za tú sviňu. Najprv sa trepal, že to má na starosti ten jeho komplic, ale po chvíli vytiahol z vnútorného vaku buksu a vycáloval. A jak už zavieral „budelár“ (peňaženku), ten richtár, vraj, ešte sme neni vyrovaní. Že koľko dní som zmeškal? Ja, reku, tri. To som si zarátal ten čas, odkedy som predal sviňu. Ale keď si chcel chytračiť, tak plat'! Každý špás niečo stojí. Potom sa ma ešte pýtal, čo som minul na stravu. Nato som sa opýtal, či by on vydržal tri dni byť o hlade.

Čosi zapísal a hned' na hentoho šoféra, že mi má vyplatiť zo svojho tri razy po desať korún, jako dňovku, to je tridsať korún a

pätnästä' korún na stravu.(Vtedy sa zarábalo zväčša desať korún za deň - pozn. J.J.) Aj, veru, bez slova vyrovnal.

Ešte to mu pripomenuli, že úradné poplatky, na to mu pošlú šek.

Keď som vyšiel odtiaľ, div som nezačal na rínku od radosti tancovať. Bárs som toľko strachu prežil, predsa sa to na dobré obrátilo. Však kde takýto človek prišiel k hentoľkým peniazom Aj som si tak v duchu, reku:

„Chlapci moji milí, to bude prvé, k Vianociam vám donesiem fľašku dobrej slivovice, to si ozaj zaslúžite.“

Takto som si hútal, keď som kráčal na jarmok pre bicykel, čo som si tam odložil. Prídem na tvár miesta, po bicykli jak keby zaľahla zem. Chodím, pozerám, ani pamiatky! Šláňava, tak ešte toto! Čo už toho nebolo dost?

Čo sa dalo robiť, zachopil som sa, že pôjdem pešo. Jak som išiel okolo takej búdy, čo tam bol výčap, zazriem tam o pivové sudy opretý taký črep, ani zvonca to nemalo. Hlavná vec, že má kolesá a „korman“. Poobzeral som sa, ale dlho nie a mik ho! Sadol aom - a už ma nebolo. Tak som si pre seba:

„Chlapci moji milí! Vy si myslíte, že my z druhého boku Lopeníka nevieme kradnúť? To sa ešte budete musieť chodiť k nám učiť! Ja vaše cepy!“

A ťahal, nič, len victor okolo mňa. Jak som sa blížil k Brezovej, vidím, v kanále vedľa cesty bicykel! Nie že by si ho ktosi tam položil, ale tak jako odhodенý. Zájdem, obzerám:

„Ach, veď je to môj bicykel! Teda, môj, Košnárov, na ktorom som sa doviezol do Brodu. Beriem ho do rúk, ale hneď som prišiel na to, prečo ho ktosi odhodil. Zadné koleso prázdne a komusi sa ho nechcelo pešo ťahať vedľa seba, tak sa ho takto zbavil. Takáto náhoda! Ten, čo som ja ukradol, vlastne požičal som si, položil som vedľa cesty a s hentým na pešo si vykračoval domov. Vieš ty, že som mal dobrý ňuch? Jak som prechádzal, kde cesta odbočuje na Brezovej, ku kostolu, do toho brehu, tam patrúlovali četníci. To mi nikto nevykrúti, že dostali „befel“ z hentohto Brodu a prvé, čo som prechádzal popri nich, ma zahaltovali a kukali pod „zic“, kde je

vyrazené číslo. Pozreli a len tak ledabolo kývli rukou, aby som pokračoval ďalej.

Žena sa doma už prestarávala, čo je so mnou, ale jej odľahlo, keď som jej v krátkosti povyprával, na jakom som bol zárobku.

Až na druhý deň som zbehol, jakože ináč, na pešo, Košnárovi s bicyklom. Už neviem, ktorý z chlapčískov, či ten, čo je z neho inžinier, alebo ten mladší, zobral ho do ruky, zatočil kolesom a našiel v plášti zapichnutý „majскеpel“, (obuvnícky klíncec so širokou hlavičkou - do podrážky) čo spravil ten defekt. Ale že keď som toľké išiel, nevie, či nebude celá duša rozpichaná. A reku, chlapče:

„Keď ste mi toľko pomohli, tu máte na novú dušu, však si ten bicykel na ňu zarobil.“

So starým sme sa „zachopili porát“ na pivo. A dali sme si po veľkom.

Hentých hýlov som viac v našej dedine nevidel.“...

Š. A. Haluzické kopanice

... „Kravárik, jemu sme hovorili „Besinskí“, on mal brata, čo mal chalupu, jak sa odrážalo od Hubocca... to sa išlo hore Huboteckým potôčkom, tak tento išiel z kostola na koňoch. Prechádzal cez potok, tam, kde je „ščilěj“ mostík. Tam bol brod. A v tom, z ničoho nič, ale ozaj to bol „mžik“, zjavila sa taká scéna... zhora sa privalila voda, našťastie, že Kravárik bol už mimo, na brehu, jeho to nezasiahlo. Ale ženy, čo sedeli na zadnej doske, tie to zasiahlo, ani nestačili vykriknúť, už ich voda strhla a amen! Tam nebolo kedy skríknúť o ratu! Aj sa ich potom, jak voda opadla, pustili blízki hľadat, aj ich našli zachytené na jelšovi, kúsok nad Pánskym salašom. Pravda, už bez duše. Chuderky!“

A. Ch. Bošáca

... Bošacke hody! Keď sa to tak zoberie, to nebol len pätnásty august, jako deň Panny Márie. Kde! Ešte ani nebola dobre rozbehnutá žatva, už sa ktorisi ľudia prestarávali, či stihnú porobiť všetko do hodov, či im to vyjde, a tak. To nebola len žatva alebo mlatba! Predstav si, čo to bolo - urobiť poriadok aj na dvore, aj doma. Mazanie, líčenie, vymazovanie násypov, podúkolia, vnútri zem, na dvore zasa vyvážať blato, kde bolo treba zasypať „šutrom“ (štrkom), pilinami, vnútri líčiť kuchyňu, izbu, „árichtúnek“ (nábytok) umývať, natierať petrolejovou vodou, dávať nové „okljépi“ do postelí, no roboty na haleluja, čo to ani nafriško nepríde na rozum. Toto sa ešte jako tak dalo zvládnuť. Ale „ščil“ si predstav chuderky ženy. Aj pomáhať v poli, aj mlatby, doma okolo hydiny, okolo detí, „ščilěj“ vára, pečenie, to len na ich pleciach viselo, mali toho viac jak dost’.

Ale toto berme jako bežné. Nesmieme zabudnúť, na hody sa musela poschádzať rodina a priatelia, ktorí za to stáli, že ich chceli pohostiť. Ktorisi boli na to velice hákliví, že jak človek zabudol, už na tom nezáleží pre jakú príčinu, na!

A „ščil“ prejdíme k samotným hodom. To už netreba opakovať, že to bolo pätnásteho augusta. Na Panenku Máriu. Ráno, nuž jako v každý sviatok. Všade ticho, žiaden trepot alebo buchot, tak jakože kuje kosu alebo „inší štabarc“, akurát sem-tam čo kohút z ktoréhosi dvora zakikiríkal alebo pes zaštekal. Potom cupot, čo ľudia ponáhľali do kostola. Ale to už začalo. Čo ja viem, za hodinu, za dve, už jak otvorili šiatre. A to sa „ščilej“ prenesme k Politzerovi! Tam sa začínali hody, aj sa končili. Jak ovšem nerátame hodové zábavy. Pri tých šiatroch sa miesili ľudia, aj čo vychádzali z kostola, aj čo prichádzali s deckami, aj samotné decká, no jak keď bol v Meste výkladný jarmok... Šiatre boli, pre poriadok to zoberme od cesty, čo išla do Haluzíc, hore po Škrachu a dole druhým bokom zas od mosta po svätého Jána... Jak ľudia vychádzali z kostola, hned’ okolo šiatrov. Prvé tri aj štyri šiatre boli so svätými obrázkami. Samé sošky, obrazy, pátričky,

no načo len pomyslel. Pastva pre oči! To boli hody! A to nie že decká mali hej-háj! To sa postretali ľudia, no neumyslí odkiaľ. Rodina, známi, kamaráti, a to samé: „Vitaj!, Servus!“ A do toho samé píšťalky, harmoniky, orgánky (ústne harmoniky), trúbelky, vlastného hlasu človek nepočul. Babylon!...Potom na tom istom boku (od kostola) boli zas dva alebo tri šiatre s hračkami, jaké kto len chcel. Plechové vláčiky s koľajnicami, autička, bubny, trúbelky, orgánky, aj rovné, aj krivice, píšťalky, drevené hračky, také „kosjérky“, do toho keď fúkol, tak to zajačalo, až sa človek mykol, ... vrtule na paličkách, myšičky... Potom bolo kus prázdneho plácu, to aby mohli ľudia, však najviac chlapi, vojst' Cvajdovi do šenku a hneď povyšše... boli šiatre s cukrovím... Medovníčkové srdcia so sklíčkami, aj bez nich, husári, čokolády, napolitánky, ... kyslé, prominclové cukrové, mašličky, maliny, turecký med - to bola „spasta“ na peniaze. Nuž, to bolo kriku, škľabotu. Veru ne jeden aj dostal po zadku, keď sa neodbytné dožadovoal, aby mu „manka“ kúpili cukrové, jaké sa mu zažiadalo. Čo som poznal z tých cukrášov, to bol nejaký Vilt z Mesta. Ten sa čosi navykrikoal, to mal jako takú povedačku, keď tie kúsky, také napolitánky, kládol na papier, čo mal jako „škarnice“...keď na ten papier kládol posledný kúsok, zakaždým vykrikoal:

„A ešte jeden na „radáš“, aby ste do rána tancovali čardáš.“ Také smiešne. To bol ten Vilt. Hneď vedľa neho mala šiator jedna, tiež z Mesta, ona mala taký malý obchodík... s cukrovinkami... Vedľa tejto baby býval šiator, čo predávali, už neviem, či Lubiňáci alebo Bzinčania...drevený riad. Varešky, slížové varešky, hračky z dreva, mutovníky, tanierky, soľničky, také škatuľky na korenie, - no to bola radosť pozrieť, čo tí ľudia dokázali... Keď si pokúpili decká od nich rapkáče a také dlhé píšťalky, hádam aj v Podhradí sa ľudia obzerali, čo sa robí. Toľko škľabotu.

Tu sa šiatre končili. Ale jak sa zbíhali cesty z Malej a Hrubej strany, tam stával zmrzlinár. Nejaký Selimovič, tiež z Mesta... Mal dvojkoľosovú káru s kysňou, na vrchu tej kysne dva vrchnáky, a to nemusel ani vykrikovať, huf detí okolo, že nestačil merať do takých špicatých oplátok. Malá zmrzlina za kvóder (= 50 halierov), duplovaná za korunu. To bol kšeft!

Vedľa neho mal stolík...nejaký... a na tom stolíku presúšal, ale tak šikovne, také ako vršky od pohárov za jeden „kvóder“. Človek mal uhádnuť, pod ktorou „pokličkou“ ten peniaz je. Ale to musel najprv vsadiť jako bank. Keď uhádol, aj to sa niekedy stalo, tak podľa toho, jaký dal bank, tak vyhral, čo ja viem, „dózňu“ na cigarety, všelijaké serepetičky, až budík alebo vačkové hodinky. Ale to boli také, na jedno natiiahnutie. „Šmejd“. Jako vábniky, aby ľudia tam sádzali. „Kunčaftov“(zákazníkov) mal dosť, od deciek až po narozume ľudí.

Potom na tomto konci stávali Bosniaci. Aj lacný Jožko im hovorili. Všetko, s čím kšeftovali, mali v takej krošni. Tú nosili...pred sebou na traku, čo mali prepásaný cez plecia. V tej krošni tovaru, jaký len kto chcel. Remene, „hozentrágle“ (traky na nohavice), hrebene, zrkadielka, harmoniky - orgánky, nožničky, nožičky - od žabykličkov s drevenou rúčkou a „sarajevá“, až po patentné, čo bolo viac nožíkov na jednej rúčke... Britvy, štetky na holenie, no „koléri“ kus. A to bola sranda s nimi obchodovať. Zapýtal cenu, jak keby bol koňa predával a potom spúšťal, jak keby bol mal z toho pasiu, že sa mohol takto jednať. Aj také veci mávali, čo sa nesmeli voľne predávať: sacharín, obrázky s holými babami, ale to už nemali v koši, ale popchané vo vačkoch.

Tento bok od Policera by sme jako-tak mali. A „ščil“ sa dáme týmto druhým, od potoka. V špici, hneď niže mosta, to mal vyárendované slepý cigán z Bohuslavíc. Moc sa nebudem mýliť, ale tuším sa menoval Baláž. Ach, s tým bola sranda! Najprv strašne vyhrával pobožné pesničky... Ale to sa každého roku našla banda, ktorá mu buď z domu alebo zo šenku donášala pálené a jak sa jeho žena alebo družka kdesi otočila, hup do seba. Netrvalo dlho, už mal otvorený druhý partes. Však len kúsok si z toho pamätám:

„Ja som cigán čierny, ľúbim p.... veľmi.“

Ale moc takých pesničiek nevyspieval. Stará, jak zbadala, že prešiel na druhú nôtu, vytrhla mu harmoniku, nasadila širák na hlavu, zdrapila cigána za ruku - a hajde! Ani nie po poriadnej ceste. Kde bola najväčšia barina, hrb, kameň, tade ho viedla. Z jedu. A on čo? Jako slepý, musel poslúchať a ísť, kade ho viedla. Ale tých bohov, svätých,

šľakov, to si neodpustil. To bola najväčšia sranda. Hentá cháska si to nenechala ujsť a vypravádzala ich až po Trčkéch mlyn.

Tam, kde bola obecná váha, to už je „ščil“ „skasirované“ (zrušené), tam mal plac planetár. Stolík, kysnička s planétami a na takej šibenici papagáj, ktorý vyberal a „preštkoval“ planéty. Keď nemal kunčaftov, zatočil kľukou na verkli a keď ktosi prišiel, hneď obsluhoval. Najviac sa okolo neho motali dievky, také frfleyen, tie boli najviac zvedavé, čo ich čaká - a baby zo Zabudišovej a z kopaníc. Naše nie. Tie sa hanbili, že na také „bobony“ (čary)ešte veria...

Dole na štrku, jak tiekol potok, tam bol postavený „ringišpír“(kolotoč). To bolo čosi! Decká sa predbiehali na sedane a ktorý nemal peniaze, išiel na vrch ringišpíra točiť. Po piatich alebo šiestich razoch, mohol sa potom zdarma odviezť.

Hneď vedľa boli „cácački“(hojdačky). Také loďky pre dvoch alebo pre štyroch... Ešte na dôvažok veľký verkel a dve pesničky alebo tri furt dokola. Od rána, jako sa to začalo, až do neskorej noci. Naši, však pravda, to nebolo ďaleko, tí už poobede rozvešľavali deky nad dvere, aj na kuchynské okno, aby to nebolo tak počuť.

...Vedľa... bol šiator s „botami“, čo vyrábali novomestskí šustri jarmočnú obuv. Topánky, také hrubé baganče, aj „štíble“ (čizmy). Aj papuče. Všeličo na nohy. Aj také fest remene do nohavíc. Potom ešte súkno, čo predávali, stužky, obrúsky a také, čo ženské potrebovali k šitiu.

Posledný šiator, už pri samom svätom Jáne... ten mal na predaj sitá. Aj husté na múku, aj na zrno. Úhrabočné nemával, lebo také robievali niektorí šikovní ľudia aj u nás.

...Každý rok medzi šiatrami, kúsok od obecnej váhy dole, bola strelnica.. Ku koncu až dve.

... K posledku sa toto(šiatre) na dolnom konci prestalo a prenieslo sa to „naprocívaj“ Kačičky (na námestie) a potom na ihrisko. Tam to býva „doščilku“.

* * *

Hody neboli len pre Bošáčanov alebo len pre pozvaných. Na ne čakali žobráci, „dzejakí švrligant'é“ a tuláci. Jak si nechal na chvíľu bránu otvorenú, že si nezahasproval, len si začali kľučky podávať. Keď sa to tak zoberie, niektorí boli ozaj na to odkázaní. Takých bolo treba podporiť. To som aj mojej hovorieval. Lenže keď aj tí, ktorí chodili po žobraní, neboli jednaki. Poviem jeden príklad. „Helikéch Marcina“ si mohol dobre poznať. On, okrem toho, že bol murár, mal obchod so stavebninami, aj s uhlím. Keď mu prišiel vagón, už aj musel vyložiť. Na to mal nájdenu partiu chlapov a jak dostal avízo, či bol piatok-sviatok, ráno alebo večer, už aj sa išlo na stanicu vykladať... Raz mu pristavili vagón, akurát keď boli hody v najlepšom. Čo sa dalo robiť? Zohnal partiu a poďho na to! Už neviem, kto mu išiel s traktorom alebo autom, ale hentí, čo skladali a nakladali, to boli títo naši cigáni z Dolného Kamenia. Jak išli cez Bohuslavice a bolo „horko“, moc sa ani chlapi netrepali, keď Martin povedal, že sa ide k Šimlovicovi na pivo. Len kto má chuť. Ale sa nenašiel ani jeden, čo by bol odoprel. Jak vošli do krčmy, prvé, čo im vrazilo do očí, hned ale za druhým stolom od dverí traja takí trhani rozvalení, nuž jak keď majú poriadne druzgnuté. Čosi to Martinovi nedalo, prizrie sa im bližšie do ksichtu a:

„Anciáša vášho! Nato ste otčenáše brbľali po chalupách, aby ste to takto na verímboha prehajdákali?“

On Bete rok čo rok pridupľovával, aby na hody nezabudla napiect' na jeden plech také väčšie koláče, aby sa ušlo aj tým, čo chodia po žobraní.

„A vy, hýle, takto si to vážite?! Šlus! Milost' u Boha!“

Aj že to bolo posledný raz, čo pustil žobráka na hody do dvora. Týchto našich, čo ich poznal, jako tak. Vedel, že sú na to odkázaní. Ale ktorých nepoznal, tam nebolo zľutovanie.“

E. F. Bošáca

„Na svadbe, pred odvenčovaním nevesty, ktorá pred oltár pristupovala „s jenním vrúpkom“ (mala už diet'a), a teda podľa tunajších móresov venca „ňebola honna“, prvá družica sa vynašla a upravila časť príležitostného vinša takto:

„ručníček červení, prscjének strjéberní a... a vjéneček zelení... hen na peci sedzí“.

Pohybom hlavy ukázala na troj-štvorročné decko, čo sa hralo na vyhriatej peci.“

(Príspevok upravený.)

* * *

...“Náš sused Jurák z Kameničného vyprával, že keď sa obecný dom v Bošáci staval, nuž jako v lete, všetko, čo bolo súce, bolo na majeroch alebo inde po robotách a keď bolo treba viac chlapov, richtár že musel zháňať cigáňov. Už neviem, kto bol v tom čase richtár, keď my sme ho „moc rází“ do roka nepotrebovali. Či Kozáček-Ozimina, či Frízel. Na tom nezáleží. A jak tak verboval po tých búdach, ktorí cigáni by mohli ísť pomáhať, natrafil na ktoréhosi, len keď som si nezapamätala meno, akurát len že bol z Dolného Kamenia. To natrafil ozaj na toho pravého. Ešte nestačil dopovedať, prečo prišiel, už mal cigáň po ruke výhovorku:

„Joj, pán richtárko, nemóžem, aj kebi šom tak rát išél. Ved'á, pán richtárko, moja čaká malé.“

„Nuž, v takomto prípade sa nedá nič robiť.“

Ale ani poriadne richtár nedopovedal, naraz zazrel, jak Šandorova žena (menom Šandor-Alexander sa často nahrádzalo pomenovanie cigáňa) jak taká lasica prebehla z jednej búdy do druhej. Aj keď mal richtár staré oči, neušlo mu, že o bruchu, ako že by mala zľahnúť (porodiť), nebolo ani pomyslenie. Nuž sa tak pod fúzy na cigáňa usmial:

„Šandorko a kedy to bude? Prídem potom za kmotra.“

Cigáňa ani takáto habaďúra nevyviedla z koľaje a ešte to richtár nestačil vypovedať, už mal nachystanú odpoveď:

„Nuš, pán richtárko, veďá! Háj-máj, drveň-mrveň, žima-leto a už je to!“

* * *

„Toto u nás vyprávali starý Mitana-Krchňavý.

... Umrel starý V. zo Šimaroviec. A že bol strašne surový až doposledku. Kde len komu mohol ublížiť, urobil mu „naprocívaj“. Keď už ináč nemohol, jazykom zapáral, ba že sa našli očití svedkovia, čo videli, jak vlastnú sobášnu ženu chniapal a že vraj to nebolo jeden raz.

Keď umrel a keď ho niesli na márach na „cinter“, nechceli ísť cestou na okľuku, ale skrátili si to chodníkom, čo ide poza Mitánkov. To bolo v tom čase z oboch strán ohradené „tyčkovým“ (latkovým) plotom. Jeho žena išla po truhle a keď zbadala, kade idú, začala vyplakávať:

*„Dobre pánbo, dobre dal,
že mi s kerú hada žal.
Už mój milí obuchél,
už mi chrbát otpuchél.
Neňeste ho medzi ploti,
chicí tam kvól, zas ma chňapá!“*

A. Z. Zemianske Podhradie

„Starý dedko M. ženili syna. Ale oni, aj mladý, by sa radšej pod zemou boli videli, jak prežiť takú hanbu. Ináč veselie začalo pekne v poriadku, až pokiaľ neprišli ku kostolu. Bola taká obyčaj, že tam sa

svadobní zoradili tak, že najprv mladé páry, teda ženích s prvou družičkou, nevesta s prvým družbom, po nich rodičia a ostatní. Keď už boli tot' takto, aj pán farár čakali pred oltárom, len keď vybehla spoza stĺpa taká mladá, chytila ženícha za pazuchu z druhej strany a držala ho jak „repíč“. Najprv si všetci, čo boli okolo, mysleli, že je to nejaká sranda, jak pret'ahovanie ret'aze, ale potom vysvitlo, že ženích - a to nikto nevedel - chodil aj za touto a hádam jej všeličo nasľuboval, aj že si ju vezme, no a ona, keď sa dozvedela, že si berie druhú, takto, takto, hľa, spravila. Darmo ju odháňali, ona ani nikoho k slovu nepripustila a potom začala rumázgat', no hotové peklo. Farár už len prešľapovali, že boli netrzeplivý, však to všetko cez otvorené dvere videli, až potom čosi-kamsi sa starému G. podarilo hentú od ženícha odtrhnúť a odvieďli ju ešte s jedným z rodiny... Veru celou cestou sa s ňou handrkovali, že vraj on, mladý M., na to doplatí, že jej musí zaplatiť odstupné...Všelijako ju chlácholili, len aby nezasahovala do sobáša. Aj starý Wagner napísal takú „kvitanciu“, už hádam nikto nevie nakoľko a hentí dvaja to podpísali ako svedkovia. Zatiaľ, čo hentí s ňou robili, čo mohli, farár mladých zosobášili, a keď prišlo k plateniu, vysvitlo, že to nebolo nič platné, lebo na písme boli len svedkovia a mladý M. nie. Aj to potom zaspalo.“

J. A. Nové Mesto n.V.

1994

Z príležitosti bošáckych hodov konala sa toho dňa už v skorých popoludňajších hodinách tradičná tanečná zábava, ktorej sa zúčastnil širokému okoliu známy „minár“ (mlynár) Beňovič Ján - „Potkopskí“ s manželkou... Po niekoľkých polkách a valčíkoch, trvale zabudovaných v repertoári „dechovej bandi“, nasledoval odzemok, ktorého text, melódia i tanečný prejav preslávili Bošáčanov široko-

ďaleko. Po odznení prvých taktov prejavila „tetička Beňovičoch“ záujem zúčastniť sa tanca a bez okolok nasledovalo vyzvanie:

„Starý, hybaj!“

Za niekoľko okamžikov pribudol v sále tanečný pár. Síce nerovný (tanečnica o hlavu prevyšovala partnera), ale podľa predvázania figúr súci a zohraný. Voľne splývajúce rukávce a okolok, a štrngot podkovičiek v rytme melódie prikrášľovali celkový dojem, i keď na tvárach okolo stojacich a na každej zábave „nezbitných“ babiek, vyvolával pohľad na dvojicu „potuteľný“ úsmev a vzájomné štuchanie. Túto pozornosť si vyslúžil partner, ktorý ani pri tejto produkcii nezriekol sa obľúbenej fajky, „combrajúcej“ sa z boka na bok v takte zmeny pohybu. Po vláčnej a voľnej časti tanca nasledovalo „allegro presto“ (Kač, Kač, Kačulienka, ty si moja frajerenka...), pri ktorom objavuje sa originálny prejav, spočívajúci v nadhodení partnerky, čo si sadla na pokrčené koleno pravej a v zápätí ľavej nohy tanečníka. Tetička vyletela vysoko, takže pri dopadnutí jej sadol okolok (sukňa kroja) až na hlavu, ale opätovne vyžadovaná figúra zostala nedokončená, keďže partner začal sólovo predvádzať tanečnú kreáciu, podobnú tancu černoškého šamana. Tento osobitný prejav zapríčinili horiace časti tabaku, čo sa vysypali z fajky na rozopnutú košeľu.

Domnievam sa, že v mnohých periodikách publikovaný údaj o tanci, nazývanom twist, ktorého pôvod je miestopisne vsadený do Severnej Ameriky a časovo udávaný do druhej polovice dvadsiateho storočia (1960-61), je nepravdivý. Dovoľujem si - ako priamy účastník a prísazný svedok - prehlásiť, že tento tanec, plný vášne a temperamentnej mladosti vznikol v Bošáci v druhej polovici tridsiatych rokov a jeho prvým predvádzateľom pred verejnosťou bol náš Beňovič-Podkopský.“

* * *

„Raz sme boli zjednaní na svadbu do Dúžnikov. Boli sme dobrá kapela, tak si nás objednávali všade okolo... A keď svadba, ostatné bokom. Tak aj toto. Zjednané, všetko v poriadku, ale mne sa čosi - jak

taká predtucha, že to nemusí dobre skončiť. Tak ma - jak keby ma čosi štekľilo na malíčku na nohe. A toto sa ma jakosi držalo, bárs bolo ešte času dost' do tej svadby. Každú chvíľu - a jak sme mali školu:

„Ja nemôžem, so mnou nerátaj!“

Nerobil som si z toho starosti, lebo som mal stále ešte rezervu a odkiaľ dopĺňať. Stačilo povedať.

Konečne prišiel ten čas, nasadli sme do objednaného autobusu a môžeme ísť. Ale mne „porát“ čosi „neštimovalo“. Reku:

„Dočkaj!“

A začal som rátať... je tu...je tu...

„Chýba bubeník! Čo je s ním? Kto bol s ním naposledy?“

No, nedalo sa nič robiť, začala po ňom zhánka. Prvé, čo som telefonoval do podniku. Aj vskutku, tam som sa dozvedel, že ho nemohli uvoľniť, lebo nemali náhradu. No, nič sa nedá robiť.

Už neviem, ktorý mi poradil, že v Bohuslaviciach, na Hydrostave, má jedného známeho, čo chodíva s nejakou kapelou. A vskutku, podarilo sa ho nahovoriť.

Tak, naládovali do autobusu bubon, jeho sme zobrali po ceste - a hotovo. Ale blížime sa ku Kochanovciam - jak sme boli s tými, čo robili svadbu, dohovorení - henten bubeník začal hľadať kyjaničku a kyjaničky nikde.

„Však, hádam, sa neprepadla!“

Nuž, prepadnúť sa neprepadla, mne až potom prišlo, že my sme ju ani nezobrali. Čo teraz? Ale hneď mi, však ľahká pomoc. V Žabokrekoch, to je jak Šimarovce v Bošáci, to patrí do Lieskového, toho nad Melčicami, tam je priženatý Bošáčan Ondráškých Adam, stolár. „Urobiť kyjaničku, nebude žiaden problém.“

Aj skutočne, čo to vyprávam, kyjanička bola na svete. Na koniec namotala sa handra, stiahla sa drôtom, urezali sa paličky na malý bubon. A hotovo, starosti nabok! Všetko bolo v poriadku. Od sobáša sa išlo do kultúrneho domu... Pred ním taký väčší pľac. Tam sme urobili kolo, bubon doprostriedka - a spustili sme... Chceli sme ukázať, že sme neni žiadni „šmidlikanti“. A na plné obrátky! To sme už ale pridávali. Naraz len plesk! To prevalil henten bubeník blanu na bubne. Pravda, tú váhu paličky nemal v ruke a jak dával „anšlág“,

blana nevydržala a kyjanička vbehla do bubna. Jak ju vyt'ahoval, handra, čo bola na rukoväti, sa strhla a zostala vnútri. Ja som od jedu až škrípala zubami:

„Toto už neni možné! Čo je toto za... deň?! No nič.“

Vonku sme dohrali, ja som medzi ľudmi zbadal Paľa Kusendu-Bahnička, že bol v Kochanovciach priženatý a ten hned' - ochotný - doniesol taký elastický „fáč“ (obväz), ...jeho žena namotala, ihlou „prifercovala“.

„Hotovo! Môžeme pokračovať!“

Medzitým, čo sme hento reparovali, chlapci sa premiestnili do sály. Dokiaľ sa svadobčania usalašili, my sme hrali na počúvanie, začali sme už rezko do tanca. A ja, tak som si:

„Začiatok zlý, koniec dobrý.“

Hrali sme o dušu. Radosť bolo nielen na nás pozerat', ale aj nás počúvat'. Jožo Mizák na pozón, div si nevytrhol ruku. Henten bubeník, toho už som musel krotiť:

„Pamätaj, že už máš len jednu blanu! Jak ti tá praskne, inšie neostáva, len dovliecť plechový „vangel“ (vaničku), prevrátit' a budeš bit' na ten.“

Ale hralo sa, čo sme boli až mokří! Potili sa aj svadobčania. Keď odchádzali k stolom, len sa stoličiek prichytovali. Tí starší krúžili hlavami a už sa len vypytovali, odkiaľ sme, lebo takto dávno nepočuli hrať. A do toho! Samé trháky! Reku, nech si pamätáte, čo je to bošácka kapela. Vieš, blízko boli Drietomania, vychýrená kapela a o to nám išlo. Medzitým, jak už odpratávali, čo bolo po večeri, bolo nám divné, že nič ani nenosia, ani nevolajú. Reku, čo je? Však pri zjednávaní nepadlo ani slovo, že to bude bez „kostu“. Už som videl aj na druhých, že im to tiež nejde do hlavy, takýto prístup. Ale zatiaľ navonok nič, hralo sa ďalej. A jak sme jednu - my sme tomu hovorili sériu - jak sme skončili, tak, tuším, Breznický na plnú hubu „zjákél“:

„Večeraáá!“

Vtom sa mladoženichov otec spamätal, vbehol do kuchyne a tam urobil „štabarc“, že čo je to za robotu, muzikantov nechat' bez jedla a pitiva. Nato hned' veľké „omlúvanie“, že to nebolo „nápočne“, ale jako pri takom. Hned' nás zobrali dolu. Tam bola taká extra

miestnosť. Poponúkali tuhým, ináč bol to repák, moju hubu neošiali, a nato doniesli guláš. Ani sme nehľadeli, či je teplý, či slaný, nič, nič, len čím skôr zahnať hlad. Ale to som hneď pobadal, že je to divina. Zo srny. O to nič, keď ho vie pripraviť, dá tam všetky špécie a že neni studený, tak chutná, až puká za ušami. Akurát sme boli v najlepšom. Uncíkéch Peter našiel, čo si zobral na lyžičku kúsok mäsa, na ňom pár chlпов. Aj to sa stáva. A jak ho tak držal pred sebou, ukázal Jožovi Mazákéch, ktorý sedel vedľa neho, čo našiel v tanierku. Ten sa ani nepozrel. Či ti z neho nevyhúklo?:

„Peter, ...jak sme hrali vonku na tom pľaci, ty si si nevšimol? Medzi svadobčanmi dlhú chvíľu tam behal pes akurát takej srsti... Ešte to ani dobre nedopovedal, už Peter, ruku na hubu a nič, jak keby ho vystrelil, už bol vonku. Veľké šťastie, že dvor bol na pár krokov. Viac sa však nič nedialo.

...Hentie Dúžniky, odkiaľ bol mladoženích, boli na skok od Hrozenkova. O Brezovanoch, Kvetnanoch, čo boli blízko Bošáce, sa hovorilo, že keď je u nich „posvícení“, najlepšou lahôdkou je na cesnaku upražený pes. Preto keď niektorého spoza Lopeníka zbadali v dedine, spoza brány začali na neho štekať. Takéto niečo pohlo Petrovým vnútram...

Čo bolo s nami do tej večere, to som povyprával. Lenže čert sa na malú kopy „nevikadzí“.

Začneme po prestávke - jako po našej večeri. - Nevie, ktorý mal pauzu, len... zaštekali. Hneď nato druhý zavrčal. A už to začalo. Jako v psinci. Najprv sa svadobčania obzerali, kde sa v sále zobral psisko. Ale potom zbadali, že to ide z toho miesta, kde sedíme my, tak sa z toho bavili. Len Peter sa nebavil. Jak začul zaštekati, ani trúbku nemal čas odložiť - už bol vonku. Najprv, keď som videl, čo sa robí, som ich napomenul. Lenže to jak keby bol oleja prilial do ohňa. Á, reku, však vás to omrzí. Neomrzelo a ktorisi boli takí majstri, že ja, jak som postojacky hral na trúbku a že som spravil krok, sólo a tak, neviem, ktorý toto vedel vystihnúť, jak som pohol nohou, zavyl, jak keď stupí na psa. Nuž, veru som sa zmykotal - jako že to naozaj. Tí! To si nevieš predstaviť, keď už sme sa viezli autobusom domov. Celé vnútro ma bolelo. Smiat som sa nemohol, aby si Peter nemyslel, že

mám z toho radosť, tak som to zdržal v sebe a jak ktorý schádzal, že už bol doma, žiadne: Ahoj!, Servus!, lebo čo. Len štekot, až v ušiach zaliehalo... Odvtedy, je to pár rôčkov, keď sa stretneme, miesto Vitaj! len zavrčíme. A keď je ktosi pri nás, aby sa nesmial, že nám preskočilo, len si na seba vyceríme zuby.“

K. L. Bošáca

Hodová zábava v telocvični (v sokolovni) bola v plnom prúde. Cez dokorán otvorené okná zvedavé ženičky z ulice videli, že je tam „hlava na hlave“. Všetko sa to vrtelo v tanci. Jedna z pozorovateľiek vykrikla:

„No, pozrite, kmotričky, táto v tej bledej blúzke, tot', tot', hľaďte! To je moja dcéra!

Keď zbadala, s kým tancuje, spustila:

„Ej, dzívajte sa, jakíš rúlaj to s ňú tancuje!“

Odpoveď vyšla z úst jednej z kmotričiek:

„Ech, moja dobrá duša, však to je môj syn!“

Tá prvá si uvedomila, že „šlápla do makkého“, a tak, „dze namočila, tam plákala“. Zatiahla zaliečavo:

„Ach, kmotrička moja, kto by sa bol nazdal, že tak „virôstél“, taký štramák a jak pekne cifruje?!“

N.N.

„To som bol, nemusím podotýkať, ešte slobodný, ale už zrelý na ženenie. Len, poviem pravdu, ešte som nad tým nerozmýšľal, jakosi, čo ja viem, hádam som netrafil na tú súdenú. A bolo z čoho vyberať.“

Nerád sa chválím, ale jak som chodil hrávať... na es -trubku... aj toť s Kozáčkách Janom, Červený mu hovorili, to som si mohol vyberať. Na každý prst jednu. Vtedy bola taká doba. No a raz som zaskakoval... v Kozáčkovej kapele, či Jura Revajích, raz neviem, hrali sme na zábave, také čosi jako majáles na Ivanovskej doline - pri kyselej vode. A to bola nedeľa, jakých býva máličko do roka, teplučko, vetrik len tak žebože zafúkal, aby sa nepovedalo, no velice dobre sa nám hralo. A tej mlade, ani nepomyslí, odkiaľ. Jak si tak esta, esta, estata, len ti mi padne do oka dievčina jak lusk, až mi ohryzok poskočil, čochvíľa som zabudol dotiahnuť terce. Z očí som ju nespustil. A rozmýšľal, hlavu turboval:

„Babo, čia si? Si tunajšia alebo odkiaľsi prišla?“ Celkom ma vyviedla z nôty. Naraz, jak som „porát“ po nej očami, jak sa v tanci zvrtila, oči sa nám stretli, len tak so mnou myklo. O krátky čas, čo ja viem, hádam jak sa dva-tri razy v tanci zvrtila, zas.

„Ó, toto už neni náhoda!“ - tak som si pre seba.

A veru nebola. To si všimol aj Cingáčech Jano, čo sa potom priženil do Bohuslavíc, keď ma cez pauzu drgol a hovorí:

„Počuj, Jano, príde búrka!“

Ja pozerám po nebi, a tak nechápavo, ale však hned som vedel, načo to naráža, reku:

„Z čoho má prísť, však neni ani mráčka?!“ A on:

„Nevidíš, jak hentá v tom kole blýska očami? Len som si nevšimol, komu to patrí.“

Ja mu na to:

„Čo, keď to patrí tebe?“ On:

„Nemaj boja!“ - jak to on mal vo zvyku - „ale z toľkého blýskania môžu byť aj krúpy!“

Viac nestihol, lebo už sme nastupovali. Ja ešte som si tak pre seba:

„Bárs aj máš oči ani ostriež, ale rit' Palovu ty vieš, na koho šľahá tými okáľmi! Na to si ty krátky!“

Aj sme tak šťastlivo dohrali. Mňa až oko bolelo, čo som na hentú, „pokaždé“, jak ona pozrela, mrkol, ale už som si bol istý, že z toho blýskania jaká-taká kvapka sprýchne. To som si bol tak istý, jak že je po otčenáši amen. Aj ozaj.

Ešte nakoniec nám dali po pive. Už si nepamätám, koľko nám strčili do dlane a ja pichol trúbku pod pazuchu a:

„Chlapci, bavte sa! Ja mám naponáhlo.“

A ta ho! Po chodníčku okolo Jankulov, čo viedol na hornú cestu, vieš, čo bola zo Zabudišovej do Haluzíc. Asi v pol ceste stála v takom hlúčku s dievkami hentá, čo ju spomínam. Zábava skončila večer, ale tma nebola, lebo bol vyjdený „masáček“ jak báleš, a to bolo svetlo jak „veňne“ (vo dne), preto som ju poznal. Jak som prechádzal pomimo, tak som - jakože to platilo pre všetky:

„Čo, dievčence, ktorú mám vypravadiť?“

Len sa zasmiali a ani muk. Tak, reku:

„Dobre sa majte!“ - a išiel som pekne ďalej. Jak tak kráčam, to už bola „Ľedanovka“, tá lúka, čo bola pod cestou, taký „spinek“, tuším to bolo Kočického, len počujem taký šuchot, jako sukne keď sa hýbu a len toľko, čo som sa obzrel, už mi bola hentá za päťami. A:

„Tuším sa ti do brehu nechce?“

Ja na to:

„Či sa mi chce alebo nechce, vyjsť hore musím, len samému to dlhšie trvá.“

A ona tak zvesela:

„Však už sme dvaja, tak by nám to malo ísť „snaňnejšjé“!“

Jak keby sme sa dávno poznali, už sme išli spolu. Takto, hľa! Vidíš, jak sa vynašla.

Ida cestou som hľadal zámienku, jak sa o ňu oprieť, jak ju pošmátrať, ale ona sa len zvrtila jak lasica a tým dala najavo, že sa jej to neľúbi.

To len spočiatku. Jak sme prichádzali k Haluziciam, jaj, to som zabudol povedať, že z nej vyšlo, že je Haluzičanka, ale však ja som to z reči vycítil, že je odtiaľ, lebo sa vypytovala na toho-hentoho, takých, ktorí mali koreň v Haluziciach. Tak podľa toho. Jako sa volala, to nechaj na mňa. Keď sme prichádzali do ich humna, odvážil som sa ju aj bozkať. Aj som hned, keď sme zašli tak ďaleko, reku:

„Čo by si na to povedala, keby som začal k vám chodiť na vohľady? Ona tak veselo: „Čo by sa stalo? Dvere budú pre teba otvorené.“ Po čase som sa u nich cítil jak doma. Jak keby som mal

porobené, domov som chodieval až na svitaní. Spávala extra v takej izbietke, došlo to medzi nami až tak ďaleko, že som sa jej opýtal, či sa nezoberieme. Ona sa len ku mne pritiskla, ruky okolo krku a jaksi zakaždým to spustila nahlucho. Takto až do mlatby. Doma naši aj nadávali, že sa len po nociach túlam a roboty si nehľadím. Čo som mal rozmýšľať o robote, keď mi po celý čas myseľ chodila len jako a kedy budeme mať sobáš a koho volať na veselie, vieš, družbov a družičky, starého svata a také. A jak sa po svadbe zariadime.

Raz, tak asi na štvrtú nedeľu po Bošáckych hodoch, bol som v kostole a len počujem, že hentej, čo som si ju chcel zobrať, ohlasujú prvé ohlášky. Prvé, čo mi prišlo na myseľ, že sa mi to sníva, ale keď do mňa „džugél“ Gavalcéch Jano, čo vedľa mňa stál a hlavou kývol, jako na kazateľnicu, či počujem, - vedel som, že je to pravda, jak slovo božie. A vtedy, na svätom mieste, ani neviem jako, strašne som zahrešil. Ten hriech ma predlhé roky tlačil jak ťažký kameň. Ale koho by to nebolo napálilo? Nuž, len si to predstav! Tuším nebolo toho dňa, aspoň k posledku, aby som nebol zaskočil. A nielen, či žijete, ale aj so starými sme už vážne rozoberali, čo jako, teda jako hento, - a ona, ani starí ani len slovíčkom nedali znat', že sa so mnou zhovárajú ako „kočka“ s myšou.

Nuž, nič. Jak sme vyšli z kostola, už ani neviem, komu zo známych som pichol knižku do ruky, aby mi ju zanesol domov a ja ta ho najkratšou cestou križom cez kopec do Haluzíc. Celou cestou už hlava praš'ala. Jako to len mohla urobiť? Čo ju k tomu viedlo? Keď som sa priblížil k prvým chalupám, čosi mi prišlo:

„No, Jano, čo si hlúpy? Je toho hodna?“

Aj som sa pekne na ceste zvrtol a rovno na nešpor (popoludňajšia bohoslužba). Z kostola ta ho k Strýčkovi do krčmy. Tam som popíjal s podhradskými kamarátmi až do záverečnej...

„Na, obes sa!“

Viac ráz som mal možnosť prejsť pomimo, keď sme sa mali stretnúť, ale „po každéj“ sme sa aj ona, aj ja, dívali na druhú stranu a bez slova. Nebolo o čom hovoriť. Z jej strany ani čo sa chváliť. Lebo jako som sa dozvedal, moc dobroty s ním neužila. Namiesto

pohládzania sa jej ušli buchnáty. To sa ma ale už netýkalo. Ja som ani moc nesmútil. Jako som už hovoril, mal som si z čoho vyberať.

Nuž, takto to bolo so mnou.“

J. M. Bošáca

„Na „drápačkách“ (páračkách) peria sa všeličo pohovorilo. Známe boli chválenkárské reči Jozefa Stachu. Z nich aspoň niečo:

„Nuž, čo vám mám hovoriť? V Picburgu majú prezbiteriálny kostol. Tieto naše sú oproti nemu sušiarne. A tie zvony! Keď začali na nich vyzvárať - to ich ťahalo...asi päť a na veľké sviatky aj desať ľudí - a na túto robotu najímali len hluchých - tak na kostole, aj na okolitých mrakodrapoch opadával maz. Raz som sa vám aj s jedným, hen od Senice, išiel pozrieť, či je ten kostol vnútri taký, jako sú naše. Strčil som kostolníkovi do vaku dolár, alebo dva, - kto by si to pamätal - vtedy to bolo pre mňa jak „ščil šesták alebo kvóder“ (šesták=20 halierov, kvóder 50 hal.) a ten bol hned' ochotný nás pustiť. Vojdeme do vnútra, jak chcete, verte, jak chcete nie, čo vám mám hovoriť, - na najvyššie pavlače (chór) nebolo dovidieť. Organ! ... Tie píšťaly, pavúz to je nič! A krstiteľnica! Jak sme ju obzerali, ktosi vošiel do kostola a jak otvoril bránu, spravil „cuk“ (prievan). Mne vytrhlo širák a mik ho! Už bol v tej svätenej vode. A veru, ľudkovia moji zlatí, kostolník musel spoza oltára vytiahnuť člnok a len takýmto činom dostal som širák naspäť.“

...“V prvej polovici tridsiatych rokov pôsobil v Bošáci obvodný lekár MUDr. Peter Bodnár, vlastník na tie časy obdiv vzbudzujúceho osobného auta. Vodičom i údržbárom v jednej osobe bol Jožko Stacho, ktorý nadobudol potrebné znalosti a praktické skúsenosti vo Francii a v Amerike. Aj toto sa mu stalo zdrojom námetov na príhody, napríklad:

„Raz, už som bol na posteli, počujem, že ktosi klope na okno. Nuž len tak, prepytujem, v gatiach, otvorím. A koho vidím? Môj bos, doktor! A hneď na mňa:

„Pán Stacho, nehnevajte sa, ale budete ma musieť zaviezť na Grúň. Je tam súrny prípad.“

Takto, hľa. Ja na to:

„Len si čosi na seba natiahnem.“

Ani toľko to netrvalo, čo vám toto rozprávam, už aj sme frčali hore cestou. Prídeme tam - však mal som čo robiť hore Lopeničkom - ej, ľudia moji, už som všelikade prešiel, všeličo videl. Čo vám mám hovoriť? Jedna kutica, ani toľká, čo by v nej krosná rozložil, svetlo len také žiži, smradu, jak keď včely podrezáva (záchod čistí). No, čosi strašné! Stará nás dovedla k posteli, ešte všetci boli hore, čakali nás a veru, museli sme sa dobre rozľadiť, až sme na tom „lochu“ zbadali, že tam čosi leží, čosi ani človeku podobné - no trieska. Len veľká hlava a drobné „kôstečky“. Chlapčisko šesť-sedemročný, ale jak mal šesť kilov, zjem hentú lampu! No nič. Doktor ho prevrátil, pokrútil hlavou a len: „Hm, hm!“ Potom na mňa:

„Pán Stacho, sadnite si! Tetka, vy mu dajte na kolená uterák, aby si nohavice nezamazal!“

A teda, jako že mu budem asistovať. Umyl si v takom začmudenom hrnci ruky, zobral toho pangharta z postele, otočil hore chrbtom, hánkami poklepal po stavcoch a potom dlhú chvíľu sa díval hore, kdesi medzi hrady. To tak tuho rozmýšľal. Až potom mi ho dal na kolená. Starí, tí len stáli tak obďaleč, ani nedýchali. Naraz vybral z kapsy inštrumenty, narezal tak asi na piadľ, šanujem vaše múdre hlavy, od „ricí“, prevrátil, stisol nohy k hlave -ľudkovia, prisahám, za henten „gíbel“ (vedro) vytieklo z toho chlapčiska hnoja... A verte, neverte, ešte si doktor ani poriadne ruky neumyl, už to chlapčisko oživalo. Zobrali sme inštrumenty, starý hneď, čo sú nám dlžní. Doktor, že nič, to je naša povinnosť, potriasol ruky. A... Spánombohom! Veru tak! Tot', neni dávno, cez vyorávky som to chlapča stretol. Čo chlapča?! „Cogaj“! Narazil by čelom do roštu!

Misisipi, ktorá keď rozliata bola, radšej uberiem, jak by som pridal, odtiaľto až hen do Prešporku (= vyše sto km), jak nie ďalej. A

vlakom, ktoré prechádzali cez tú vodu, bolo miestami len komín vidieť... Farmári tam nečakali, až im voda opadne. Kde! Jak siahala nižšie kolien, už sa aj sialo a sadilo. Vtedy som robil u jedného farmára...V jedno ráno ma zavolať a poslal ma zaorávať zemiaky pod brázdu. Doveziem sa vám na miesto, kde mala byť tá ráta (roľa), hľadím, kde oko padlo, samá voda. Myslím si:

„Panebože, ten farmár sa zbláznil!“

Ale ten sa dovezol na kompe, na ktorej mal naložené zemiaky, koše a hádam sedemdesiat-osemdesiat báb. Rozostavil ich - asi na sto krokov od seba - a na mňa kývol, aby som ťahal brázdu. Ja som len stál, až keď na mňa zrukol, spamätal som sa.

„Keď mám ťahať, ol rajt, pre mňa-za mňa - tvoja vec.“ Ťahal som brázdu a za mnou už aj ženy kládli zemiaky. Do večera sme ich zaorali na takom pľaci, jak je hen „Kútná s Ollužím“ dohromady.“

Jedna z páračiek vyslovila pochybnosť nad opisovaným spôsobom sadby:

„Jožko, jako tie ženy a však aj vy, mohli ste vedieť, kade je brázda? Však hovoríte, že bolo po kolená vody?!“

„Velice jednoducho!“ - mal Stacho naporúdzi zdôvodnenie. „Kade som prešiel, vyhadzovali sa klokoče! No aby som dokončil, na jeseň pri vyorávke - prisahám“ - a pohybom ruky naviedol pozornosť na dotýčny predmet - „do hentej opálky by nebol zobral ani sedem zemiakov. Také narástli.“

„No, Jožko, bárs by si mal pravdu! Ale ja... čo ja viem, však božechráň, neviem!“ - zapochyboval ďalší z účastníkov.

„Počujte sused! Boli ste v Amerike? No tak čo? Boli ste tam? Aby ste vedeli, ja - Stachéch Jožo - som tam bol. Teda, ja mám „recht“!“

Nato... Janko Petrech začal opisovať ... kruté zimy v Srbsku a nepredstaviteľné mrazy na Sibíri, ktoré musel podstúpiť ako zajatec. (Až neskôršie sa priznal, že na Sibíri nikdy nebol a príbeh si vymyslel, aby napálil Stachu.) Tam boli mrazy, pri ktorých sa kmene briez lámali úderom ako zápalky. Ukončil takto:

„Jednej noci - lenže tam sú neni noci tak krátke ako u nás, však preto majú pravoslávni aj iný kalendár, ako je náš - teda tej noci bol

mráz, že nášmu „chazjajovi“ v maštali v krave, čo sa mala teliť, teľa v bruchu zamrzlo.“

... „Pán Petrech! Viete vy, kto som ja? Viete?! Ja som Stachéch Jožo! Stacho, ktorý prešiel celý svet! A vy si myslíte, že ja vám hento zhltneť?! ... Mňa bude ktosi valiť a tárať mi také capiny, že v krave teľa zamrzlo?! A tá krava „ňije“? Há?! Ja to mám zlopnúť?“

... Petrech, zadržujúc smiech, opýtal sa:

„Pán Stacho! Boli ste vy na Sibíri? No? Tak čo? Boli ste tam? Neboli. Ale ja, Petrech Jano, som tam bol. Aby ste vedeli! Bol som tam, a teda ja, ja mám pravdu!“

Takto chcel Petrech ukázať Stachovi, že aj iní ovládajú chválenkárské „kunšty“, nielen on.“

J. J. (*1913)

„Ešte za slobodna sa hen starý XY kamarátil s nejakým N.N. ... Chodili spolu ako dvojíčky. Do kostola, na zábavy a samo sebou aj na vohľady. A to nielen za dievkami, čo boli okolo, ale až kdesi do Tramtárie, hen do Hrozenkova. Najprv len tak, ale potom za krátky čas tam boli obidva pečení-varení. Lenže, prišlo na lámanie chleba. Ktorý z tých dvoch bude med lízat? Bolo čo rozmýšľať. Keď nemohli tomu nájsť konca, nechali to na ňu. Tá bola velice ľahko hotová. Pobadala, u ktorého bude mať bližšie k tanieru, aj pri ktorom bude mať šancu držať v dome opraty. Jej sa pozdával XY. On ako on, ale čo s tým jeho kamarátom? Keď N.N. videl, že ukázala prstom na toho druhého, od ľútosti sa pustil plakať. A „ščil“ čo? No, dvoch si nemohla vziať. Keď to prišlo k takému koncu, aby ho jako-tak uchlácholili, sľúbili mu kamarátstvo až po hrob a že aj po sobáši bude mať u nich dvere otvorené, kedy sa mu „zamaňé“.

Aj pri tomto sľube ostalo.

Keď sa hentí zobrali, za krátky čas sa od starých oddelili a každú chvíľu jakúsi pomoc potrebovali. A tu bol XY po ruke. Ešte si len pomysleli, čo by bolo potrebné, už to robil. Jak na „zavolanú“. A tak chodil čoraz častejšie pomáhať. Pomáhal, pomáhal, na čo si XY ani nepomyslel...

Susedia sa medzi sebou hádali, vlastne ktorý z tých dvoch sa to oženil. Lebo N.N. nebral ohľad ani na to, či je XY doma alebo či sa kdesi zaráža, chodil tam...jak doma. A ...gazda... jak keby bol ozaj zabudol, kade je chodník domov. Keď už sa kdesi usadil, nie že by bol viedol reči - už nezáleží, či múdre, alebo len by tliapal, tak aby reč nestála, - ale len čumel, slovo aby z neho ret'azou t'ahal, no čudák.

Raz sa tak zatáral k N. Prišiel k nim jakosi na olovrant. K večeru sa nič nemal k odchodu, pekne sa navečerali, zo slušnosti aj jemu ponúkli, ale on, jak sa sluší, na prvý raz odmietol. Ale, veru, viac ponuku neopakovali. To by tak akurát bolo, že by im ostal na oštaru do súdneho dňa. Ale či večeral alebo nevečeral, jemu to nevadilo. Aj pred ním zívali, aj oči zavierali, jako že idú na nich driemoty, jeho sa to netýkalo. Len „lopel a lopel“. Keď tomu nebolo konca, tak... gazdiná ...tak len „ve sponňjém“, jako že sa vystrájajú na „lože“, jakžebože si povzdychla:

„Ach, XY, však ti je len dobre. Jako vidím, času máš „do foroti“, nikde ti neni náhlo. Povedz, jak to všetko zvládneš? Však sa máš okolo čoho vrtieť. Aj majetok, aj statok, aj mladá žena. Prezrad' nám, jak to všetko stihneš?“

On pokojne, jak keby sa ho to ani netýkalo, len tak kútom huby na to:

„A kde sa mám čo ponáhľat? Však u mňa N.N. urobí všetko.“

Tak si zľahka vydýchol a dodal:

„Však to hádam viete, že mi ozaj pomáha vo všetkom. Ale ozaj vo všetkom.“

Š. K. Bošáca

„Huncútstvom obdarení bošácki mládenci zbadali na chodníku kúsok „odkorka“ (odrezka). Prehradili ním „Štefkých potôček“, že voda začala pretekať do búdy cigána Čukana.

Ráno, keď sa Čukan zobudil, stúpil bosou nohou do kaluže. Udivený vyšmatlal sa von, aby zistil príčinu tejto potopy a v tom zbadal Štefana S., ktorý túto lotrovinu urobil. S údivom mu oznamoval:

„Ičko! Oko jako jašno a plná búda vodi našlo!“

J. M. Bošáca

„Čo mám namysli, to sa robievalo ešte pred prevratom. Jak hovoríme za Francjozefa. V tom čase v Bošáci nebola ani žandárska stanica. Bola až v Melčiciach, a to chodili do našej doliny v páre jako patroly. Tak hádam tri razy do týždňa - jako obchôdzky. Áno. Raz ráno, raz napoludnie, ale najviac večer. Ty si to nemohol nijakým činom poznať, ale títo žandári, ináč to boli urastení chlapi, všetko nad meter osemdesiat, nosili tvrdé guľaté širáky a nad zátylkom na nich mali zastrčené perá. Hen z kohúta - tie kosierky. Z „ocasa“. Aj im, ako z posmechu, hovorili „kosjérkár“. A jak sa ich za vidna ľudia báli, ale ozaj, kde sa dalo, od nich bočili, lebo boli z nich takí surovci - to pravda - dohovoriť sa poriadne nedohovorili, len „mondokovali“ a keď čosi prišlo, to sa pri najmenšom už oháňali žilou. Nuž, potom sa nečuduj, že sa na nich ľudia vršili, jak sa dalo. Najradšej po nich v noci, jak sa zjavili v dedine, pokrikovali, kikiríkali jak „kohút'é“ - a to

mladí. „Najt’áž“ jeden začal, rozkikiríkala sa celá dedina. A hentích kohútkárov išiel od jedu „šlak“ trafit’. Len už očami grúlili po každom, koho stretli, čo si mysleli, že to on kikiríkal, ale sa im za celý čas, čo sa ja pamätám, nepodarilo prichytiť ani jedného.“

Ako sa chodilo za prácou

Rozsah a bonita poľnohospodárskej pôdy nedávali podmienky na prijateľnú životnú úroveň miestneho obyvateľstva. Z týchto dôvodov veľká časť nemajetných ľudí každoročne odchádzala na sezónne poľnohospodárske práce do vyspelejších poľnohospodárskych oblastí (Rakúsko, Morava, Nemecko) a na základe uzatvorených kontraktov na dlhodobejší pobyt na farmách, majetkoch, majeroch - vo Francii. Časť obyvateľstva našla dočasné, prípadne aj trvalé pracovné príležitosti v USA a v Kanade. Len zo Zem. Podhradia odchádzalo na sezónne poľnohospodárske práce pred II. svet. vojnou viac ako 260 ľudí, z toho bolo 12 majerských gazdov.

O pracovných a sociálnych podmienkach nás verne informujú výpovede občanov, ktorí sa týchto prác zúčastnili.

P. L. Zemianske Podhradie

(v zemiansko-podhradskom nárečí)

„Naši ma brávali na majjéri už od šesci rokóv. Také dzecko. Tam som aj začala chodzit do školi. Bože mój! To ket som prišla ze školy, už som mosela varuvat druhé dzeci - Ábléch Mariši, hen Tuliséch Pavlíni sestrenica, tej som merkuvala. To bolo na Konhúte, no a potom mi dovlékla Anna Šamáčka, čo mala ot Kusendéch Iča-Kukundáka, jeho brata ces vojnu zabilo, téš také malé. No, a to som zato, teda za celé leto dostala od ních po tréč zlatkách. Len si pomislí! Šest korún za celí čas, čo som sa okolo ních točila, ani na chvílenku z očí spuscit, ani rás sa zahrat s iními dzeckámi, čo boli jako seberovné. Len z hentími bačákmi. No, ale aj to boli penáze. Veru. A jak som rvóstla, tak už aj iné roboti. Hen okolo Vjénna, pri madarských hranicách, chtoš bi si to šetko v hlave držál. Ket som

uš odrvóstla, tak uš sama. Tatenko aj mamenka boli starí a už mali aj čosi nadobunnuté, no a já som potrebuvala na víbavu. A jak som sa vidala, tak uš aj z mužom. Boli vídavki aj na nás, aj na dzeci.

Najvác, čo mám spomjénki, šak dobré ništ, jak zme chodzili s M. do Konhúta, ale šak aj indze po Rakúzoch. Uš polla toho, dze mal kontrakt za gazdu. To ból takí bulo nabulení, jakému páru nebolo. Nevjém, čis o nom očul. Já ho mám furt pret sebú, bár už je pár rokóv v zemi. Neboj sa! Nejenna ho preklínala do poslenného dichu. Vidriduch! Šak to sú neni žánné tajnosci, čoc o nom poviprávám. To sa hovorilo verejne pri perí, ket sa lekvar varil, aj takto na poli pri dzejakích robotách, jak sa vác ludzí zešlo. A neboli to bapské reči. Nijaké vimíšlance. Já som ho mala prehlánnutého skrs-naskrs. A ten mój prví téš. Toho sa bál. Šak preto si voči mne ani ništ také nedovolil. Bola bich mu oči viškrábala! Najvác bral ludzí hen s kopanic, ze Zajavorá, aj spod Kikule, lebo s timi si móhél vác dovoluvat. Čo jaká mladá, mosela mu bit po vóli. Noc čo noc moseli chodzit za ním spávat. Hen B., to boli sestri a to sa vimjénali ešče z dvuma dzjéciskámi, téš sestrámi. Jak uš vidzeli njékerí zvedaví chlapci, že sa uš po zetmení prikrádajú k jeho cimre, už len prehodzili: „Hen uš sa zljézajú, uš kvócki hladajú hnjézdo!“ A nech Bóh chrání, kebi mu njékerá, jak mal na nu zálusk, odeprela. Tá sa potom mala! Do najhoršjéj roboti a dze sa najmenéj placilo!

To bolo v ten rok, jak boli oltáríki, moseli šecci ícit v procesiji. Ba nije, to bolo na druhí, tak, tak. A to bolo jenno, jakéj ból stránki (vierovyznania), z dolnéj alebo z hornéj. No a z radu, ale šak najvác chlapi, otskočili si pokúpit, tak pot šátre, dze predávali karti, napísat domom, rodzine, alebo dzejaké sprostosci, jako na pútách predávajú. Tak zavdačit sa dzjévkám, ženám a vác sa do radu nepostavili. A henten Fuzo sa to dozvedzel. Hnet po obedu, ešče zme dobre ani užički nepoložili a uš šecci nastúpit na dvór. Aj ženi, aj chlapi. A tam zle-nedobre. Chto nám dovolil odéjcit z radu a on si na nás šetkých posvjécí a takto. A ked uš toho bolo moc, len to jenného ze Zajavorá dožralo a jak ma očúváš: „Gazda, uš toho mám plnú rit! Celí týden nám blížíš, aspon v nedzelu nám daj pokoj! A ti si móhél vincit z radu?! Šak zme ta vidzeli, to nás móže vác dosveččit!“ Í, a do neho

jak kebi ból nvóš pichél. Len sa mu fúziská naježili. A na toho ze Zajavorá: „Ty nichťo! Kebi som ta neból zal, ból bis doma komíni čítal!“ Takto, la. A on mu na to: „Aspon bi som ból mal ot teba pokoj. A to ti hovorím podobrotki, dávaj si na seba dobrí pozor! Sú aj iní páni nat tebú!“ Ani hentomu sa neponstvil, bál sa. Aj to tak šetko ostalo. Navác, nebolo jenného dosci, zakrátko čo sac mu neprihodzilo: Palla mu do oka B. Anna. Slobonná, bapščo pri sebe, tak sa mu jěj zascelo. Lenže ona jak pobadala, že po njěj grúli tími očami, dorádzila sa rozumu a na noc si ždicki zavolala k sebe K. Iča. Chlap jak hora, šak oni boli šecci takí urostení, mladí a už jak bola tma, ždicki si lahél povella njěj. A jennu noc gazda sa pocichúčki pritáhél a porát sa črjépnal na nu. A Ičo už ból na to pripravení. Mal prichistaní remen z galvót, s takú veľkú prackú a začal ho s ním mlácit hlava-nehlava! Kolko len vládal. Ráno išli zme sa popukat ot smjéchu, huba napuchlá jak papuča, samá sinka, ach, takc treba, ti biko hnusní! A jeho žena, jak kebi sa jěj to netíkalo. Nišť si s toho nerobila. Aj ked jěj to dzekerí pretahuvali popod nos. Hádam tomu bola aj ráda, aspon mala ot neho pokoj. Čunná osoba. On veru pokoja nemal, už sa ho ludé tak nebáli. A to bolo poznat. Jeden rás, to zme kopali repu, pravda, tašká robota a hlanní, aš sa nám pred očami kolesá robili. A donéšli nám na rátu len lipoví čaj, takú otstátú vodu. Í, a nám sa to nelúbilo. Už nás to pohlo. Tak tebe budú extra vivárat a každí Boží den masso a nám len šelijakú slotu?! Ach, šlánava na teba prišla! A ti jeho frajcimerki z magadzínu ani nevichádzali a mi takto?! Tak zme si medzi sebu frflali. Čo sa dalo robit, hádam si nenecháme od neho na chrpte drevo rúbat?! Ale on to hned zbadal. A jak ból tak bokom opretí o čakan, uši nastavené jak ostrjéš, len na nás: „No, čo je?! Čo sa vám nelúbí?! Čo vám sallo na nos?! Hádam ste len neni hlanní?!“ A na to henten Jurika z Bošáce odhodzil ot seba štichár a rovno do očú: „Ano, gazda, hlanní zme! Azebatta! „ Nišť, len sa zvrťel a za chvílu už aj donéšli na rolu misu halušék. A g večeri bolo masso. Žánné loki! Takto. Takto zme sa, veru, mali. Toto sa nedočítáš v žánních novinách. Ani f knihách. Éj, poznala som ho, dobre poznala. Ale, šak ani druhí neboli otchonnejší. Aj ti kmínili, dze sa len dalo, každí len pre seba hrabal.“

O podmienkach na prácach vo Francii nám najvernejšie porozprával

J. K. pôvodný obyvateľ Zem. Podhradia

(v zem. podhr. nárečí)

„Tak já som otchádzal do Francije po prví rás 1. júna v dvaccátém štvrtém. No, vidzíš! Tedi jako šesnásroční a už dze do pekla-jazera, do cudzjého sveta. A to som ból narás aj s Pevních Miklošom. Jako som išél? Velice lachko. S hentím Miklošom som zašél do Srnjého Žákovicovi a od neho rovno do Trenčina - vibavit si papjére. Žákovíc - to ból takí agent. A ten vibavuval kontrakti a už povedal, čo nás jaké roboti čakajú, jaké plati a tak. Dze sa máme, na koho, ve Franciji obráčit, kebi njěčo a také. A jakí budeme mat ze začátku plat, čo nám budú a začo strňhat, ze začátku že budeme dostávat tak okolo 150 frankóv mesačne, polla toho, do jakého kraja sa dostaneme. Jak do vinárského, tak bude o čosi vác. Jak do repárského, tak sa bude točit okolo, jak nám povedal. Já som ho tedi ani velice neočúval, hlavná vec, že prídem na mjěsto, dze je robota. Preč, preč ot téjto žebroti. Pátého júna zme sallí na vlak a ta ho cez Vjéden, Nemecko, Švajčársko, tam bolo ešče plno snahu. A až do Toule. Tam bolo také zeradisko. Jeden tranport, čo zme bolí Slováci, jako naši a dva vlaki bolo Polákóv. To bolo pátého júna. Tam som sa zešél z dalšími od nás. Hen z Martinkéch, Mišom Benovičom, aj z jeho sinom, z Hrušovským-chomutárom a dalšími. Tak, vidzíš, dze v pekle sa ze známími stretneš. A jeden Polák nás jenného po druhém vivolával a v takích skupinách po šest, po ossem nás odezdával po tích farmách alebo mjěstách, už dze kolko nás potrebuvali. Já som ból velice rát, že v téj našej skupine bolo tolko známích, že sa jako budeme držát spolu, lenže potom na tvár mjěsta si nás rozzelili, každého na iní majjér. To som sa dostal do Auksér, jako okres pri Marsej - 120 km ot Paríža. Potalto bi bolo šetko v porátku. Ale dostal som sa na jennu

farmu - šivač, jakěj neni rovno na svete! Pán - vidriduch - šak čoc o nom povjém. Toc hovori za šetko. Pani mala jenného sina. Patnásroční. A ten spával v maštali, tak jak já. Na pandrlláku. (Zbité dosky, zavesené na hrade.) Já hore a on na sponnej deske. Neboj sa, kolko rázi ho kvón zašpinil. No jako hovorím, horšjé jak ten paholek. A vlasní sin. To je čo?! To bi sa ma šak aš tak velice netíkalo. To bola jích vec. Čo ma ale najvác džgalo, to bolo, že ket prišla víplata, tak namjésto stopadesát, jak bolo dojenané, dával na ruku len stodvacat. Triccat stíhal na cestu. Ket to bolo prví rás, tak som si, no mal se mnú nejaké vídavki, ale ket to bolo mesác za mesácom, ó, toto už nije! Takú nehrali! A ket sa k tomu nemal, abi mi ránne viplacil, tak som si vipítal volno. A on, že načo mi bude. Načo, načo, nuš ket si tak zvedaví, takc rovno povjém. Idém na konzulát. Na náš! Tam jím rovno vitmavím, jak sa tu z našími ludmi zaopchádzá. A toto nanho placilo. Hned vicáluval tristošedesát frankóv, čo jako robili ti zráški a hned mi dával sto frankóv navác mesačne, jak vidržím u neho celí rok. A jak budem u neho aj po roku, že mi bude placit dvesto. A ešče že dostanem aj nejaké penáže navíše. Len abi som ostal. Já, reku, zostat zostanem ve Franciji, len u vás nije. A praj, čo som proci ním takí zaujatí, jaké mám víhradi. Aj som mu rovno do očú povedal, reku o tréč už ma budzíte, o desátěj večér dáváte večeru, aj to stíhanjé, chto bi to pri takém porátku vidržál. Ale potom som si to rozmislel. Jano, blíží sa čas, ked budeš moset narukovat, tak čo sa budeš dze tak nakrátko zarážat! A navikat si na druhích ludzí. Aj som to jakosi, jakosi pretrpel, až jenného nna (=dňa) som dostal z domu list, že mi jako prišlo písmo s Trenčina, že jako prvého októbra mám nastúpit vojančinu. Nech už bolo jako scelo, ale taško sa mi otchádzalo. Vjéš, vedzel som, čo ma doma dva roki čaká. A jak ze mna spadél mundúr, já ta ho naspátek do Francije. No, čo sa budem doma žebračit? Reč som vedzel, roboti som sa nebál, išél som jak medzi svojích. Ale tento rás som išél do Ojse, okresné mesto Bouve. Též na kontrakt, ale už bolo vidzet, že sa časi zmenili. Pectopadesát frankóv za mesác a za stravu si nechávali tristo. Ale vidziš tú spravellivost! Čo tam ból na robotách jeden Francús, tak ten mal aj lachčú robotu a tomu placili tisícvesto frankóv. A to je jakísi rozzjél. No ništ. No a jak ma kočiš

na prestred dvóra zložil, tak som sa ho pítal, dze budem bývat. To ból takí zavretí dvór. A on bičiščom ukázal na jenu strešné okno. Dobre, nevadzí, nemám reumu, tích pár schodóv zvlánnem. Prídem ti ale na tú cimru. A tam dláška, šetko z dreva ot miší a potkanóv vižraté jak ementálskí sir. Ój, toto už teda nije! Čo som occa, mater zabil?! Zbehél dole, hnet som sa pítal na pána. Višél ottál, dze býval. Takí pomenší a velice si ruki žmolil, ale potom som pobadal, že to robil ždi, ket ból roščúlení, s takého jedu. Já, abi som nezaból. Ket som prišél do Francije po druhí rás, tak som si zaumjénil, že nikomu nedám vedzet, že já po francúskí rozumjém, aj vjém viprávat. Nije bohvjé jako, ale obstojne. Predat bi ma nichto neból predal, ale to som len tak, abi som sa dozvedzel, čo si o mne jako ti domajší viprávajú. Ale tedi s toho jedu som sa do pána puscil, že som neprišél do Francije jak nejakí otrok z Afriki, ale jako robotník. A pán si ma viočul, ale porát ruki žmolil a že či takí na rozume chlap - a bojí sa potkanóv. Tak po franúskí. A já jemu téš. Azebatta! Bojím - nebojím, to je moja vec, ale já scem tu bývat jako člověk! A že on pre mna inú cimru nemá. Nemáš - nedáš! To je tvoja vec, pójdem indze! Žánná chiba. A už, že si idém pre bagáš. A že čo som tak friškí. Já ale na to, jak zme sa hlasnejšjéj viprávali, tak sa na ten dvór zbehli aj čo tam boli domáci, svoji, Francúzi. A jeden z ních hovori, vješ, ket som tak smelo tomu pánovi, tomu čo pri nom stál, praj „Sediparisijé!“ Jako že som štricák. A jak som sa zvertél, že si idém pre veci, tak pán mi hovori, „Šetko sa, jak je vóla, dá urovnat dobrú cestú. Ovšem, jak sa sce. Neni treba si ze šetkého robit problémi. Tu za farmú bývá jeden Slovák, v takéj samotke, móžeš bývat s ním. Tak si to rozmisli!“ To bolo pár sto krokóv za dvórom, tak jako čo bolo zahranníctvo. Stará chalúpka, ale slušná. A býval tam jeden od nás, s Kostelán. Takí tutko. Prejedél a prefajčil šetko, čo zarobil, čo si za celí rok nestačil ani jenni galoti kúpit. Pit nepil. Na to mu, hádam, nevichádzalo. Ale ináč zme sa dobre znášali. Potom som sa spoznal s vác ludmi od nás. Aj prámo z dolini, aj zblíska. Nejakí Čikel z Beckova, ten robil na majjéri kováča. Mal aj jenného sina, o čosi mlaččjého jak já. S tím som sa velice skamarádzil. Aj zme sa po pár rází stretli v Meste. Já som jích tam nechal, tak mi poviprával, jak sa tam potom mali, jak narukuval

do našjého vojska, jak partizánčil, šetko, šetko. Mal rušní život. Krem naších z Bošáckéj dolini, len tak mimochodom, pri voloch boli od nás Zbudzila aj Ridzí, som sa tam zeznánil s jenním naším kaplánom. Ked boli svátki, tak nám písával, kedi je v meste kostel, korešpodenční lístek, abi zme o tolkéj a tolkéj prišli. A to nás šetkých Slovákóv privítal, ruki popodával, čo potrebujeme, velice úslužní. A ket som sa dostal k tím farárom. Toto sa stalo, ket som ból ve Franciji prví rás. Polla toho som vidzel, že sú rozdzjélné mjéstá, jak sú lidé pobožní. Toto som ból vác na juhu ot Paríža. A rás, jak som išél s konmi, ani nevjém, čo som vézél, vidzím takú zhrbenú postavu v knašském rúchu a za ním krđel dzecí. Dzecí! Také čvargi a kam hádžú do neho, tam hádžú opadávkí, čo rvósti jablone pokraj cesti. A on nije že bi sa puscil do ních, ale sa len zhrbil a jak takí mučenník sa šúral po ceste dál. Já, ket som to vidzel, bez rečí skočil z voza a z bičom švácal hlava-nehlava, dokal som tú svoloč nerozehnal. Vašjého occa aj mater! A pritom jede som ani nezbadal, že medzi tími grázlí je aj panjéj sin, ten patnásroční, čo se mnú spával v maštali. Spomínal som ho hned ze začátku. Moselo sa mu poránno újcit, lebo sa žaloval materi. Ešče som ani dobre nemal vipráhnuté, už mi prišla dohovárat. A načo som sa do toho mjěšal, šak sa to mna netíkalo a toto a hento, len som jěj povedal, že kebi som já mal takého hila, jako sina, tak ho hrdzavú kosú podrežem. Očervenela, dziv sa nechicila a praj, to si viprosí, že takú víchovu ode mna si nepraje a abi som si uvedomil, že som cudzár, a tak. A že čo mám chránit takích darebákóv. A já si, nuš, ket vi takto, mne je to ozaj egál. Pre mna-za mna si jích vikántrite! No nije? Nuš, takíto je svet. Nech bi sa to stalo u nás! Nuš, takto. Ináč, z robotú a potom aj s kvartíлом som ból nanajvíš spokojní, ale čo ma najvác škrelo, bola strava. Tolké nám zrážat, človeka to škrelo. Aj jennu sobotu večér, jak zme sedzeli s tím Kostelancom, já, reku, čo bi na to povedal, kebi zme sa stravovali sami. Jój, sinku, a to jako, ket já si nevjém ani čajú navarit? A čo sa bojíte, ket vi nevjéte, budem varit já. Čosi vjem z domu, čosi som sa priučil na vojne, no a čo bi zme tolké penáže dávali za takú váru. Vet to bola skoro polovica záropku! A že ket sa budem odhlasuvat, nech odhlásím aj jeho. Dobre! Plací! Aj porát na druhí den, to bola nedzela, som panjéj povedal, že už abi s

nami nerátala. A to už jako? No velice dobre, mi dva sa budeme stravuvat sami. Nato velké vreski-pleski, len som jěj na rovinu, že tích slepačích krkóv a zajačích hláv, čo nám varjévala, už máme plné krki, jak kebi sljéпки alebo zajáce inšjé nemali. Tím to skončilo. No šlánava, koho bi to nebolo naškrela, keď u nás také žrállo dávali žebrákom! No, čo zme mi ešte horší? Aj som sa chicil varit. V dzedzine kúpil masso, čo bolo treba, vodu zme nemoseli kupuvat, zeleninu téš, po vajcá zme prišli, to zme tak sprostí neboli, abi zme nevedzeli, dze sljéпки znášajú a takto. Ani za polovicu, čo nám pani stfhalala, kolko som povedal? Dvestopadesát mesačne? Ano. To bi sedzelo, tak zme sa prechovali, jenna radost. Ništ, len zme si po večeri pri vínku bruchá pohládali. To ból život! Aj ket na druhéj strane, čo sa roboti tíče, narobit zme sa narobili. Ach, ket som pri téj robote, čoc povjém. Jennu nedzela, len tolko, čo sa ukázalo sunko, začalo do dvóra prichádzat auto za autom. Samá pánščina, samá kitka za širákom, taká, ze srsci, paránne flinti, - í, tu bude polovka. A pán hned nás, čo zme robili na majjéri, šetkách zehnal a praj budeme robit honelníkov. A mna si vibral jeden takí zavalití páňko, ešte ten náš mi tak bokom, že to mám ščascjé, lebo že bude dobrí tringelt. Aš potom som sa dozvedzel, že to ból minister financijí. A to po celí den zme sa nahánali, blato-neblato, aš tak z nás téklo, hlanní, smanní, strelbi aš v úšách zaljéhalo a konečne, ket sa zvečerilo, tak zme sa šecci zešli na dvóre. A henti páni sa hned lúčili. Popodávali si ruki a nám viplácali jako tringelt. Každí svojjému. Henten mój, jak sadal do auta, zakíval na mna a „stehoni keram sú. Té buaré en šopin,“ že abi som si vipil pól litra a kam mi strká, tam mi strká do ruki dva franki. A do mna jak kebi ból nvóš štúril. Ach, Boha tvojhó a za to som sa jako kvón celí den nahánal?! V momente pichél ruku do vačku, vitáhél dva franki a rovno mu: „Žú do né, keram sú etti vú buár el lit!“ Jakože, já vám polovičku doložím a vi si vipite celí liter! Šetko sa začalo smát a on pleščil dverámi auta a virazil len smrad za ním. Nato prišél pán za mnú a takím jedom, že čo som to vivédél, takto urazit pána ministra a chto ma na to navédél, lebo že to z mojéj hlavi není, a len skačkal prede mnú, jak kebi stupil do osjého hnjéžda. Ale já som ból na koni. A rovno za tepla. Minister-neminister, za hentakí tringelt bi som sa

hanbil! U nás selláci dávajú vám f kostele do zvončeka. Tak chto je barbarský národ?! Mi alebo vi, kerích minister financií dáva dva franki tringelt?! A vjéte vi, jak sa to u nás pri takém hovorjévá? Tot máš rás tolko a kúp si štranek. Škoda, že mi to hnet neprišlo na misel, ból bi som to tomu vášjemu ministrovi povedal. A tak, jak to prišlo, časom to prešlo. Pán vidzel, že se mnú sú neni žánne hrački a že si nedám od nikoho brnkat na nos. Ale ináč mal ma rát a na žáden pád nedal na mna dopuscit. A takto som u neho vidržál až do konca. Potom som v triccatém pátem, v júli, prišél domom. To už je ale iná kapitola.“

Tento náš ochotný spravodajca, Ján Kusenda, poskytol nám i informácie o inom druhu zárobkových možností v poľnohospodárstve, vo forme výžinku. Uvádžame ďalší jeho príspevok:

„Čo som viprávál o téj Franciji, to už boli, jak bich to povedal, dúhodobé roboti. Ale ten čas, jak som virvóstal a penáze bolo doma treba, tak som sa chital aj takích robotí, takích na den, tíden, hlavná vec, že čosi klaplo. Bár aj tatenko mali krčmu, há, s tých príjmóv bi boli lachko viskákali. Šak, prosím ta, čo móhél bit s takéj krčmi jakí zisk, ket kolko rázi trvalo tíden, čo sa vičapovala jenna štvrtka piva. Ščil už ani také sútki nerobá, najmenšjé sú pólki. Aj to nije drevenné, z dúžék, ale s plechu. Aj tolko to pivo stojí. Brečka. Vipiješ jenko-dve, už len hlava ti brní, chodíš jak otrandženi, ale chuci nidze. Vimočená vrbová kvóra. Toto len tak na okraj. Já, veru, tak to bolo tedi s timi krčmármi. A zvláš f tomto šivavém Podradzí. No, prosím ta pekne, krem Ostrolúckého, Regentíka alebo Krauza mal chtosi nejaké penáze nazviš, abi si móhél véncit do krčmi a nehladal šestáki a kvódre (dvadsat' a päťdesiat halierov) po šetkých vačkoch na jenko pivo? A už jak sceš, prikrátajme k tomu ešte Šerého a Štrbu. No, chto mal potom spravit tržbu? A ščil si zrátaj, kolko krčjem bolo na takú, no, povedzme, že dzedzinu. Poviše kaštíla Stríček, v Borisove Kraus a Vagner, tuto na tejto strane naši a povíše starí Švét. Tak, vidzíš, že tu inšjé nepomáhalo, len napluvat si do dlaní a zhánat groš za grošom, dze sa len dalo. A na vibranú si moc nemal.

Tak prví mój takí väčší zárobek ból vížinek, čo som robil žatvu u K. na Rolincovéj. Mal krem svojého - a on mal toho najvác ze šetkých Rolinčanóv - zebrané fárske role, čo patrili lieskovskému farárovi,

jako do árendi a toho bolo dost. Ot pozemkóv, čo patrili Rolinčanom, kúsek ot toho stoku, jak sa nemílím Blažejka, aš po - to takí duhí pás, po tú cestu, jak sa idé do Rešetárovca - alebo Zajavorjé. A toto zme kosili dva pári. Hen starí Herák, tohos mosel poznat, on pretspevuvával, ket chodzili procesije - a já. Keré boli párnice, už si nemóžem spomenút. Vjěš si predstavít, čo to bolo? Ešče za tmi den čo den hore Vrzalovom, tade na Fogaše, hore tím brehom sa škrábat - a potom ešče skoro do tmi kosít, to ból človek ukonaní, staččilo na to pomislet! A to kosiščo tahat po celí den, akurát tolko, čo na polenne zme si salli do chlátku a prehutli zme, čo zme mali z domu - kúsek chleba a slaninki. Ket ti kerísi kúsek padél na zem, moc si ho neofukuval, len čím skvór do seba, tag ból človek visilení. Velké ščascjé, že v tých mjěstách nebolo núde o vodu. Bolo tam pár dobrích stokóv, takže smadom zme netrpeli. Ten rok zme s tím Herákom spravili 550 krížóv, no po mlatbe sa nám ušlo po sedom metróv zbožá. Zaslúžené. Veru zaslúžené! A ešče jak nás scel K. oblafnúť! Zaboha nám nescel zaplácit za mlatbu, že šak sa mlácilo aj pre nás. Já, ale to nepoznal starého Heráka! Žánné velké hátki. Nescěš, tvoja vec. Šak ti rát zaplaciš a to nije len za mladbu, ale aj navíše. Herák dal si ho zavolat do obecného domu a tam zoči-voči pekne pred richtárom. A ten hnet na prví rás prisúdzil šetko nám virovnat, aj tróvi, ba navíše ešče aj čo zme zmeškali. Otedi sa nám K. vihíbal, dze len móhél. Nemóhél to zněscit, že mosel sa vrácit na Rolincovú s duhím nosom. Neboj sa, bár sa nezdál, bola z hentocho Heráka potvóra.

Tak, takto. Na druhí rok išli zme zas do vížinku, nejakěj Vránovej z Mesta. To bola Benešova sestra, čo mal, len ketc nevjém povedat, či kúpení alebo v pachte, ten majetek, čo ból v Mjěšicách ten majjér. A to bolo majetku. Krem toho, čo bolo v Mjěšicách, tak dole, v Meste, hnet niže rampi, to tedi nebolo zastavané, šetko ot čachtickěj cesti aš po štreku, aš po vojenské skladi a potom, čo boli kolaje do vápenki, aš po čachtické, šetko bolo jeho. Alebo téj, čo som hu spomenúl. Těj Vránověj. A na tolké honi zme sa chicili pátí vížinčaré, ba nije! Bolo nás šest párov. Richtig, šest. Ból Turánek z Bošáce, len to si už nepamatám, či Ičo, čo mal tú Pólku alebo Juro, potom Kováčéch

Adam, já, jako Kusenda Jano, starí Herák, čo som ho pretímto spomenúl, potom Ičo Mariních a Mítana-Frištuk, z Bošáce. No, a ge každému koscovi párnica, čo odebjerala. Dobre som počítal? Tuším to sedzí. Teda, ale tomu sa hovorilo vížinek! Každá jedenástá kopa naša. A rakáše (snopy, skladané do nepretržitých radov), čo nebolo vidzet do konca. Ale si pretstav, utahaní na jenno hovado. Aspon ti prvé nni, vleč sa naspátek do Podradá. Potom zme sa dorádzili rozumu a spávali zme na majjéri. A ráno nás do roboti k tím vojenskím skladom vozili bíreši na voze. Moc, moc nám to pomóhlo. Čo ale bolo najhoršjé, nebolo vodi. A čo zme chodzili brat hentím vojákom, čo to bolo? Brečka! A nepomáhalo ani ket zme hlinenné žbánki zahrabali do zeme. Šak, do zeme. Otkopals na jeden štich a už ból pjések alebo štrk. Taká zem. Éj, ale tam zme si čosi vistáli! Ked zme poslenné floni vikášali, už zme si ruki necítli. A ket si sa kukél tuto na zápascjé, to neboli žili, ale špagáti. Nó. Potom na druhí rok už som sa nebál žánněj roboti. A to už som odesél na majjéri a potom na to do Francije.“

M. H. Bošáca

Henten môj - však jako vidíš - akurát za dva týždne bude rok, čo som sama - nebol tak starý, ešte si tu mohol veru pobudnúť, tiež od malička chodil po majeroch. Jak sme sa zobrali, všetko mi povyprával, kade chodil, čo robil a také. Chodil s K. Vtedy to bol chýrny gazda... A jak začali mlatby, môjho dal na „kozol“ (stoh). Tam robil aj s druhými „kozlármi“. Nezapamätala som si, jako boli vyplácaní, bolo

to už dávno, ale jak prišlo k „rechnuvaňú“, čosi sa mu nepozdávalo. Išiel sa opýtať hentohto K. A že čo sa mu vidí, však dostal toľko, čo druhí. Ale „kozlaré“ vždycky dostávali na dňovku viac, a to ich chcel tak oškľbať. Však nielen pritom. Kde sa dalo. Môjmu nebolo viac treba.

„Kmíň si svojho otca, tam, kde ho máš!“

Večer, už jak mali ísť spať, dohovorili sa s nejakým Vaculíkom z Haluzíc, tiež ešte slobodným, že ujdú. Aj sa tak stalo. Potme všetko „spakovali“, topánky cez plece a ta ho! Krížom cez hranice a domov! Ani na vyrovnanie nečakali. Nech sa s tými peniazmi zadrhne! Vykašľať naňho!

Ale čo doma?! Starí, nuž čo? Smrdeli korunou po celý rok, boli odkázaní len na to, čo mladí doniesli.

Ísť do výžinku? To mu nevoňalo. A reku:

„Tot' máš svoje veci, po materi, occi a ve meno Božjé!“

Aj sa pekne zachopil a s hentým Vaculíkom ta ho! Do Francie.

Čo povedať? Nevedeli ani cesty, ani reči, ale jakosi sa dostali do Seine o Marne. Natrafili na ktoréhoosi od nás, aj na Poliakov. Tam ostali. A jak robili na poli, ešte nachádzali baganče, pracky, hlavy - to ešte z vojny.

Aj tam môj ostal. Na druhý rok zavolať aj Iča, brata...“

J. J. Bošáca

Od mala, od 14 rokov, rok čo rok len na majery...

Sprvoti ma len tak, na všelijaké roboty, aj s kosou, ale do radu ma nedávali. Len obkášať, vykášať, kosit' na „futro“, jak hovorím, také všelijaké roboty. Alebo voly vodit', keď sa ohýňalo, plelo. Len čo som dorástol, už so mnou gazda rátal. Do všelijakých robôt. V kosbe mi prideliť dobrú párnicu, velice sme si rozumeli. Ale som jej aj hľadel. „Scjénka“ jak tešlou, rovná, pekne kladená, už som si na tom dával

záležat'. A robil som! Ja som sa nemusel gazdom ponúkať. Už okolo Vianoc niektorý prišiel a len:

„Jano, ideš so mnou?! Viac nesľubuj nikomu! Takto. Jak hovorím. Ja som sa nemusel podkladať, ani prosiť. Ani špicľovať a donášať, čo ktorý na gazdu povedal. Ani v zime, keď sedel v krčme, neposielal som mu na stôl poldecáky, aby na mňa nezabudol, alebo aby som si urobil dobré meno. Potom som sa oženil, už len rok som bol vo výžinku, hen u Hurtoňa v Bohuslaviciach...

A „ščil“, čo sme jedli.

Pán vyfasoval fazuľu, krúpy a také, potom vydával gazdinej. Chleba pekávala gazdiná. Každý dostal na deň štvrtku jak na vojne. To k budúcemu dňu. Obed navarila, večere len keď boli ťažké roboty. Ináč väčšinou sami, to už sme si k tomu nakúpili v dedine, alebo jak ktorýsi zabehol do mesta... Hentie gazdiné, o čo nás otiahli pri váre, to vláčili obchodníkom. Čo navarili, dobrého odobrali a dolievali vodou. Hentá... tá bola na to. Raz vynuril Jaškéch Ičo, kde to zanáša. Nejakej K. do obchodu. Viac mu nebolo treba. Už neviem jako, ale doniesol aj lajstro, čo tam podonášala, aj čo si nabrala. Bol z neho fiškus.

„Teda ty takto?“ - hned' na gazdu.

A ten jak kohút! To si mal vidieť! Prišlo to tak ďaleko, že Ičo sa zobral a ta ho na „arbajzam“(arbeits amt = úrad práce) aj s lajstrom. Potom všelijaké vyšetovanie. Tej obchodníčke dali pokutu, aj jej pohrozili. Gazda musel robiť až do konca s ostatnými. Nič nepomáhalo. Odvtedy - čo komu patrilo, dali každému jednému. Tak!

Ako nás okrádali, bolo najlepšie vidieť, keď sme sa vracali domov. My, čo sme robili, to sme naložili do dvoch-troch kysničiek a v mechu staré háby. Gazda potreboval extra voz, naložený, len tak prašťal. Mal na celú zimu „forotí“ aj oblečenia...

Ešte jedno poučné. Gazda, keď prerábal alebo staval dom, tak hentí, čo mali malé deti, keď chceli, aby ich aj s det'mi zobral, celú jar, dokiaľ sa nešlo na majery, chodili mu robiť. Zadarmo. Len čo im dal čosi najesť. Alebo hus alebo aj také, čo mu „pottajom“ donášali.

Henten M. Na majeroch každý večer jak si ľahol - gazdovia bývali extra - len si zavolať niektoré mladé, čo mu museli škriabať

päty. Dokiaľ nezaspal. No. A jak ktorási odoprela, išla do najhoršej roboty! Ja som tam nebol, to len počúvam.

Ale aj gazdovia sa napodlizovali. Adjunktovi, aj šafárovi. A keď už na parádnom koči prišiel pán! Tuším do zadku by sa mu boli vopchali. Širák v ruke - a okolo - div si nohy nezlámali.

No a to hlavné. Zárobky. V Bosonohách sme dostávali šesť korún na deň. Keď bol akord, dali viac. V Gulesdorfe, čo mal henten knieža Lichtenštajn - ten mal deväťdesiatdeväť dvorov - tam už pätnásť korún. My, slobodní, sme mohli z Rakúska posielat' mesačne najviac tridsaťpäť šilingov. A ešte jak nás honili... Keď sa kosilo, aby sa moc spravilo, prvému koscovi nedal gazda nič, ale druhého, čo išiel po ňom, podplatil. Čo ja viem, dal mu... päť šilingov.

„A dobre žeň toho prvého!“

A keď už viac prvý nemohol, čo henten druhý „furt“ len za päťami, praštil kosou.

„Na, id' si!“

A stal si na samý koniec radu. Ale ten, čo bol druhý, už jako prvý, viac nedostal. Zas gazda dal tomu druhému, čo išiel po ňom... Takto s nami babrali.“

* * *

„Na majeroch sme bývali v šalande. Slobodní oddelene, mládenci v jednej, dievky v druhej miestnosti, to len taká drevená stienka, jak „štrajpánt“, jako kde. Manželské páry tiež spolu, niekde mali plachty. Blchy, ploštice - to bolo jak na chlebe kôrka. A ktorási starí, čo sa s vodou hnevali, nedbali na seba, v pote spávali, z niektorého nezliezla košeľa, dokiaľ nespadla, mali, veru, aj vši. Spávali sme na „bričách“. Postele, hen na Morave železné a „strožek“. V Rakúzoach veru len také z drevených dosiek stlčené a slama. A inšie, sem-tam také staré haraburdy. Kasňa, police, škatule. Na prostriedku len taký zbitý stôl a lavica. Jedna alebo dve. Ešte nejaký hrniec a „gýbel“. Všetko. Ženy prali v nedeľu poobede. Ktorési, keď videli, jak nám to ide, už sa nemohli na to dívať, oprali aj nám. My sme im zato vodu vláčili a tak.

Pán platil za nás nemocenskú, tuším päť korún mesačne. A keď sa odchádzalo, vyplatil gazdovi ešte od každého, ktorý vydržal až do konca, dvadsať šilingov. Jako tringelt. Páleného sme za celý čas nevideli, len keď boli dožinky, - hen na Morave však len víno. Ale hádam to bol len vodnár, bolela z toho hlava. Ktorísi si sami kupovali. Povedzme kvit - po štyridsať korún za liter. Ten si rozrobili a už ráno kalíštek, otráviť červíka - alebo keď sa porezal. V sobotu večer alebo v nedeľu, my mladí, bárs sme boli narobení, - harmonika a už sa tancovalo. Dlho však nie, jak sa blížila polnoc, už nás gazda alebo ktorýsi z tých starších rozohnal.

Ešte - jako bolo vo výžinku.

Keď sa vozil alebo rozhadzoval hnoj, keď sa oralo, sialo, bránilo, mal som dvanásť korún na deň bez stravy. Týždenne výplata. Žatva a mlatba - to za jedenásť kríž. Slamu nedali, len zrno. Tiež bez stravy, ale na každý pár liter mlieka. Na deň. Boli sme aj poistení, len jako?! Robil si mesiac a prihlásený si bol na pár dní. Ja, čo som robil celú sezónu, „ščil“ sa mi počíta do dôchodku tridsať dní. Vtedy som dostal dvanásť metrov „zbožá“. Aj to bolo lepšie, jak keby som bol robil u domácich sedliakov. Robil si, robil, on ti išiel orat' alebo zabehol s koňmi do hôr. Ty si to musel aj mesiac odrábat'. A koruny si od neho nevidel. Teda „kost“ (strava) v poriadku. O poistení ani reči.“

J. K. Bošáca

„Na majery som chodil s našimi už jako malý... Bárs som bol decko, musel som pomáhať, čo sa dalo. V repe sme pandravov zberali, to sme mali také ľahké motyčky. Kde sme zbadali, že vädne list. Dávali sme ich do plechovej škatule od marmelády alebo od čoho a večer nám ich odčítala gazdova dcéra Mariša... Podľa toho sme dostávali tringelt. Čo ja viem - dva - tri šilingy. Niekedy aj päť, ale to

bolo velice zriedka. Vieš, čo to pre nás bolo? To mi mamenka ukladali do škatuľky od boxu a keď toho bolo viac, zamenili za papierové a tie dávali do modlitebnej knižky.

Aj do školy sme tam chodili. Ale poviem pravdu, jak keby nás bol drúkom „ciskél“, tak sme do nej radi chodili. To si nepočul slovo po našom. Jeden rok sme mali učiteľa, ten vedel aj po česky. Videl, že len čumíme s otvorenou hubou. Ešte písať ako-tak, čo predpísal na tabuľu, to sme odkukali, to ešte tým písmom do úzkych linajok, švabachom, čo mali Nemci, jak v knižkách do kostola. Ináč všetko sme dostávali zdarma. Knižky, pekné obrázky tam boli, písanky, „klajbesi“, tiež také pomalované a na konci „radírguma“ - to keď sme prišli domov, ktorémusi kamarátovi alebo známemu som dal, „zafrajmečil“ (zamenil), jak keby som mu dal bohviečo. A perá - také s rúčkou. To sme si museli dávať pozor, lebo nám to niektorí Nemci kradli. Len si sa obzrel - alebo išiel k tabuľi - a už toho nebolo. Zato ich učiteľ strašne mlátil. Potom zas oni nás bĳavali, po ceste. Čo sa dalo robiť, keď ich bolo viac?

Raz som tiež žaloval, že mi ktorýsi zlomil pero a tí grázli sa mi zato zastrojili. Päťami, však ináč som im nerozumel, čo kvíkali. A v nedeľu, už ani neviem, s ktorým naším, že sa ideme pozrieť, jak futbal hrali, ale len tak, dedina medzi sebou. Hentí tam boli a hned' ma obkolesili, nemohol som im žiadnym činom ujsť. Tam ma stĺkli jak hnilú hrušku... Košeľa na franforce. No, čo som mal robiť? Ledva som sa dovliekol do šalandy. Tato, nie aby ma poľutovali, len odpásali remeň a pár mi „leflí“ na zadok. To za tú košeľu.

Doma, cez zimu, zas do našej školy. Nebolo to ľahké... Keď sme niečo písali, hned' som to naškriabal po nemecky. Už to há alebo í a také, tak našpicato. Doma som mal už viac času na úlohy. Na majeroch sa ma moc nepýtali, či mám napísanú domácu úlohu. Prišiel si zo školy, kapsa sa suchla pod priču a hajde na pole. Henten Čech na nás hľadel. Videl, jakí sme chudobní, aj v jakých šatách sme chodili, bosí. Čo mohol, to pre nás spravil. Keď sa už v jeseni schladilo, aj zozberal také obnosené, ale ešte sa to dalo použiť. Ten bol jak náš otec. Nedal na nás dopustiť. Aj ktorý z domácich si doniesol viac

jedenia, to už mu tak po nemecky, však my sme tomu moc nerozumeli, čo hovoril, už len tak ktorési slovo. Aby sa s nami delili.“

N.N. Zemianske Podhradie

„Naši ma brávali na majery od šiestich rokov. Také decko. Tam som začala chodiť aj do školy. Bože môj, keď som prišla zo školy, už som musela varovať druhé deti... A to som zato, teda za celé leto, dostala od nich po troch zlatkách!... Šesť korún za celý čas, čo som sa okolo nich točila, ani na chvíľku z očí pustiť, ani raz sa zahrať s inými deckami, čo boli seberovné. Len s hentými bačákmi. Ale to boli peniaze! Veru. A jak som rástla, už aj iné roboty. Všelikade. Hen okolo Viedne, pri maďarských hraniciach. Kto by si to všetko v hlave držal? Keď som už „odrôstla“, tak už sama. Tatenko aj mamenka boli starí, mali aj čosi nadobudnuté, no ja som potrebovala na výbavu. Keď som sa vydala, chodila som na roboty aj s mužom. Boli výdavky aj na nás, aj na deti...

Najčastejšie mám spomienky, však dobré nič, jak sme chodili s gazdom XY. Do Konhúta, ale aj inde po Rakúzoch. Podľa toho, kde mal kontrakt za gazdu. To bol taký bulo nabuleny, jakému páru nebolo... Ja ho mám „furt“ pred sebou, bárs je už pár rokov v zemi. Nejedna ho preklínala do posledného dychu. Vydriduch! Však to sú neni žiadne tajnosti, čo o ňom rozprávam. To sa hovorilo verejne pri perí, keď sa lekvár varil, aj takto na poli, pri kdejakých robotách, jak sa viac ľudí zišlo. A neboli to babské reči, nijaké vymýšľanie. Ja som ho mala prehliadnutého skrz-naskrz. Ten môj prvý (muž) tiež. Toho sa bál. Však preto si voči mne ani nič takého nedovolil. Bola by som mu oči vyškriabala. Najviac bral ľudí hen z kopaníc, „ze Zajavorá“, aj spod Kikule, lebo k tým si mohol viac dovoľovať. Čo jaká mladá, musela mu byť po vôli. Noc čo noc museli za ním chodiť spávať...

Jak videli niektorí zvedaví chlapi, že sa po zotmení prikrádajú dievčence k jeho „cimre“, už len prehodili:

„Hen sa už zliezajú, už si kvočky hľadajú hniezdo.“

A nech Boh chráni, keby mu niektorá, jak mal na ňu zálusk, odoprela. Tá sa potom mala! Do najhoršej roboty a kde sa najmenej platilo.

Raz, to sa pamätám, hen J. Anna, „ze Zajavorá“, predtým, jak mali ísť na majery, mala sobáš, tak sa na ňu zadíval a:

„Ej, Anna, však si len škaredá! Že si ťa ten tvoj vzal! Ani nemám chuť ťa prichlopiť.“

... A ona, darmo nedávala hube jest', hned' mu odsekla:

„Gazdíčko, aj keby som mala len tento prst, ani tak by som sa vám nepoddala!“

Ej, ale tá potom mala od neho „ére“!

Alebo raz... ja som vtedy bola ... v druhom stave, každú chvíľu ma nutkalo na moč. Jak som schádzala po schodoch, len vidím, jak henten „biko“ držal K. Aj som sa v tichosti vrátila. A nikomu o tomto ani muk! Ani môjmu. Ale aj tak sa mi henten za to, že som ho pristihla, pomstil. Keď už ma dlhší čas zadeloval do horších robôt, môj si toho všimol a raz mi na priči hovorí:

„Čo je s tebou? Najprv vychválená, Anna toto, Anna hento a „ščil ništ“, len také sprosté roboty.“

A ja som mu:

„Daj pokoj, do toho ta „ništ není“!

Aj to tak ostalo.

Tak aj moja sestra. Keď robili na sýpke, čakali na „formanov“, až dovezú „zbožjé od mašini“, no a tak, na tú chvíľu, keď mali trošku čas, sestra sa učupila za mechy, že si tam zdriemne. Vtom henten „biko viteperil sa na polešenjé“ a jak tam zbadal tú druhú, čo bola s Evou, ... zvalil a... Sestra to musela všetko počúvať. Ale tá tiež bola s tým ticho.

To bolo v tom roku. Jak boli oltáriky, museli všetci k procesii. Ba nie, to bolo na druhý rok, tak, tak. To bolo jedno, z jakej bol stránky (náboženstva). Z dolnej alebo hornej. A zrazu, ale však najviac chlapi odskočili si pokúpiť, tak pod šiatre, kde predávali karty, napísať

domov, rodine, alebo kdejaké sprostosti, jako na pútiach predávajú, zavďačiť sa dievkam, ženám a viac sa do radu nepostavili. Henten gazda sa to dozvedel. Hneď po obede, ešte sme dobre ani „užički“ nepoložili - už museli všetci nastúpiť na dvor. Ženy, aj chlapi. A zle-nedobre. Kto nám dovolil odísť z radu, on si na nás všetkých posvieti - a takto. Keď už toho bolo moc, hentohto J... to dožralo a jak ma počúvaš:

„Gazda, už toho mám plnú r... ! Celý týždeň nám blížiš, aspoň v nedeľu daj pokoj! A ty si mohol vyjsť z radu?! Však sme ťa videli, to nás môže viac dosvedčiť!“

Í, a do neho jak keby bol nôž pichol. Len sa mu fúziská naježili. A na toho J.:

„Ty nikto! Keby som ťa nebol vzal, bol by si doma komíny počítal!“

Takto, hľa. A on mu nato:

„Aspoň by som mal od teba pokoj a to ti hovorím podobrotky. Dávaj si na seba dobrý pozor! Sú aj iní páni nad tebou!“

Aj sa, veru, gazda stiahol. Ani hentomu sa nepomstil, bál sa ho. Aj to tak všetko ostalo.

Naraz, nebolo jedného dost', zakrátko, čo sa mu neprihodilo?! Padla mu do oka B. Anna. Slobodná, „bapščo“ pri sebe, tak sa mu jej zachcelo. Lenže ona, jak pobadala, že po nej „grúli“ tými očami, doriadila sa rozumu a na noc si vždy zavolala k sebe K. Iča. Chlap jak hora, však on bol taký urastený, mladý a keď bola tma, vždycky si ľahol povedľa nej. Jednej noci gazda sa potichučky pritiahol a „porát sa čtrjépňal“... Ičo už bol na to pripravený, mal prichystaný remeň z nohavíc, s takou veľkou prackou, - a začal ho ním mlátiť hlava - nehlava. Koľko len vládal. Ráno sme sa išli popukat' od smiechu, huba napuchnutá jak papuča, samá sinka. Ach, tak ti treba, ty „biko“ hnusný!

A jeho žena, jak keby sa jej to netýkalo. Nič si z toho nerobila, aj keď jej to kdektorí pret'ahovali popod nos. Hádám tomu bola aj rada, aspoň mala od neho pokoj. Čudná osoba!

On veru pokoja nemal, už sa ho ľudia tak nebáli. A to bolo poznať. Jeden raz, to sme kopali repu, pravda, ťažká robota a hladní,

až sa nám kolesá pred očami robili. Doniesli nám na rátu len lipový čaj, takú odstátu vodu. Í, a nám sa to neľúbilo, už nás to pohlo.

„Nuž, tak?! Tebe budú extra vyvárat', každý boží deň mäso a nám hen všelijakú slotu? Ach, šláňava na teba prišla! Tie tvoje „frajcimerki z magazínu“ ani nevychádzajú. A my takto?!“

Tak sme si medzi sebou frfl'ali.

„Čo sa dá robiť? Hádám si nenecháme od neho na chrbte drevo rúbat?!“

Ale ten to hneď zbadal. Jak bol tak bokom, opretý o „čakan“, uši nastavené jak ostriež, len na nás:

„No, čo je? Čo sa vám neľúbi? Čo vám sadlo na nos? Hádám ste len neni hladní?!“

Nato henten J. z Bošáce odhodil od seba „štichár“ a rovno do očí:

„Áno, gazda, hladní sme! Azebatta!“

Nič, len sa zvrtol a o chvíľu už aj doniesli na roľu misu halušiek. Aj k večeri bolo mäso. Žiadne „loki“. Takto.

Takto sme sa mali.“

Poznámka Petra Dzuráka:

„Bieda zatĺkala dosky na obloky, bieda bola učiteľkou cudzích rečí, bieda zostavovala „maršruti majjérčanom, francijášom, amerikánom“ na ich púti po nehostinnom svete. Pohnútkou týchto ahasverov dvadsiateho storočia nebola túžba po dobrodružstve, objavoch, - ich kroky usmerňovala vidina bochníka teplého chleba na stole, z ktorého mater bez „vidzjelaňá“ ukrojila „krajíc“ vtedy, ak dieťa načiahnutím ruky dávalo najavo pocit hladu. Nazdávam sa, že osud každého vyst'ahovalca dával by dostatok materiálu na literárne spracovanie, bez snahy o dramtizáciu alebo skresľovanie deja. Kto by sa však podujal na úlohu zachytiť časy minulé s ich človečenstvo pokorujúcimi črtami?

Azda najvýstižnejšie nám priblíži túto dobu citát z listu pôvodného obyvateľa Bošáce, ktorého nepriaznivé okolnosti donútili k vstupu do cudzineckej légie. List s niekoľkými ďalšími tvorí celú pozostalosť, ktorú príbuzní s pietou a úctou opatrujú, nepoznajúc

jeho púť, čas a miesto, v ktorom piesok zavalil jeho telesné pozostatky.

„... Fadla lo 26.7.32. (Fadla-vysunuté vojenské tábory v strednej časti Maroka.)

Drahý Brat štefko!

Primi ode mna srdečný pozdrav a stalu spominku na teba. Štefko jak mi pišeš že je velka bida na robotu ja veru ti to verim veru je to šade, aj ve francii veru je taka velka bída a velmo male plati su ket štefko sa ma pitaš či bi tun ne jaka praca nebola, je Pravda že tun roboti dost ale tilko dla remeselníkov, ale, tun do Marocu nechcu Europeanov puštat ponevac skrz horučost tun člověk nevidrží, jako mi tun ešče fe francii proti tej horučosti dostane každy 12 Inekcii a tun maroku taky každi rok k tomu 2. Tak štefko je to tun tašky sa dostat srdečne ta zdravim Ostavam tvuj Brat Ludvík.“

A zasa Peter Dzurák:

Neskoro v dospelosti som pochopil citové pohnutie našich dedov a otcov, ktorí, zúčastňujúc sa na rôznych podujatiach, pri speve lyrickej piesne „Hojže, Bože, jak to bolí, keď sa junač... zrejme pod dojmom prežitého príkoria, neútočných životných podmienok, nehanbili sa utrieť si slzy na utrpeniami poznačenej tvári. A ťažko sa ubráni slzám i náhodný čitateľ, ak si pozorne prečíta nižšie citovaný list (resp. jeho podstatnú časť), v ktorom oboznamuje náš Ludovít R. svojho brata s podmienkami v tábore cudzineckej légie:

„Rich le 4. III.1931. (stred. časť Maroka)

Drahy brát štefko

Štefko čo sa tika tej služby tun jak pišeš že poradit

nemôžeš ja ti to veru ver mi veru je to tun taško vidržet
lebo by mi to veľmi dobre keby to bolo možny
vidržet jenom štefko ta veľká horúčost jak je tun
to veru tam ani nemôžete pretstavit a jaký život je tun
vojensky tie tešké marše a to cele oblečenie na sebe
niest tun veru Štefko mosi očakávat každú minutu smrt
veru Štefko ja som už takem položení tun bil že naša
Kompania bola už tak obklučena od tich nepratelov
arabov špatnich čo nám tilko eropláni pustili
kusek chleba nadole tak sme boli 10 dni tak tak potom
na 11 den nám prišlo o 11 hodine od poledne tak tam
nám prišlo na pomoc 14 regimentov tak keby boly

prišli asi 2 hodini pozdej tak by nás bolo šeckych pozabyjalo
a hlavi poodrezuvali jak to oni roba už sme nemali žadnu
municiu ja som si tolko nechal 1. patron na seba aby mi zaživa
hlavu neodrezali aj hnedle polovička kompanie tam zostala
tak jednej Komp. jest 140. mužov tun. tak to naše vojsko
prišlo tak z boku a ze šeckich stran tak veru Štefko potom
čo tich arabov bolo zabitich to bolo strašne neco
tie fotografie mam stich zabitich ja bich nekeru rád
poslal ale to je velmo zakazáne posielát do dzuzemskej
zemi aj pisat je zakazano ale šak ti Štefko nikomu
nepojdeš rozblasuvat tak ešte bich ti mohel ešte
aj vác napisat čo sa tun stáva šelijake brozne
pripady.

Štefko môžeš mi poslat fotografiu z Mamy rád bich Mamu videl
ja som ti už moje poslal v tom prvím liste
Ostavam tvuj verny Brát
Ludvik“

A zasa Peter Dzurák:

Aké pohnútky viedli tohto ahasvera do tak nehostinného prostredia s podmienkami na okraji existenčného minima? Veď podľa vyjadrenia informátorov, ktorí sa s ním v mládeneckom veku stretávali, nám dáva obraz o svojej tichej a citovo založenej povahe, čo sa diametrálne líši od jeho zvolenej dráhy. Podľa údajov z radov príbuzenstva, jeho stopy smerujú do oblastí nasiaknutých krvou (podľa udania synovca, ktorého meno na jeho vlastnú žiadosť neuvádzame, posledný list bol odosielaný v období najzúrivejších bojov o Dien-Bien-Phu), kde zrejme skončil svoju životnú púť ako poddôstojník „Légie Etrangé“. Vyššie uvádzaný list bol odosielaný z tábora cudzineckej légie pod touto ním uvádzanou adresou:

L.R. 4624
2/3 Regt. Etr.
c. m. 2 s.h.r.
Rich. Marok

A ešte jeden list Ludvíka R.:(neopravený a neupravený)

„Légion etrangere 25 Aout 1932.

Milá mama!

So srdečným pozdravom, vám sdelujem, som chvála bobu zdraví, ktorého zdrava aj vám vynšujem, a prajem ze srdca. Mama jak som si tet vitkel nobu. tak som tet na Infirmerie tak sa liečim tak nemám čo tun robiť tak vám na píšem od počátku takú malú historiú jak som tun robyl, jak som tun prišel, tak jak som prišel do Mesta Sionu tak jak som podpísal, na tých 5 rokov, je pravda najprv som mal vizitu tak som lione 2. dni kasarnach, a potom ma višikovali do Mesta prístavneho Marseli. tam to bol taký dom kasarné tam už šedci čo podpísali už sme sa tam shanili atak jak nás tam bolo moc, tak sme, sa prichistali a hold nás višikovali na lodi do Algeri do Oranu Orán toje Prístavný veľký mesto Algeri. tak jak sme prišli do Oranu to sme boli už jako vojaci mladi tak sme tam prišly ráno od 11 hodinách tak sme dostali obed a poobede nás hned' oblekli do vojanských šát a taký do kupelni tak večer tak nám dali večeri a do Mesta už nás nepustili

tak sme išli spať na druhý deň ráno hneď šedci holíčoví a Vlasy ostríhat do bola, tak nás tam nehalí ešte ten deň a na druhej deň nás višikovali do Algeri (Sidi-bel-Ables) už do Regimentu lebo Orán to jenom také dýpo tak tam jak sme prišli tohoto regimentu tak sme tak tam dostali (picuri) Inekcé tak potích Inekcácb sme mali od počínek 3 dni po tícb inekcácb tak po tom odpočíneku hneď snami honit ale sakramecký potom cvičení tešky veľký tak sme už začali poznát čo je to legia... tak sme dostali na 13 dní 3.75 centimov tak to bolo 25 centimov na den. tak tet stobo si mosel kupit cigareti i taký vikš na boti no tak veru ten sold , dlbo netrval a fajčít se chtělo tak čo sa malo robyť tak sa moselo špačky zbierat po zemi tak niekeri začali taký utekat desertur je pravda že niekeri taký utekli a niekerích taký chitli... ale tomu sa to neoplacilo išel pod. vojansky sud tak takýbo odsudili niekedy na 2, aj 3 roky areštu tam veru jest nedaju a teško sa tam mosi robit, no tak som bol 4 mesacé Algerie tak potom delili do Maraku do regimentov tak ja som sa dostal do 3 tébo regimentu do Fezu, ta fe Fezu zas Inekce proti boručký, tak čo som bol s kamaradi Algeri tak som sa odnich od trch oni pošly do iních Regimentov. tak som bol fe Fezu 15 dni tak potom ma poslali dohledu jako do pola, tak som dostal mundur, ono važilo asi 25. kilov ale to som už mosel nest na chrpte tak jako druhý lebo nás bolo víc, tak z Fezu som maširuvál tak stým mundurem celých 12. dní každý deň 25 kilometrov tak veru kolená sa mi skrčali no ale jak sa to tun hovorí zdochni alebo maširuj no tak som za 12 dní prišél jako na miesto do svojej roti, na post, jak sa hovorí (vestug), tam bol 6 mesací čo som tam robyl tam se robylo i posta drželo tak 6 mesacoch zas sme zješli dofezu zas jenom na piešky ale to už Bolo celí Bataillon 2. jak som aj tet tak sme boly fe Fezu 3. mesáce potom sme zas išly dohledu do pola, ale to už nie na post to bolo na front do prvej línie tak som šel na piešky zas celým mundurem, to už bolo 28. dni zas na piešky to jak som prišél na front tam sme mali odpočínek 3. dni, ale, to už sme boli od nepratelov jenom 10 klm, tak jak sme višli rano, od 2 hej hodine je pravda, že tam nebol jenom náš Batalion. tam nás bolo asi 15 tisíc vojska tak sme sa pohnúli jako ráno 2. hodine tak sme tam Prišli o 4 ech hodinách ale to už sa začala pračka strielanina to bolo brozni tak to bolo prve moje čo som topočul legie, tak veru som mal aj strach že gulky nad hlavú hvízдали tak to trvalo 24 hodín pres prestavký tak to potom trochu ucišilo no ale čo bolo platny že sme ani kilometer na predek sme sa nedostali

tak sa držaly čo nechceli pustit lebo ti Arabý su jako čerci do bitky, račej zdechne nepusty, tak sme tak tam držali 8 dní až prišla pomoc, ale bolo cicho tých pár dní ale čo sprvoci sme nemali čo jest tak sme nejedly Až nám prišli na pomoc tak to trvalo 8 dní akurat jenom čo nám spustil Aviom niečo, a to bolo veru malo aj to bolo šťastie že sme mali trochu vody lebo mi sme boli otočený od nich k nám ne prepustili žiadné tabori z jedzením no tak jak nám prišlo na pomoc vojska moc tak nám ten front pretrbli, a taká pračka sa stala že oni museli, pustit Mama to bolo brozné čo tých rabov bolo zabytých a nášeho vojska taky bolo moc, tam taky mali potvoček sama krv tekla tak sme ich zabnali 30 klm. Jak sme sa potom zastavili už sme dál nešly tak sme hned stavali festungy i cesti robyli aby mohli camioni přít tam postov tak jak to bolo hotovi zás sa nejakých kilometrov napredovalo, tak to trvalo asi 3 mesacé, potom sme to zastavili tak náš Bataillon zastal na tých prvních postách tak sme tam byly rok tak to bolo 30 roku na začátku, tak ten rok přešel to zas sme išly na druhu stranu velkým Atlasom kolonu robyt, tam to už bolo horší ponevác je tam Moc velkých vrchov a potích vrchoch, sa škerabat, čo sú vršky až na 5 tisíc metrov velký Atlas tam sme tak robyli kolonu asi 8 mesacov, tam taky moc zabilo aj mojého najlepšeho kamaráda Polaka zabyl mne ho bolo už až luto jakú mal hlavu rozbytu a potom som sa dostal za pucera tomu Majorovi no potom mi už bolo trochu lepší že som tak taško už nerobyl, mal som už trochu lepší oko od tich dustojnikov, no tak jak ta kolona skončila tak som šel do Fezu aj z Majorom lebo on miel dovolenu fe Fezu tak on ma jako pucera ze sebu, no tak som tam taky trochu odpočival sním som mu robyl... naneho, a čisto mu címru držal no on mal, ma rád lebo som mu dobre robyl aj som sa dobre držál, jako čistý voják šak som aj zato dostal prvního klasa voják no tak 2 mesace přešlo zas som išel sním na kolonu, zas sme kolonu robyl, jak obyčajne... na posledý veru sme to malý moc tešky že odnás 2 legioni se sami zastrelyli ponevác maly velku zlost a už nemohli vidržet. Tak mila máma veru kebých vám mal šecker opisat čo tun skusíme hladu a tie teške marše robyt jak nekdy až do 50 klm, naden a jak 25 kilov na chrpte, cbto to neskusil, to povi že to neni možna vidržet ale je to možna lebo som to sám skusil, šak veru nekdy pekny román bude stobo, Mama, jak som vám bol poslal Album a Regiment dostali ste ho Tak Draba mama moj list končím Přítom vás na sto krát Pozdravujem

*ostavám vás Verný syn Ludvik.
odpište mi“*

* * *

Taktiež je zbytočný akýkoľvek komentár k obsahu nedopísaného a adresátovi nikdy nedoručeného listu, ktorého konspekt dostal sa mi náhodou do rúk v podobe útržku poznámkového zošita, opatrovaného jedným mojím prispievateľom, ktorého nie osud, ale nedostatok zavial v mladom veku za „Veľkú vodu“. Opísať dopodrobna informáciu z pobytu trvajúceho viac rokov v Argentíne, o prežitých strastiach, pracovných podmienkach, presahovalo by rámec tohto spracovania.“

Zasa neopravené a neupravené:

„Coronda Coronda 25.5.927

cvadrilla

(Coronda - lokalita - pracovný tábor - v blízkosti Santa Fé, Argentína)

Milá švagríná! Mancica!

Konečne sa mi naskytla príležitosť aby som Vám mohol napísať. Odpusťte, že som Vám nedal odpoveď na dopis ktorý ste mi poslali do Bošáče. Bol by som ešte veľmi rád prišiel sa od Vás odobrať, ale mi už nebolo možná, na to som však písal Joškovi, aby aspon on prišiel, ale moje pozvanie bolo márné neprišiel. Mancika teraz už neviem či sa viac uvidíme lebo dokiaľ si nevyrobym aspon trovy čo som minul tak dotial nechcem prísť domov a to bude veľmi ťažko tuna, tak iného vychodiksa není, ako tu položiť moje kosti, avšak to by nerád skladal do Argentínskej zemi. Keď som bol ešte doma veľmi som sa tešil, že idem do Argen. - ale teraz tobo veľmi lutujem, keď tak rozmyšľám nad tým, že čo ma sem hnalo a vábilo a ide mi srdce puknúť od ľútosti bo boršie spávam a žijem, ako ten cigán v Bošáci ten sa aspon na tanierku na jie a na posteli spí, ale já spím na zemi, kdema všeliaka zver hryzie a obed dostanem do ruky mäsa a chleba a hrizjem ako pes éj Mancika sú to veľmi bolavé dni premňa keď som

dostal tu myšlienku, aby som išiel do Argentíny, už som si mnoho rázi povedal keby ta loď bola radšej ztroskotala snama, ako nás do Argentíny doviezla, lebo tu pracujem ako otrok pracujem na štreke síce kopeme hlinu 4 masnu 4 vagony na ložiť aj zložiť, ale hlina sa veľmi tvrdo kope ako do skaly keby rúbal ešte aj tu skalu u nás prv od kope ako tuna tu hlinu a som rád že aj taku prácu som dostal síce stálo ma to 10 pesov čo som sa dostal do tej práce vtedy agentovi som to musel dať pracujem ako otrok žijem ako v pekle smrť mi je priateľom a po Bobu ani pamiatky, ta neni...“

* * *

A napokon vyčerpávajúca „spoveď“, prispievateľa

Š. Z. zo Zemianskeho Podhradia

... Ja som sa narodil v Zabudišovej, tam kde je „ščilék“ krčma. Trinásty, ale však ja som poznal jako najmladší len ôsmich. Ostatní pomreli, ešte som nebol ani na svete. Sestra Iva, tá bola len dva mesiace vydatá, muž odišiel na vojnu, ani sa viacej nevrátil. Anna tiež dva razy vydatá. Po mesiaci ten jej umrel, potom si ju zobral Peráček. A jak sa vzali, za mesiac odišiel do Francie s gazdom. Bola vydatá len pár týždňov. Jedného dňa zle a zle a jak zavolali doktora, na ten šup do špitála, hen v Trenčíne. A za pár dní umrela. Nevieam, či mala dvadsať rokov. A je tam pochovaná. Týfus. Tak bola dva razy vydatá a keď to zrútaš, celé dva mesiace. Taký mala život. Ale však ostatným, čo sme boli ešte na žive, nebolo čo závidieť. My, chlapčiská, spávali sme v maštali, na pandrláku. To bolo také lehno, len tak zbité z dosiek a zavesené na hrady alebo na tlo. To sme tam ale sami nespávali, aj hen s J. On mal takú nemožnú ženu, tiež kopy detí, jak prišla zima, všetky v našej maštali, ktorý kde sa pichol. V hrante, pod hrantom, pod nami, teda pod tým pandrlákom, v teľacníku, kde bol pľac. Veru, ktorí spali pod nami... nám sa, teda mne a Marcinovi, nechcelo v noci zliezat dole, aj sme ich oscávali.

Od sedemnástich po majeroch. To som dostával na dňovku ešte ženský plat. Ale v akorde zarovno so starými, hen s Mariných Betou sme si zobrali tridsaťpäť jochov a veru narovno s ostatnými. Vedľa mal riadky starý Kulík spod výšky, ešte len prišiel na ráty, bol ukonaný, však to bolo viac než šesť kilometrov. Už si len dal mech pod koleno - a tak. Vtedy mohol mať okolo šesťdesiat rokov. Ach, však bol rád, keď som mu kúsok riadka zachopil. Potom, jak boli oračky, chodil som na noc - vartovať „danfy“. Vedľa viedenského „cintera“, len taký pichľavý drôt to delil. Ej, však sa mi nechcelo chodiť, vieš, bárs som mal len na osemnásť, ale ja som sa ešte v noci bál. Však čo sa čudovať?! Doma po večeroch tie staré baby inšie si nezačali, len kde strašilo, o tých bosorkách, ježibabách, o smrčkách a také sprostosti. Ja som sa hanbil gazdovi priznať, že sa bojím, boli tam aj dievky a tie by sa mi vysmievali celý čas. Tak som chodil vartovať. Jak som išiel od jedného „danfu“ k druhému - to bolo tak štyristo metrov, viac som sa obzeral „do zatku, jak na predek“. Potom, už keď som odpočíval, len hlavu som zakrútil do takej deky a rob, pane Bože, čo chceš so mnou! Poručeno!

Kade som pochodil? V dvadsiatom ôsmom v Altenburgu (pri Hainburgu), v dvadsiatom deviatom v Rammersdorfe (pri Viedni), aj v tridsiatom prvom, v Hartheime (za Linzom), tam bol statkár nejaký Štefan Rieberger. Potom v majeri Maria Helen v Göllersdorfe - to boli dvory. Ale len v repe.

Koľko sme zarobili? Tak hentam bola šesťtýždňová výplata, na naše peniaze to robilo stodvadsať až dvesto korún. Podľa toho, aké boli roboty, či dňovka alebo akord. Cez žatvy aj tristo korún, ale to sa robilo „ot mláton do mláton“. S koňmi na bričke sme vozili „kost“.

... V tridsiatom tretom som narukoval. Na dva roky. Vojenčina bola vtedy 14 mesiacov, už som mal aj vojenskú knižku, ešte ju kdesi opatrujem. Naraz len príde, že na dva roky. Tak som ešte nadsluhoval celých osem mesiacov. Jak som sa vrátil domov, chvíľu som sa len tak motal, raz tu, raz tam, žiadna poriadna robota a reku, tu ti ruže nepokvitnú. Aj jako druhí, hybaj do Franciel! Robotu som hneď dostal na kontrakt. Farma na „medzejé“. To bol jako nájomník.

Dvestopäťdesiat frankov mesačne, byt a strava. Každý „frištuk“ pol litra vína, na obed liter, na večeru zas pol litra, v zime-v lete po celý rok. A keď sa zvažalo, za každú fúru dva také „stakany“. Tak som sa v živote nemal, vodu som nepil, jak bol rok dlhý.

Ale prišla vojna a ja som odtiaľ narukoval, to bol Prvý delostrelecký pluk, spojovacia batéria. Potom sedem mesiacov v internačnom tábore jako vojak. Ináč som pochodil skoro celú Franciu....

Jak už tá trma-vrma skončila, ešte v tých vojenských háboch, reku idem ja naspäť. Však tu sa veru nestratím, po francúzsky som vedel čítať aj písať, však „doščilku“ si s jednou rodinou dopisujeme. Dlhو som nad tým rozmýšľal. Ísť-nejsť a potom, reku, Ičo, nešpekuluj a pot'ho na farmu! Lenže na farme už všetko vymenené. Nikoho známeho. Í, reku, to sa muselo čosi stať a išiel som sa na „žandamerí“ prihlásiť. Tam ma hned' usadili a kapitán mi hovorí:

„Ú zet premijé, etranžé ki-mi prezentá“, - teda jako že som prvý z cudzincov, čo sa prišli prihlásiť. A hned' sa ma pýtal:

„Keské fúset méten?“, - jako čo „ščil“ budem robiť, lebo „mesijé Grigmar eté mort“, - teda že môj gazda je už umretý.

Pokrčil som plecami, ostal som taký zaskočený, ale on mi nato:

„Kvint žúr pendan“, - to že „behom“ pätnásť dní mi spraví „kar tdintendité“, - preukaz a že môžem ostať tam. Roboty dost'. Popodávali mi ruky a ja von - na taký „rínek“. Drobnými kockami bol povykladaný a tam dvaja farmári na ľahkých košíkách. Jak ma zbadali, obidva ma poznali a hned':

„Alá, Stepan! É deža demobilizé?“ - Á, Štefan! Už demobilizovaný?

Hned' jeden aj druhý, aby som išiel na ich farmu.

Na dvoje sa nerozdelím a sadol som na bričku, čo bola bližšie. Henten druhý, ešte jak sme sa rozbiehali, rukami ukazoval, jakože aby som zoskočil a išiel k nemu. Reku, čo budem „kunštovat“, robiť sa všade musí, mávol som rukou a poručeno pánubohu, jakosi bude. To bolo dvadsiateho prvého mája. No a tento farmár bol Maďar, aj po česky vedel, ale len tak lámal. Farma bola medzi horami, blízko bolo mesto Semir (Semur-SZ od Dijonu) a hned' fľaša vína na stôl a jako

uzavrieť kontrakt. Ale jakosi sa mi tam nepozdávalo, čosi jak keby ma „šimralo“ po chrbte. Nemeckí vojaci, ktorí tam boli už tri mesiace, vypili víno, pobili všetku hydinu, domajších že osem dní držali. Reku, Ičo, neprenáhli sa! Obsluhovalo nás jedno dievča, šikovné, len sa tak zvrátilo. A len tak som sa opýtal toho Maďara, či to má dcéru. A on:

„Nó, eles refužié“, - že nie, vraj evakuantka. Aj som sľúbil, že jako na skusy len do prvého. Jak som sa s hentým dievčat'om pustil do reči, naraz badám, že vie po rusínsky alebo jak „Poláčka“. Aj „porát“, či by od prvého nechcela ísť inde, kde mám namierené ja. Ona hned' na to:

„Što? To ja choču, ja pajdem.“

Aj sme tak oba odišli na tú druhú farmu. Od prvého a za mesiac sme sa zobrali. Farmár nám vystrojil celé „veselje“. Moja pochádza z Podkarpatskej Rusi, Kaľník, Mukačevo, kraj Užhorod. Prišli sme domov až v štyridsiatom šiestom aj so štvorročným chlapcom.

Odvtedy... po samých funkciách, po tých národných výboroch. Naposledy hen v Mnešiciach, čo sa tá smola varí. A už dvanásty rok na dôchodku.

To by bolo hádam všetko. Skúsil som dobré aj zlé. Ale viac bolo toho zlého.“

J. K. Nová Bošáca - Predpoloma

„Čo som bol na tom salaši, to bol môj najpeknejší kúsok života. Však až doposledy, čo potom Krausa zlikvidovali. Bárš aj som bol na vyhnalove, ďaleko od ľudí, mal som aspoň pokoj, len sa starať o tie ovečky. Ale to sa nedalo rátať, že si odrobíš osem hodín a dost'. Roboty „furt“. V zime, v lete, vodne, v noci. A tomu musel rozumieť! Jak, neprirovnávaj, malému decku. Nemôžem povedať, že sme sa mali zle. To najzákladnejšie sme mali. „Forotu“. Mlieko, „sjér“, mäso - a nielen baranie.

Mal som takú „lefušu“, tú by mi nebol našiel ani regiment žandárov. Vždycky sa pritrafil nejaký zajac, čo ma chcel vidieť zblízka. Sín bolo v tých horách málo, ale v zime sam-tam nejaký ten diviak. Na prílepšenie. Prehodit' chuť. Mäso sa u nás nekupovalo. Čosi sa aj okolo domu urodilo, bárs bola „plaňač, vřškové“, ale zas bolo hnoja dost' - a tak. Múku som tiež nekupoval, „zbožjé“ som mal dojednané v deputáte. Kurivo - pod nosom. Koľko som chcel. Hovorí sa, že „sebechvála“ smrdí, ale bačovstvu som rozumel. Koľko ráz chodili sa za mnou pýtať, aj čo pásli Ostrolúckemu. Čo, jako, Kolínek, keď im začali kapat' - alebo keď nás napádali všelijaké choroby. Motolica, hlísty, slintavka a kdejaké „koléri“, lebo ovce boli velice háklivé na nemoce. Hen Gajdošík, ten sa čosi k nám nachodil. A vždycky som pomohol. To som pri takýchto oných vedel poradiť. Aj si to, jak starý pán, aj mladý Laco, vedeli oceniť, bárs boli ináč lakomí, až to pekné nebolo.

Ja som bol s nimi dojednaný takto: pást' - na starosti som mal dvesto mladých oviec, valašky, také strapaté. Za to som štvrťročne dostával tri a pol metra „zbožá“ a v hotovosti dvesto korún. Ďalej bývanie a obrábať, teda užívať role okolo salaša. Ešte som si mohol popri stáde chovať šestnásť vlastných oviec. Ale len cez leto, keď sa páslo. V zime osem, teda polovicu. Hentie pánove som nedojil. Jako som spomenul, to boli mladé. Bahnice mal na starosti Ďuriš v Podhradí. Tiež Krausove. Ten dorábal „sjér“. Oštiepky a také jako parenice, nedržali. To už len Lacovi mladému, keď sa páni „odzekal zešli“ na poľovku. Tak raz-dva razy za rok. Hen kdejakí „fiškálé, dochtori“ z Trenčína a „chtožhovjé“ odkiaľ. Raz aj u nás prespali. Večer veľká vatra, jedno jahňa na ražeň, pili a vystrájali, jak keby mal nastat' koniec sveta. To ešte bol Laco slobodný. Tuším.

... Aj dobytok som chodil po chalupách liečiť. Tadeto po Kameničnom, na Rolincovú, aj na lieskovské ma volávali... To pod každú chvíľu. Moja aj s det'mi zberala zelinky. Od samej jari až pokiaľ kvitli. Toho mala plnú povalu. „Čochvíla“ jak ja suchého pre ovce. Keď išla dole, narobila takých „kisték“ a popísala na cedulky: tomu repíček, tej suchú betu. Bola toho plná plachetka. Ale to len z pasie, čo chcela pomôcť. Nie na zárobky. Len čo jej nasilu už čosi

dali. Tak klobásku alebo také čosi, čo sme my nemali. Mak, sušené slivky, „ščjépkí“, aby sa nepovedalo. Koľko ráz som jej:

„Načo si to brala, ešte si budú ľudia myslieť, že sme na to odkázaní?!

„No, čo som mala robiť, keď mi to nasilu vtisli?“

„Aj tak! Mala si sa vyhovoriť!“

A tej trojičnej rosy, tej mala viac nazberanej, jak ja páleného v chalupe, keď som si chcel otráviť červíka. To sa zberalo čistou plachetkou na Svätú trojicu. Alebo na Jána? (Však už mi to za toľký čas vyletelo z hlavy.) Na lúke, ešte pred východom slnka. Vyžmýkalo sa to cez „trachtár“ do fľašky. Čistej jak krištál! Tým si vymývali oči, keď bol zápal alebo jačmeň. A toho kmínu! Jak dozrieval, keď sa mali lúky kosiť, toho natrhala aj s detmi. Kde si len okolo baráka pozrel, samý „snopek“. Po plotoch, všade. Keď dozrel a vymlátila ho, tie zrnká jak broky, na výstavu si mohol dať - tak aj „više poli“ konopného mecha. A tiež len čo ho porozdávala.

Dobre sme sa tam mali, až na chud'atká deti. Do školy takú diaľavu! Ešte keď bolo pekne, to bola pásia. Ale cez tie plušte! Zima, záveje, koľko ráz nebolo hodno psa vyhnat'. Vtedy si, chudenece, vystáli. Koľko ráz s lampášom popredku, dražil som, až hen po mlyn pod horou. Aj chodil „naprocívaj“. Bárs aj boli dobre poobliekané, ale však to bolo moc aj pre „narozume“. Celé premoknuté. Jak prišli „núter“, hneď „cugrunt“ vyzliecť, hajde pod duchnu a háby rozvešali nad „šporhelt“, aby do rána preschli. Čo sa dalo robiť? Tak sme to vydržali, až dokiaľ sa to stádo „neskasírovalo“. Potom sa mi podarilo kúpiť tento grunt, aj sme sa sem nast'ahovali.“

Š. R. Bošáca

„Argentínčania sú dobrí ľudia. Postavili pre Európanov hotel. Dve tisícky ľudí V Buenos Aires, na rieke La Plata. A tam

prist'ahovalcov, ako ja, pohostili dva týždne zdarma. Jak si nenašiel miesto, musel si odísť, ale potom zas štrnásť dní. A to dokiaľ si nenašiel prácu. Ak si išiel hľadať robotu do nemeckej spoločnosti a prišiel si anglickou loďou, odmietli. To bola konkurencia. Ináč, v tom hoteli bolo spanie, stravovanie, úrad práce, vyvesené oznamy. Moc ráz bolo tam: Čechoslováci! Vús skon čekoslovaki.

Prvá práca u jednej panej, riaditeľke školy... Šesť mesiacov. Teda prácu som mal, ale málo platu. Bol som zamestnaný s Číňanom. On kuchár, ja som roznášal obedy. Velice dobrý človek. Mal také knihy, osemsto strán. Večer so mnou debatoval. On ma presviedčal, že Európa sa zamestnáva len Kristom Pánom a ľudia mrú od hladu. Daroval mi jednu libru čínsku, tu v Európe mi ju zobrali.

Raz som sa zobral a trafil som K...ovi. Volal som ho so mnou, ale nechcel, lebo nemal rád robotu. Aj som odišiel od neho preč. Išiel som za slovenskou skupinou, kde boli aj krajanovia zo Srnia - Gavalec Štefan. Mal ťažkú robotu, až kašľal krv. To bolo na železnici. Kopali sme v Santa Fe. Po našom Svätá viera. Aj v Mendose a Koronde. Tam volali Čechoslovákov. To bola robota pre otrokov. Aj som Gavalcovi pomohol, lebo som sa nemohol na to dívať, aby tam krajan drel na zabitie. Aj ho pani... tá riaditeľka školy, tá ho vzala. Potom sme ešte boli spolu na jednej „áciende“, spolu sme lámali kukuricu - cosela de koséna. (Coseca de trió - to zas žito.) To sa vylamovalo rukami, moržovalo strojom. Potom sme išli... naspäť...

V Argentíne som bol štyri roky aj voľáčo. Ten Gavalec... prišiel po mne domov, aj zomrel. Bol som mu na pohrebe, dali mi vedieť.

... Platy na tie časy malé. Denná mzda vo fabrike Fridiriciko bola štyri-šesť peso. Osem až desať už vo velice ťažkej robote. Desať až štrnásť korún jedno peso.

„Šífkarta“ - ak išiel so spoločnosťou hromadne - päťtisíc korún. Odtiaľ tristo aj dvadsať dolárov. Na lacných lodiach. Dvadsaťjeden dní jedna cesta. Na obálku sa lepila známka päť až dvadsať centov na list.

Ináč, čo je zaujímavé, raz do roka býva tam karneval. Jako naše fašiangy. Na koňoch. Ale aj peši tancujú. Od výmyslu sveta masky. A

to niekoľko dní. Vtedy ich do roboty nedostal, radšej by skapali od hladu. Ani ich to nepohlo...

Aj tie mestá. Pre našinca... to len človek oči otváral. A tie „aciendy“. Čo som tam robil, hádam aj desať takých chotárov jako bošácky. To si ani konca ani kraja nevidel. Ten seňor nevedel, koľko má kráv. A mlatba. Parné stroje, to sa kúrilo zrnom, tak boli zostrojené kotly. Žiadne „kozle“(stohy). Slama sa odvíkla na kopy a keď už toho bolo moc, odtiahla sa mláčačka preč, to už podľa vetra, oboralo sa okolo a slama sa zapálila. Tam na to nikto nehľadel. To sa nedá porovnávať s nami. Tu sa ešte aj klásky zberali“...

A zasa poznámka Petra Dzuráka:

Túžba po rodnom kraji, i obava nad osudom domoviny, bola leitmotívom básne, v ktorej si vylieval žiaľ nad svojím nie závideniahodným postavením v ďalekej Argentíne...občan Bošáče Štefan Repčík, syn posledného garbiara v Bošáckej doline. Zrejme sa múza básnikov zľutovala nad utrpením tohto vystáhovalca a viedla pero pri zaznamenaní citového rozpoloženia na cestách za skyvou chleba po nehostinných pampách i povodím rieky La Plata.

Odkaz do rodnej otčiny

*K Tebe, mati naša, k Tebe dnes voláme,
K Vám rodné chaty naše doliny a stráne
Kde slovenskej piesne zvyky zneli našej matky
Nad nami, keď ubojdaní snili sme sen sladký
K Vám, milé Tatry, čo v Vašich nobách
Strmo necháte ubáňat' Hron, Nítru, Váh,
Vlnkami ktorých sa statný pltník bráva
A kde valný Dunaj nimi sa napája.
K Tebe, čo si tisíc rokov ubíjaná bola,
Kde násilím utláčaná bola ľudu vôľa.
Kde sa na náš úkor brozné krivdy diali
A kde krvi za slobodu potoky sa liali.
Lež keď zavítala čakaná sloboda,*

*Nedoprialala si nám ani tobo chleba,
Macošsky si skríkla svojim vlastným deťom
Nemám pre Vás chleba, chodte širým svetom!
Vytrhla si nás z náručia rodiny
A vyhnala si nás do ďavej cudziny.
A snád' by si neverila veľtoku La Platy,
Že dvadsaťtisíc pri ňom nás nachádza sa Ti.
A tu, kde Laské, južné slnko na nás páli
Nútení sme vyhladávať svoj chlieb v potu tvári
Ale trebárs že nútení sme boli preplúť šíre vody,
Že nedoprialala si nám užívať slobody,
Že vydala si nás na milosť cudziny
Kde opäť len poslúchať cudzích sme nútení,
Predsa lásku k Tebe sme ešte nestratili
Ale v deň deviateho výročia slobody
Dvadsaťtisíc synov Tvojich k tebe volá:
Abys dobytej slobody lepším strážcom bola.
Bo katani krutí, čo Ťa tisíc rokov
Katovali, znovu Ťa chcú lapit' do železných okov,
Usilujú naštvat' proti nám Európu,
Trebárs že pre seba s tým si len hrob kopú
Využiť chcú bratskú hašterivosť našu
Na rozvrat a na nepokoj medzi nami pasú.
Hoj! Tyrani krutí! Či Vám ešte málo
Nevinných slovenských duší v obeť padlo?
Nuž vedzte, že i my v cudzine pevne v to stojíme,
Že ani piad' rodnej brudy vzjat' nedopustíme.
Že keď sa niekedy aj pohašteríme,
Ale na obranu vlasti v oceľ sa spojíme.
A potom beda Vám! Hoj beda veľiká
Bo žijú v nás slová nášeho básnika
Mor ho! Hoj mor ho, detvo môjho rodu,
Kto kradmou rukou siahne na Tvoju slobodu!*

Š. Repčík

Berisso 15 .X. 27 „

Poznámka Petra Dzuráka pod textom:

„Až s odstupom času a po niekoľko rás prečítanej (bohužiaľ len jednostranne dostupnej) korešpondencii, ktorej adresátom bol Štefan Repčík (1904-1989) pôvodný obyvateľ Bošáče a odosielateľom bol pre našinca v nehostinných oblastiach Argentíny sa nachádzajúci Štefan Gavalec, nezištný priateľ predtým uvádzaného, krajan, rodák z Dolného Srnia, - vybavujú sa mi v myslí predstavy, za akých podmienok sa ich vzájomné priateľské vzťahy utvárali a taktiež nachádzam vysvetlenie pre ich neobvyklé prejavy pri ich - v rozpätí jedného-dvoch rokov konaných vzájomných návštevách, pri ktorých v niektorých prípadoch býval som „korunným“ svedkom, doprevádzajúcim švagra Repčíka do „Gavalcéč járka“, okrajovej, severne orientovanej zástavbovej časti susednej obce Dolné Srnie.

Až s odstupom času chápem význam nezvyčajného, ba až detinského správania pri ich vzájomnom zvitani, v priebehu ktorého „padlo“ len niekoľko viet, aj to v španielčine a ktorých obsah som si len domýšľal. Prestávky medzi dialógom boli vyplnené akoby nervozitou vyvolaným rytmickým klopaním koncami prstov po povrchu dosky stola. Tieto zvuky akoby zdôrazňovali to nevyslovené, pre nezainteresovaného nič neznamenaajúce jadro udalostí, ktoré sa dalo vyjadriť len mlčaním. A slzami.

Až s odstupom času, po syntéze výpovedí a dostupného písomného materiálu, chápem význam slov, ktoré odzneli z úst Štefana Repčíka ako výsledok po zhodnotení celoživotnej púte života Štefana Gavalec, ktorého krátko pred skonom boli sme navštíviť. Áno, zanedlho odišiel, sledujú svoju manželku a dve dospievajúce dcéry, do oblastí bezhraničných pámp, kde nepotreboval pas, „šífkartu“ a ďalšie odporúčania a sprievodné doklady, tak prepotrebné pri opúšťaní alebo prechode hraníc toho-ktorého územného útvaru. Slová, ktoré viac ako názorne vystihujú realitu a životný údel Sifyfod dvadsiateho storočia:

„Vieš, švager, ani ja, ani Gavalec sa smrti nebojíme, lebo očistec aj peklo už máme za sebou.“

A. H. Bošáca

Jako mladá som chodievala aj s V. k XY do roboty. Tak na dňovku...vo dvore, kde bolo treba, nie jako výžinárka, na to som bola ešte mladá. A tak som, už kde bolo treba vyžíňať, sem-tam bolo treba vypliet' vosť, vyšintovať, ale však najviac okolo domu. Pomôcť starej, keď prali, ako aj okolo konopí a takéto roboty. To isté aj hentá V. Všetci veľice sme sa nenarobili, ale ani zárobok nebol na závidenie.

... Raz, jak sme s V. prišli tak včasně, tak nás ešte do „fřištuku“ poslal starý k „pajte, višintuvat“, kde mala stát' mašina...aby sa zrno pri mlátení mohlo zametat'. Čo sa natrúsilo okolo mašiny. A tak. Lebo jak by tam bola pažitka, to sa nedalo zobrat'. Ani vyhrabat', ani zamiešat'. Pri tej robote, jak sme to „šintuvali“, prišúchal sa za nami starý gazda, že sa prišiel pozriet', jako to robíme.

„Dobře, len sa pozeraj!“ Však na to máš oči.“

A jak bol blízko mňa, len som zbadala, jak mi tou hnusnou rukou natrčá kúsok čokolády. V tom mi blysklo:

„Oj, dievča, neber! Čo si odkázaná na kúsok poobhmatávanej čokolády od takého starého capa?“

Aj som sa zvrtila, že som jako tú čokoládu ani nevidela. On odišiel k hentej V. a:

„Anna sceš? Lebo Beta je fajnová.“

Tá sa, veru, nedala dva razy ponúkat':

„Gazdíčko, s takým môžete aj viac ráz príst'.“

Jak sme „došintuvali“, dávali nám „fřištuk“. Hrnček mlieka a krajec chleba. Jako u XY. Tam sa moc pre ľudí nevypekalo. Ale čo sa ich týkalo, „koláčky“ neschádzali zo stola. Jak som posledná odchádzala z kuchyne, vonku som sa skoro zrazila so starým a on:

„Čo? Nič nebolo?“

A ja: „Čo malo byť?“ Čo som ja vedela, na čo to naráža?

Pred obedom zas jej ponúkol tej čokolády a zas sa ma tak bokom pýtal:

„Nič?“

„No, nič!“- a išla som si po svojej robote. Ale už ma to čosi...“šcegľilo“. Jak sme skončili, stará nám dali na cestu mlieka, mne pol litra, V. celý liter, aj sme ho tak postojacky vypili a hajde domov. Ešte sme neboli poriadne za „parkanom“, V. mi podala kapsu a:

„Betka, pomaly choď, však ja ťa dohoním!“ A odbehla za val, čo bol pri ceste ten rad malín. Moruše im hovoria. Ale dohonila ma až pri bohuslavickom „cinteri“. Len toľko, čo sme spolu spravili pár krokov, už mi zas „ciskla“ kapsu do ruky a už bola pri potoku. A zas potom na hornom konci Bohuslavíc pri Macháčovi. Druhý dom od kraja. Ale hneď som si:

„Osoba, s tebou neni všetko v poriadku.“

Zakaždým, jak ma dohonila, bola bledá jako stena, na čele drobný pot.

„Ej, to neni s tebou dobre!“

Keď si odbehla, jak bola konča Ostrolúckeho ráty na „Olluží“taká hat' a odtiaľ sa vrátila, ledva nohy prekladala. Aj som jej:

„Tetka, to mlieko vás preháňa?“

A ona:

„Dievča moje, pochybujem, skôr to bude od čokolády, čo ma s ňou ponúkal ten starý bulo jakýsi nabulený, keď ho nechce šliak poraziť, tam kde je.“

Dobre hádala, lebo to jej dával darmol, čo bol taký liek na prehnanie. Potom som sa od jedného, čo tam bol vo výžinku, dozvedela, že takto dostal aj viacerých ľudí, čo boli uňho vo výžinku a robil si z nich srandu.

Sranda to ale nebola. Ja som to potom doma počítala, hentá V., za ten čas, čo sme išli z Bohuslavíc, bola štrnásť rás mimo cesty!

Koľko rás bola potom doma, s tým sa nepochválila. To nepočítam. Nepočítam ani tých „bulov“. Jakého len kto chcel. Mohol

si vybrať. „Nabulenny“, starý, „okocenny, neokocenny“, za plný „deščennák“ a ešte aj navyše. Ešte som sa tak, reku:

„Gazdíčko, ale sa vám môže dobre „ščikútat“. Ale jako hovorím, sranda to nebola. Ráno, jak som ju vždy čakávala na hrubom moste, čakám, ale baby nikde. Už som vedela, že není všetko v poriadku. Aj som sa pomaličky zachopila sama, reku jak pôjdeš, však ma dohoniš. Pri svätom Jánovi sa obzerám, ale ani vidu ani slychu. Pri kaplnke, tam bolo ďalej dovidieť, obzerám sa, tiež nič. Aj som sa zobrala, už som sa na ňu nespoliehala, že pôjde. Keď som prišla ku gazdovi, ešte som ani kapsičku neodložila, henten „bulo“... už ma zdrapil za ruku a: „Čo?“

A ja mu:

„Ej, gazdíčko, ale ste si nadrobili! Tetka neprišla.“

On ostal stát' bez slova, brada mu ovisla a až čosi-kamsi:

„No, nech si len doma odpočinie.“

Ej, veru, V. ostala doma celé tri dni. No nech už bol jaký chcel, čestne sa zachoval, lebo jej zarátal, jak keby bola robila. Ale jak prišla do roboty, rovno mu povedala, že jak jej ešte čosi také vyvedie, vyškriabe mu oči.

Tak jej už dal, aspoň čo ja viem, pokoj. Ale potom ešte čosi také vyvedol, čo bol jako „futráš“. Bárs sa to mňa netýkalo, ale to mi pohlo žlč, aj som mu „porát“ oznámila, aby so mnou na budúci rok nerátal. Kde mohol, tam človeka ukrátil a ešte mal to svedomie, robiť si z chudákov dobrý deň.

„Ach, „koléra žeravá na teba prišla“! Do kostola, však len na výročité sviatky, prvý! A do samých predných lavíc, div „neviciskél“ farára od oltára.

Načo sú takí ľudia?“

* * *

„Jeden rok som bola na majeroch s Lobíkom - Kaplánom. ...Na Morave. A tam bolo nasadených uhoriek, no ja som do tej doby - vtedy som bola ešte slobodná - a ani odvtedy toľko uhoriek nevidela. Ani za svojho života nebudem vidieť. To kde si sa pozrel,

samé uhorky! Keď dorástli, každý od boha deň sme chodili oberať a triediť. Malé extra, veľké zas na druhú kopy. Tie sa dávali kvasiť do drevených sudov - také kade, jak na slivky. Keď toho bolo toľko, aj naši majerčania si koľko mohli nabrali na šalandu a tiež zakvášali. Ale my sme nemali sudy, tak sme naložili do toho, čo bolo po ruke, do plechových šaľov a do cínových „gíblóv“. Do toho, čo bolo súce.

Ináč takto. Do tých uhoriek sme chodili len my, ženy. Chlapi, tí mali iné roboty. Len jeden, taký krivý, ten na koňoch odvážal, čo sme naoberali. Ináč všetko ženy.

Za nejaký čas, keď uznali, že sú uhorky vykvasené, však odpust', že neviem povedať, za koľko dní sú z uhoriek „kvašáky“, tak sa tí pustili do nich. Nič, neprirovnávajú, jak tie kobyľky! Ešte nemali jeden dojedený, už v ruke stískali ďalší, ani keby mali celý rok pôst. Všetko v poriadku. Ale mal si ho vidieť za takú chvíľu! Išli si nohy dolámať, jak utekali na latrínu. Veru už ani nehľadeli, aj mimo nej. Jako to ktorého chytilo. A tak Mali - jak to kedysi povedala Kočická, čo bývala povyššie Ondráškov, keď sa vracala od pajty celá skrútená - aj kuvika aj mutka. Keď ma videla, jak išla z tej latríny a že mi nič neni, tak mi tak boľavo:

„Ej, Beta, čo to máš za črevo, keď to všetko znesie?!“

Nuž, ja som nikomu nepovedala, že tie kvašáky som nejedla. Keď som videla na vode, čo boli zaliate hentie uhorky, tú penu „jako žabokrečina“ na potoku, kde voda stála a bárs som neni, ani som nebola priberčivá a keď som videla, jakými rukami sa paprú v tom „žbere“, čo vyberali tie „kvašáky“, ej, reku:

„Ani keby boli zlaté!“ Radšej skapem od hladu. Vidíš, to ma uchránilo. Podľa toho, jak to správca vyšetroval, že, „praj“, keď tie uhorky boli nakladané do cínových „gíblóv“, tým kvasením sa rozpúšťal kov - cín, či čo to bolo - a že, „praj“, to bolo strašne jedovaté. Najviac nato doplatil Š. Jano...taký fúzač, aj jeho mladší brat... Tých museli vziať do „špitála“. Však na tretí deň ich pustili, ale krvi by si sa z nich nebol dorezal. Jak stečení. Tak... takto to bolo s tými „kvašákmi“. Od tej doby ich - ani vidieť. Keď sa už urodilo v niektorý rok viac uhoriek, radšej ich dávali sviniam alebo kravám do hranta, ale ani myseľ kvasiť.“

M. M. Nové Mesto n.V.

4.X.1994

... „Do Francie som išla s našimi v tisícdeväťstotridsiatom. Ale najprv tam išli otec s Jankom, jako s bratom. Predtým sme celá rodina boli na majeroch. Keď sme sa vrátili, neskoro v jeseni, ja som v zime dostala týfus. Tuto zohnali furmana a doviezli ma do Mesta k doktorovi, už neviem povedať ku ktorému, a ten bratovi rovno povedal:

„Nechajte ju radšej umrieť, bude lepšie aj pre vás aj pre ňu - jako pre mňa - lebo aj keby sa s božou pomocou z toho dostala, že by sa stal taký zázrak, malo by to trvalé následky po celý život.“

Mamenka, aj staršia sestra Anička, plakali, že ma nenechajú umrieť a všetci okolo mňa vodne, v noci, pri posteli, aj môj brat, aj blízki, hen budúci švager, aj svokor, nuž kto chcel, ten pomáhal. A „porát“ pri mne, čo nechceli pripustiť, aby som zaspala. Lebo ten doktor povedal, že keď zaspím, aby ma ani nezobúdžali, že v tom spánku už naveky zostanem. Takto so mnou bolo. V jednu noc ma začala strašne bolieť hlava. Ale tak, že bárs je odvtedy pár rôčkov, viem si to živo predstaviť. Už som si tak, že je to moja posledná chvíľa. Otec sedeli pri mne a jak som len máličko privrela oči, už ma „mikotali“, len aby som nezaspala. Keď na „funduskách“ odbila dvanásta, to si pamätám preto, že mama povedali tatovi, že mi idú šiť šaty, do truhly, zrazu sa mi pustila tieť z nosa krv. Ale jak! A začala som sa strašne potiť. Potiaľ si všetko pamätám, no viac nič. Ja, ešte ten doktor povedal otcovi, aby ma preložili do extra miestnosti, aj posteľ zvlášť, aj lyžičku, tanierik, všetko zvlášť.

Čo mohli naši robiť? Veď sme mali dokopy jednu miestnosť a na jednom „strožoku“ sme tri decká spávali. Nad posteľou bola zavesená kolíska s najmladšou Elenkou. Jak si to ten doktor predstavoval?

Ostatní mali spávat' po stodoliach alebo po „sušierňach“? Jemu sa to Paľko povedalo. A tak som, ani neviem jako, z tej nešťastnej choroby vyšla. Keď na jar vyšlo slniečko, všetky deti sme si posadali na dlhé drevá, čo boli naukladané pri chalupe a jak lastovičky v „rozlúč čase“, sme si spievali, básničky hovorili a tak sme aj jedávali. Každý misku na kolenách a keď sme boli smädní, pred nosom sme mali potôčik, čo tiekol zo Zámečníkéch studienky - velice rada si na to spomínam. Toto všetko sa odohralo na Vlčom oku na Grúne.

Lenže pre túto moju chorobu, kým sa tato aj mama o mňa starali, nemali ani kedy hľadat', s kým pôjdu na majery. A vyžmýkaní boli do haliera. Keď začali tato chodiť po gazdoch, tí mali nabrané, koľko potrebovali. Tak chodili po celej doline. Od Havla k Pavlovi. Boli aj u Kabelíka, Václava, Ševčíka, Kusendu, nič, nič, nič. Henten K, keď prišli otec za ním a keď mu podali občiansky preukaz, prelistoval a:

„Ja beriem len takých ľuďí, že keď otvorím túto knižku, druhý list je zelený... Jako že do toho preukazu musí byť vložená stokorunáčka. Takí „vidridusi“ boli. Neviem odkiaľ sa tato vracali a vtedy sa stretli s Tinkovou, hore z „Bescinného“. Im hovorili „Fúzáč“. Tinka-Fúzo, bol odídený do Francie a tá tetka, jeho žena aj so synom Ignácom akurát sa vystrájali za ním. Vybavovali si papiere, čo potrebovali na cestu. Tato - hneď, že či by nemala nič proti tomu, keby sa aj oni k nim pridali. A že by to bolo vítané, aspoň sa budú mať cestou na koho spoľahnúť. Aj krátko nato sa zbalili a s bratom Paľkom odišli do Francie. Po šiestich mesiacoch aj mama s Jankom, Ankou, Elenkou a so mnou. Vendrést, čítalo sa to Vondré...sedemdesiat kilometrov od Paríža. To bolo v roku tridsiatom a ja som mala čosi po šiestom roku. Z našich tam už boli odídení aj tetka Beňová, aj Zahumenský z Bošáce, ale ten tam bol len na sezónu. Po viac rokoch. To mi prichádzal jako ujec.

A „ščil“ tá cesta. Mama mali veľký strach, aby sa nám, deckám, čosi po ceste nestalo. Ani krok od nej! Cestou nám ktosi ukradol batožinu. Potom sa našla, ale chýbalo z nej všetko, čo sme mali na jedenie. Mama - a však aj my - sme sa pustili do plaču. Jak sme tak smoklili, tak nám jedna ženička, čo bola s nami vo vagóne, podala

pomaranč. Prvý raz, čo som niečo také mala v rukách. Zakúsila som a hneď podala mame. Nuž čo, ja hlúpa, som vedela, že ho treba olúpať? Já, reku, jak jablčko. Aj so šupou. Až keď ho mama olúpala a rozdelila nás, ten kúsok, čo sa mi ušiel, som zjedla. Nuž, verte mi, neverte, to som v šiestich rokoch prvý raz jedla pomaranč. V Touli, to si pamätám, ale neviem, či nám to ktosi dal, alebo - a to sotva - z našich to ktosi kúpil, mali sme v rukách mäsové konzervy. Tam my, deti, sme sa s nimi hrali, kotúľali po lavičke, na ktorej sme sedeli, až dokiaľ sme neprišli na miesto, kde sme vystupovali. U nás, doma, kto kedy slýchal o takých konzervách? Dlho-predlho sme mali jednu konzervu, čo na ňu stavali petrolejovú lampu. Podstavec. Na farme. A keď som spomenula tú farmu. Otec a brat Jano robili pri koňoch. Mama robievala na poli. Hneď v tom roku - Anička a ja - museli sme nastúpiť do školy. Francúzskej, samozrejme. Postupne som vychodila všetky triedy. Keď som mala trinásť, naraz prišiel za našimi učiteľ a ja ustráchaná. Božemôj, čo sa stalo? Ale on nič, pekne sa s našimi zvitál a že také majú so mnou plány, či ďalej do školy alebo len doma, jako na farme. Naši by boli radi ďalej do školy, ale rovno mu povedali, že pri najlepšej vôli si to nemôžu dovoliť. Skrátka, neukazuje im to. Nato on, že jak sa neurazia, mal by pre mňa jedno miesto, že v susednej obci bývajú v zámočku starší bezdetní manželia a že by potrebovali takú, čo by sa o nich starala. Aj som tam od prvého nastúpila. Boli dosť starí, mali viac izieb, každý extra spálňu, vonku veľký park a moc poľa, ale oni ho neobrábali, dali to do árendy. Okrem týchto pánov musela som sa starať o dvoch psov, jednu mačku, jednu korytnačku a ropuchu. Toto všetko opatrovať, variť, prať, drevo štiepať, chodiť nakupovať, nuž, veru, na trinásť rokov roboty až, až. Ešte sa ani poriadne nerozbrieždilo, ja už na nohách. No a večer - dlho do noci.

„Meri! Tu je prach, toto si neutrela, príbor neni na svojom mieste!“

To dokiaľ som nezaspala.

Gazdiná bola lakomá! To sa nedá povedať. Raz som bola - to som chodievala každé ráno mimo nedele - u jedného sedliaka na mlieko. Rovno z hrotka, toľko, čo ho gazdiná cez handričku

precedila. Podala som jej päťdesiat centov. Lenže mlieko stálo štyridsaťpäť a tých päť nemala vydat'. Zajtra že mi dá naspäť a jak by náhodou zabudla, aby som jej to pripomenula. Pani, jak prišla do kuchyne, nevidela na kraji kredenca tých päť centov, to bolo vysvetľovania, jako sa to stalo a „porát“ mlela – „päť centov“. No keby som ich mala pri sebe, tuším ich dám zo svojich.

Alebo toto. Jej muž si od nej požičal osem frankov. Nepamätám sa, načo. Na druhý deň jej vracal len sedem. Pekne sa ospravedľoval:

„Moja milá, mám hotovosť len sedem.“

No to ste mali vidieť, jak vyvádza! „Šklabotu“, jak by išlo o tisíce. A jak rapkáč:

„Ja som požičala osem, a nie sedem! Osem, a nie sedem!“

Potom asi o pol roka umrela. No, čo jej to bohatstvo pomohlo?

Od týchto starých som odišla o moc prv. Doma som sa o robotu prihlásila u jedného obchodníka a ten mal aj pekárstvo. A tam, kto kedy prišiel, musel byť obslužený, ráno, večer, v noci, vo sviatok, v piatok. Mal tovariša a dvoch učňov, tí nemali s obchodom nič spoločného. Žena zavčas ráno naložila do auta chlieb, rožky, žemle, praclíky, tak jak u nás a na tom aute rozvážala po dedinách. Ja som... v tom obchode a mimo toho mala na starosti i jej otca. Starého, ktorý všetko zabúdala... Raz, jak som obsluhovala, „porát“ jak keby ma niečo ťahalo, že idem na toho starého pozrieť. Ale jak na potvoru, vždy ktosi do obchodu vošiel. No mňa tá povinnosť tak ťahala, že keď tam boli už len dvaja zákazníci, povedala som som im, aby prepáčili, že musím na chvíľku do kuchyne. Prídem tam. Hneď som zacítila smrad. Rýchlo otvorila okná a až potom som ratovala starého. Ten sedel pri stole, hlavu položenú na doske a keď sa nič nehýbal, tak som skočila do pekárne a zburcovala som všetko živé. Ale keď som otvárala tie okná, zbadala som, že je otvorený plyn, tak som ho rýchlo zavrela. Kde sa to vtedy vo mne vzalo, sama neviem a keď toho starého prebrali, tak ma pochválili, že som mu zachránila život a že sa mohlo stať veľké nešťastie. To si velice dobre pamätám. On si chcel zohriať mlieko, lenže mlieko vykypelo, zadusilo oheň, plyn išiel ďalej a on sa priotrúvil. Keď to potom vyprávali, čo sa mohlo stať, bože, až mdloby na mňa išli. Povážte, aké šťastie v nešťastí! Starý z toho

vyšiel, oni hovorili, že bez následkov, ale mne sa zdalo, že odvtedy zabúdal „duplom“. Ten pekár mal dve decká, ale tie už boli odrastené, nepotrebovali žiadnu starosť, aby som okolo nich „pedinovala“. Akurát ráno zobudíť a dať im do kapsy, čo mali na desiatu. Poobede, jak prišli, to už mater mala nad nimi ruku. Prezliecť, úlohy a také.

Ale v tie časy sa chystalo k búrke. Už sa kdečo šušotalo aj doma, teda medzi našimi, aj medzi Francúzmi, každý ustaraný, jako keď začne vojna a naši len domov a domov, lebo že potom sa nebudeme môcť vrátiť a budeme v cudzom svete. O „inšom“ sa nehovorilo. Friško domov chceli ísť len tato a chlapani. Mama za ten svet. „Čo je to len pinklík hodiť cez plecía a ide sa?“ Naši chovali hydínu, zajace, prasce a mame to bolo ľúto odbehnúť. Tento statok - to bolo miesto deputátu. Víno sme nedostávali, kde sme my boli, to nebol kraj na víno. Obilie a cukrová repa - to sa tam darilo. Obilie, keď sa vozilo do hangáru, aj čo zostalo na vlečkách, to si tato mohli zobrať. Tak isto burgyňa a repa. Čo ostalo na roli - bez pýtania. A tým bohato stačili vykrmiť všetku hydínu. Kravu nechovali. Zajacov plný chlievec a dve svine sa zabíjali každý rok.

Takže nebolo jednoduché odísť.

No čo sa zakrátko nestalo?!

Jedného dňa som prišla do obchodu. Ba nie! To by som vás šialila. Nie, nie! To bolo takto. Akurát na prvé prijímanie mala byť procesia. Už všetko stálo pripravené na spievod, zástavy, všetko jako na procesii a čakali len na farára. Ale farára „ňidze“. Ľudia len prešľapovali, v hlúčkoch, ale keď dlho nič, začalo im to byť podozrivé. Ktorísi zabehli na faru a už neviem kto im dal na vedomie, že farár evakuoval. Tak z procesie nebolo nič, ľudia sa rozprchli domov, o chvíľu cesty plné domov, áut, traktorov, pešich kár, jak keď ukazovali v kinách. A preč, preč, na juh. Tak aj naši. Správca dal nastúpiť traktory, však len dva, jeden na kolesách a do vlečky nasadli páni a my všetci, čo sme boli na farme. Neviem, či tam ktosi zostal. Na druhý traktor naložili benzín, šatstvo, kdejaké rárohy. To bol „pásák“. Ten, čo nás viezol, riadil jeden Juhoslovan a s tým „pásákom“ išiel brat Paľko. Áno. Janko už bol odídený na Slovensko,

lebo musel narukovať. Tak. Ešte sme neboli ani na hlavnej ceste, už farmu bombardovali. Oheň, nebo červené, a to nielen naša farma. Bože, však sú to už roky, ale aj teraz, keď si na to pomyslím, je mi z toho zle. Tie plné cesty, krik, „šmarc“, kade sme prechádzali, všetko zničené, aj obilie, mestečká, farmy, kone, ľudia pozabíjaní, no strašné. Keď robili nálety aj na nás, len čo sme stihli poskákať z vlečky a zaľahnúť po roliach. Poručeno. Kon, to bolo mestečko, do ktorého sme mali prísť. Tam nám pred takým dreveným mostom vyšiel benzín a dokiaľ sme natankovali z traktora, čo sme mali veci, z toho pásaka, čo riadil náš Paľko a dokiaľ sme posadali, on prišiel na druhú stranu, to bola rieka Loure, Lvá sa vyslovovala, tak nás na tejto strane Nemci pristavili a: „Halt! Halt! Curik, šnell!“

Ešte sme neboli ani poriadne otočení, už most zapálili a potom ho vyhodili. A „ščil“ čo? Benzín, aj všetko, čo sme mali so sebou, to bolo na druhej strane a my, len čo sme mali na sebe, to bol náš majetok.

A nato tie nálety! Raz len toľko, čo sme poskákali a zaľahli do poľa, vedľa traktora vybuchla mína alebo bomba, kto sa v tom vyznal a my sme zbadali kúdol peria, to bolo z našich slielok, ktoré boli uložené pod vlečkou v takých drôtených klietkach. Na veľké šťastie sa nám ani vlas na hlave neskrivil. Ale boli aj ranení, aj zabíjajú, len nikto z našej farmy. A jak sme sa vracali, páni chceli takou bočnou cestou, ale Juhoslovan nechcel poslúchať a išiel si po svojich. Čo ja viem, či bol taký vystrašený z toho všetkého, alebo z trucu, no a boli sme kúsok od takej farmy a naraz sa mu pokazil traktor. Riadiť, riadiť to vedel. Ale opraviť? To bolo všetko, že mikol plecami a koniec. Ale však potom čosi proboval, ale to mu vytiekol benzín a boli sme hotoví. Ten pán poslal tetu aj so mnou na farmu o pomoc. Zobrat' benzín a keby sa ktosi našiel, čo by ten traktor opravil. Jak sme tak kráčali, pri ceste sa krčili kurence. Tetka, jak keby to boli celý život robili, chmat! Zakrútili krk a schovali do sukien, lebo my sme nemali ničoho, všetko ostalo na traktore, čo riadil Paľko. Prídeme k dvoru a tam vojaci. Nemci. A jeden na nás, čo sme si to dovolili. Aj pekne teta museli vytiahnuť to kura a položiť na zem. Až potom sa pýtali, čo sme prišli. Jeden z tých vojakov vedel po poľsky a keď sme mu, že by sme potrebovali benzín, aj opraviť traktor, tak sa odobral kúsok od

nás, čo bol taký rad okien, jako kde bývali páni a odtiaľ za chvíľu vyšiel generál, lebo čo bol zač. Keď sme aj jemu opakovali, čo potrebujeme, henten, čo vedel po poľsky, mu to preložil, on takou paličkou ukázal na mňa, aby som išla s ním. Vo mne až tak hrklo. Teta hneď ma mykli za sukňu, „praj“, aby som sa neopovážila. On to ale, hnusoba jedna, zbadal a s takým hnevom, že keď pôjdem s ním, všetko dostaneme a keď nie, aby sme sa pakovali, kade ľahšie a že ráno, jak nás tam s tým traktorom zbadá, dá nás všetkých postrieľať. S takouto sme prišli naspäť. A „ščil“ čo? Pred večerom prišiel za nami na bicykli ten vojak, Poliak. Doniesol nám v kanvičke benzín a pekne nám aj traktor opravil. Už sedel na tom bicykli, naraz jak keby bol čosi rozmýšľal, zoskočil z neho a dal mi ho do rúk, aby som šťastlivo došla domov. Až mi slzy vyšli. Už si nepamätám to mestečko, ale pred ním sme išli dole takým veľkým brehom. Hneď vedľa cesty bola ohrada z drôtu, plná ľudí. Vojaci ten tábor strážili. Tak aj nás „zhaltovali“, ale k našim na tom traktore ani velice nešli, ale ku mne, čo som išla po nich na bicykli. Ja, keď som to videla, ani neviem jako som sa zvrtila a hore tým brehom o život! Dosiaľ neviem, kde som zobrala toľko sily. A potom takou okľukou, cesta-necesta, po poli, čo som sa stretla s našimi. Keď sme vchádzali do toho mesta, hneď na kraji boli haldy topánok, ja už som mala moje len-len čo držali pohromade, len čo, keď každá topánka bola iná. Naši zas mali starosti s benzínom, aj s chlebom. Na jednom mieste pridelovali jako evakuantom, tam sme na „krajíček“ stáli dve hodiny. A to samý zákal. A tvrdý. Jak sme ho prelomili, všetkými farbami hral. A všade Nemci. Jakosi, jakosi sme sa vrátili na našu farmu. Jako to tam vypadalo, nemusím vyprávať. Božie dopustenie! Ale hlavne, že sme boli živí. Aj v tom trápení nám pánbo doprial radosti. Tak asi na tretí deň prišiel za našimi na bicykli, čo roznášal poštu a že či majú Pavla doma. A že nie, že už si namýšľajú, že nežije. On že ho videl na vlastné oči, ale že sa nemohol s ním v tej trme-vrme vyprávať, len si zakývali. A myslel, že už je doma. Keď aj neni, že príde, aby sa naši nestrachovali. Ale že najlepšie bude, keď naši zabehnú na komandantúru a jak o ňom Nemci vedia, že by ho pustili.

To bolo prvé, hneď teta so mnou na tú komandantúru. Ale takto. Ešte ten poštar nebol z dohľadu, čo sa vracal naspäť, prišla za našimi jedna z miestnych a, „praj“, aby si tato prišli k nej pre prasce. Ona, chuderka, jak zbombardovali tú farmu, ich zobrala a dala medzi ovce. A že, „praj“, čo bol richtár v obci, k tomu chodila pre srvátku, a tak ich vychovala. Keď sa jej otec opýtali, čo sú jej dlžní, ona, že, „praj“, jako by to bolo, keby si ľudia navzájom nepomáhali v takom nešťastí, aké na nás prišlo. Ale aby to nebolo celkom zadarmo, že keď naši budú zabíjať, aby jej dali kúsok slaninky.

No, to bolo radosti, ani si neviete predstaviť! Behom jedného dňa také šťastie. Ešte to som chcela spomenúť, že ten traktor išiel dole brehom, mal brzdy, ale vlečka, na ktorej sa naši ľudia viezli, nie. A jak ten Juhoslovan v brehu zabrzdil, vlečka sa spriečila krížom cez cestu. Ale druhou stranou išla oproti spústa vozov, vojenských áut a tí museli ostat' stáť. Z toho nastala kuca-paca, ale keď mňa začali bantovať Nemci a ja som ušla, neviem, jaký to zobralo koniec.

... „Prišli sme domov na Slovensko a zas vojna! To bolo! Čo?“

P. O. Nové Mesto n.V.

... „Poviem, jak to bolo na majeroch v Nemecku v štyridsiatom prvom, v Capec, päťdesiat kilometrov od Hamburgu.

... My sme bývali v poschodovom baraku, to bolo tak bokom, čo býval majiteľ toho statku, aj vrchný adjunkt... A bývali sme na prvom poschodí. Na prízemí boli zajatci... a niektorí aj naši. Keď sme sa tam usalašili, našli sme ploštíc jak maku. Kde sa pozrel, samý krvavý lizák. To bolo v nedeľu poobede, tak sme sa pustili, že spravíme veľký „ordunk“. Vydrhnúť, poutierať, kde nebol prístup papierom povypaľovať, a tak. Keď sme boli v najlepšom, prišiel za nami henten Jano K. a len toľko, čo prekročil prah, už začal, že oni to na vojne

robili ináč. Hneď poslal, už neviem ktorého, vziať do „gíblóv“ vody a šúch! po dlážke a nám kázal ryžiakmi poriadne drhnúť.

Ešte sme ani poriadne nezačali, naraz zdola krik, „šmarc“, súdny deň. Jak tú vodu vyšuchol, presiakla cez tlo a všetko zaliala tým, čo bývali pod nami. Hotová potopa! Jak keď naleješ do riečice. Jano sa moc u nás nezdržoval, hneď letel dole a handrami zotieral zo stien a z plafónu vodu, až sa z neho parilo. A tých somárov, „bulov“, to by nebol ani spočítal. O zábavu bolo postarané.

Všelijakých „hovadzín“ bolo za rok viac, len to nepríde hneď na rozum. Na tie psiny, na to sme boli my, mladí. Vo všetkom sme mali prsty. Paľo K. pásaval svine. Hentí starší mu ináč nehovorili, len „kaňáš“. My, čo sme nechodili do maďarských škôl, sme si mysleli, že mu to tak nadávajú. Až potom nám prišlo, že to je sviniar, teda čo pasie svine. Chodil pást' vedľa lesa. Nám nemusel nikto hovoriť, nuž jako takým „čirkášom“, jak chytit' malé, aby ani nekviklo a doma za „pajtou“ sme vybrali vnútro, zakopali - a už bolo prilepšenie. Lebo tá strava, darmo... bola vojna. Ale dlho netrvalo, vrchný adjunkt... prišiel na to, že tie malé prasce sa strácajú. Hentomu Paľovi pridelil jedného vojaka a ten dával pozor od lesa. Takto nám prešli cez rozum. Ale počkaj! Keď sa nám to nedarilo pri pasení, tak sme probovali, kde tie svine nahnali, keď prišli z paše. Taká dlhokánska šopa, „pajta“. Tam na noc zavierali asi stopäťdesiat-stošeťdesiat sviň. Spredu sme nemohli, to sa nijakým činom nedalo, ale vzadu boli drevené okenice. Tak, pôjdeme na to odzadu. Jakosi sa nám podarilo jednu okenicu vysotiť z pántov... Pomaly sme sa pchali do vnútra. Naraz nás zbadali vlčiaky, čo strážili spredu. A rovno na nás. Nebyť šikovnosti, tak nás tam rozšklbú jak handru. Toľko, čo sme stačili prichlopiť okenicu, už sa do nej hádzali jak besní.

Tak nám zas zuby cvakli naprázdno.

Teda, iné neostávalo, len sa dať na to, čo bolo „snažnejšie“. Zelený hrášok, myslím lusky, zemiaky a také. Čo sa na poli dorábalo. Horšie to bolo s cigaretami. Našťastie, ja som nefajčil. Pre mňa keby boli dávali jednu cigaretu na prídel za rok, mňa sa to netýkalo. Ale hentí fajčiari! Bolo ich medzi nami, však som to mal spočítané, štrnásť. Prídel sme dostávali aj my, čo sme nefajčili, a to hentí mali už

dopredu porozdeľované, koľko sa na každého ujde. Boli to takí silní fajčiari, že by boli prefajčili aj Jeruzalem. Keď bolo voľno, že sa nerobilo, zachopili sa pešo do Grabova (pri Hamburgu), to bolo mesto, tak asi pätnásť kilometrov od nás, zberať špačky. Mali na to trstenice, na konci ihlu alebo klinec, a tak. Čo nazberali, to cestou naspäť vycmúľali.

„Dzes ból? Nidze! Čo ňesíš? Ništ!“

Aj oni tak. Leda „podešvi“ ošúchali. Čo za to fajčenie vycálovali, mohli mať koľké, prekoľké prospešné veci. Zarábali sme tak, to ale platí pre chlapov, tridsaťpäť až štyridsať mariek mesačne. Raz menej, raz viac. To sa počítalo jako desať korún za marku. Mimo toho vždy som zarobil dosť mariek, čo som fotografoval. Všetko, čo mi prišlo pod ruku. Majery, ľudí pri robote, ale najviac hentých zajatcov. A už sme pri nich. Tí chodili ku mne potajme, lebo my sme sa s nimi nesmeli stýkať. V robote, nuž čo, čo sme vedeli pár slov a jak sme boli chvíľu spolu, už nás rozháňali. S Poliakmi to bolo o moc ľahšie. Viac sme si rozumeli, aj sme im jedlom pomáhali. Títo zajatci boli „furt“ strážení. Ani krok sami. Keď sa chceli dať fotografovať, tak sa ku mne liepali po hromozvode. Jako na poschodie. Tam už som to mal tak spravené, že pomáhal nejaký Ferko, už neviem, ako sa volal, Poliak, tiež zajatec. On sa mohol pohybovať samostatne po celom majeri, lebo krmil dobytok. U neho sme sa schádzali, tam som aj vyvolával, aj kopíroval. Čo bolo treba. Hentí Francúzi mi dobre platili, ale nie peniazmi. Čokoláda, cigarety. Aké len kto chcel. Jeden z tých Francúzov, keď ich už mám na jazyku, začal nadbiehať K. žene. Ale dlho to netrvalo. Ktosi to suchol jej mužovi, on ich prichytil, dostala facku - a bol pokoj. Bolo po Kačinej svadbe! Aj H. Mariša sa začala vláčť za nimi. Jak sme robili pri tom lese, každú chvíľu odbehla do „húšča“, že ju ženie na moč. A to bola tak dohovorená s jedným, čo ju tam očakával. Aj mala zato byť dohola ostrihaná. Potom s tým prestala.

... Jak som spomenul tých fajčiarov, „čochvíla“ všetko, čo zarobili, išlo do ľufu. O nich platilo to:

„S kapsičkou na majery, s kapsičkou z majerov.“

Do slova a do písma. Ja som išiel do Nemecka s jedným kufrom a takým „pinklíkom“, ale domov som sa vracal napakovaný, čo mi museli tatenko prísť naproti do Bohuslavíc na stanicu - na voze. Čo som doviezol? Hneď vymenujem. Všetky peniaze sme nemohli posielat' domov. Čo nám zvýšilo, za to som nakúpil také veci, čo som potreboval, alebo sa doma dali speňažiť. Kúpil som si rádio. Za tridsaťpäť mariek! Parádne, také v doline nikto nemal. Značka? Blaupunkt, Modrý bod. To som predal doma Janušíkéch Ičovi, čo mal krčmu, ten zas Pištovi Machaléch, čo je Drahoš, Ivan, aj dievča, tuším je na Turej. Ten ho predal do Beckova, odtiaľ do Bohuslavíc. A vieš, že po pätnástich rokoch som ho dostal do opravy? Už sa nepamätám, čo vypovedalo. Všetky boli aj iné rádiá. Telefunken, Philips, ale nad hento nebolo. Všetky vlny, nebudem prisahať, ale tuším aj magické oko, dva reproduktory, no „pohádka“! Potom som si kúpil „pijanovú“ harmoniku, pekné dvojce šaty, ...dve dvojpiestové pumpy. Jednu som predal... Potom dvojce alebo dokonca troje skriňové hodiny. Jedny som predal... Všetelijaké náradie. Všetko, všetko, čo menujem, sa mi podarilo previezť cez hranice. A to sme prišli pred Vianocami v tisícdeväťstojedenaštyridsiatom.

Ale ja som málo hovoril o robote. Na tej farme alebo majeri... sa dorábala repa, zemiaky, rips - po našom repka, ostatné „zbožjé“, no a, samozrejme, dobytok a svine... Bolo tam dvanásť vojakov, čo dávali pozor na zajatcov. Či boli gestapáci alebo jakí, to nepoviem. Ktorísi boli dobrí, a keď nás videli, že si ideme všeličo nabrat', radšej sa otočili, jako že nás nevidia. Keď sme pri tom braní. Raz sme sa štyria „zachopili“ kradnúť zemiaky. To bolo za takým kanálom, tak meter a pol, dva metre vody. A jak sme ich niesli v úzkom mechu, naraz sme zbadali na bicykli proti nám ísť žandára. Tak „friško“ to bolo. Prehodili sme mech na druhú stranu a po mechu sme išli aj my. Prvý išiel preskakovať K. Alebo R.? ... Rozbehol sa, hup! Na suché. Lenže na druhom boku bol natiiahnutý drôt a len ho odsotil naspäť. Nič. Druhý sa už kúpil v tom kanáli. My... sme ho vyt'ahovali. Prišiel k nám žandár:

„Čo sa stalo?“

„Nič, nič, to len náš kamarát sa chcel okúpať.“

Ten sa len na nás pozrel, pokrútil hlavou a:

„Keď sa chcel kúpať, prečo sa nevyzliekol?“

Ale nič, zasmial sa, čosi zašomral, sadol na bicykel a išiel po svojich. My potom takou druhou okľukou pre ten mech.

Rok predtým, na tom mieste, kde sme boli, robil Jano Mitana... a mne sa po ňom ušla kosa. Čo, kosa? Kosisko! Stotridsiatka! Ostatní mali osemdesiatky, deväťdesiatky - a hento také „hovadiščo“. Keď inej nebolo, nuž, jaká je, takou budem kosit'. A „ščil“ si predstav... čo to bolo ťahať takú kosu... Nakoval som si ju, ej, ale tá dala raz toľko roboty jak tie krátke. Nevie, čo to bol za plech, ale potom, jak som ju nasadil, britva sa musela schovať. Začal som kosit' a žiadne šuch-šuch, jak hentí s tými krátkymi. Ale šúúúch-šúúúch a rad širší, jak hentie uznávané kosy. Aj na tom „fleku“ som bol vybraný medzi dvanásť „výžinčiarov“, teda najlepších koscov. Hneď o jeden liter mlieka navyše. Jako popravená strava. Ale už do „zbožia“ tá kosa nebola. Potom mi gazda zohnal takú, jak mali iní...“

* * *

...Išli sme do Nemecka, pravdaže vlakom. A to sme neboli len z Bošáče a Podhradía, ale aj z kopaní. Vtedy išiel aj Kolecký...všetko sa mi vidí aj so ženou a s takým, čo ja viem, asi desať-jedenásťročným faganom. Všetkým potom nám celé leto robil vodára. A jak sme v Berlíne čakali na vlak, čo išiel priamo do Hamburgu, to bolo tak pod zemou a to sme mali prípoj, na ktorý sme museli čakať hádam dve alebo tri hodiny. Hentomu chlapčiskovi bolo dlho. Čosi si zmyslel, vytiahol tatkovu harmoniku, dobre si na ňu pamätám. Heligónka na klapky... No a ten chlapčisko si začal na nej „tuligovať“. Čo mu prišla jaká nôta na myseľ. Tí Nemci, však tam ľudstva čosi bolo, začali mu hádzať peniaze. On, keď to videl, chcel sa im odvdáčiť, začal hrať naozaj. Ozajstné pesničky. Aj spievať a to na počudovanie. Tí Berlínčania hádam vtedy po prvý raz počúvali bošácke pesničky. To bolo aj vidieť, tatko nestačil zberať peniaze. Len sa tak sypali zo všetkých strán. Čo to chlapča za krátku dobu vyhralo, to starí nezarobili ani za mesiac. Ale „ip“ hral a spieval, čo neprestal a k posledku sa mu hlas

triasol jak takému vtáčatku. Bol najvyšší čas, že sme nastúpili do vlaku. Však potom v robote koľko ráz... tak si jeho otca doberali, či nepôjde do Berlína na stanicu, že tam by aj s chlapcom viac zarobil. On len na toho, čo mu takto radil, zagánil a:

„Rob si posmech z tvojej matere! Ten chlapčisko si už na seba zarobí, vie na čosi hrať, ale keby tam teba poslal, na čom by si ty, ty trufo, hral?! Leda na rúčku od vidiel alebo na vyzuvák. A odpál!“

... „Keď bolo voľno, v nedeľu poobede, hrával na harmonike a už nám vždy odľahlo. Dobre to padlo, aj my sme sa pridali a domajší len sa na nás pozerali. Nijako im nešlo do hlavy, že tak sa narobiť a ešte sa nám chce aj spievať alebo tancovať.“

Aj toto patrilo k robotám. My sme si vedeli spraviť kus domoviny v ďalekom svete.“

A. G. Zemianske Podhradie

„Bolo to v tridsiatom šiestom roku, čo vyhlásili u nás, že kto chce ísť do Francie na roboty, nech sa prihlási. Ja som ani nerozmýšľala. No, čo by ma doma čakalo? Takto som si aspoň bola istá, že budem mať robotu a kde je robota, tam sú aj peniaze. A tých bolo treba. Nás bolo celkom dvanásť súrodencov. Z toho behom roka jeden umrel a jeden padol v Humennom v čase I. svetovej vojny. Najstarší. Je síce pravda, že keď som sa dievčila, tí starší už boli po svete rozlezení, ale naši sa „porát“ nemohli spamätať, čo potrebovali každý halier, aby sa „jaks-takš“ udržali nad vodou. O tatenkovi viete. Bol mlynárom na Ostrolúckeho mlyne, tam sme sa aj všetci narodili. V jednej izbičke. To ani nebudem vyprávať, jaký bol život za mlada. Psí život. Tatenko robili vtedy aj kostolníka. Aj po pohreboch chodili. Zháňali korunky, jako sa len dalo. Ale len poctivou cestou. Pána farára Holubyho poznali tak dobre, že oni ešte len zdvihli hlavu, že „st’á“

čosi povedať, tato už boli vtedy za dverami, čo to išli robiť. Však nám aj podávali všelijaké veci, keď odchádzali do Pezinka.

O pánu rectorovi Riznerovi ani nehovorím. Ten tatenkovi umreli v rukách. A že jak k posledku strašne vypadali. Keď ich žene prišli povedať, že pán „rectorko“ skonali, tak sa na nich nemohli ísť ani pozrieť, čo sa tak báli. O tom sa ani moc nehovorilo. Potom sme dlho bývali tam, kde Lajoš. To bolo jaksi v lete a ja som prala háby. S mamou. Jak sme „plákali“, naraz len strašný krik:

„Beta, utekajte, ratujte sa!“

Pozrieme sa pred dom a to sa od Štefkov valila voda, taký múr. Hneď pochytili, čo bolo po ruke a preč až k chalupe. Mama hneď zobrali decká a do humna, čo najďalej. Keby neboli tatenko na nás skríkli, tak nás voda zoberie až do mora. Vtedy že sa v Lopeníku pretrhla žila a naraz jak taký val sa voda valila dolinou. Narobilo sa moc škody... Bývali sme akurát na tom mieste, jak potom býval Šenkárčin... A vtedy zobrala voda aj lávku, čo bola oproti Kucka. Ale to bolo len také okresané brvno. Z topoľa. Potom Zahradský, čo bol podhradským richtárom, jemu hovorili Ermešter, ...dal spraviť na obecné trovy lávku, ale takú poriadnu, čo jej široko-ďaleko nebolo páru. Železné „šíni“ a vykladané doskami, hneď vedľa „lamfeša“ (dreveného koryta mlynárskeho potoka nad normálnym potokom).

...Ja som velice hcela o Francii a ešte sa „moceme“ po Podhradí. Koľko rokov som mala, keď som sa tam vychystala?...Narodila som sa v jedenástom a v tridsiatom šiestom už som bola v Momenhajme-Alsasko-Lotrinsko... Na ten majer nechcel nikto „íciť“ a keď aj prišiel, preč!, preč!, čo najďalej, lebo tam strašilo.

... Čo som robila? Jako v poľnohospodárstve. Ráno o piatej buďček, v maštali do siedmej, krmiť, dojiť, kydat' a potom na pole. Čo bolo treba. A čo som za to dostávala?... Osemdesiat frankov na ruku. Ostatný zárobok „pošiel“ na to, čo som musela platiť za cestu do Francie. Celý celučický rok mi strhali. Po roku, ale to som sa už vedela zhovárať po francúzsky, ... potom mi platili riadne, tak, jak to bolo uvedené v kontrakte. Dvestoosemdesiat frankov. Čisté. Zaslúžené! Velice zaslúžené! Joj, keď si na to pomyslím, my sme boli

otroci. Však len povážte! Raz, keď sa kopali zemiaky, prišla na mňa bolesť, ale taká, len odpadnúť a odpadnúť. Raz „horko“, z toho zima, len ma tak triaslo, no na zahynutie. A jak tam prišla pani,... tej nie ja, ale ostatné ženy, čo tam boli, požalovali, jako mi je zle a že či by ma nemohla dať do ľahšej roboty alebo, najlepšie, nech ma pošle ľahnúť si. Ona, bosorka, tam kde je a jak už „scípla“, čo by sa v hrobe otočila, či vám ma neposlala prevracat' pokosenú d'atelinu? A já, reku, na, obes sa, „zachopila sa“ rovno domov, ľahla a vstala na druhý deň ráno. Myslela som, že mi bude čosi dohovárať, už som mala po ruke aj taký „klacek“ prichystaný, jak bude nadávať, že ju ním ovalím, nech sa robí vôľa božia. No, čo s takým diablom? Ale nič, ani slova. Tak jak keby sa nič nebolo stalo. Keď zbadala, že ja som doma, tak k tej priční, kde som ležala, doniesla mi kopu mechov, že ich môžem obšívat'. Viac o nej, jaká bola, neni treba vyprávať.

Tam som bola do tridsiateho deviateho roku. Po roku, jak som robila na tom majeri, nedivte sa, že raz tomu hovorím majer, raz farma, to tam tak tie statky menovali, raz tak, raz hentak. Podľa toho, či to hovoril Francúz alebo Nemec. Náš pán bol Nemec.

...Ale prišiel rok tridsiatydeviaty. A tých rečí! Jako bude, čo bude, čo počul ten, čo henten, a nič dobrého. Ja môjmu hovorím:

„Rob si, jako najlepšie vieš, ale ja tu nezostanem. Ani keby mi zlatom platili. No, čo, človek v také časy v cudzom svete? A čo s našimi? Doma je len doma.“

Aj veru, z večera do rána som sa rozhodla. A dobre, velice dobre som spravila. Po jednom týždni, jak som odišla - a nebolo mi všetko jedno, však som tam nechávala muža - už hranice uzavreli a šlus! Potom som počúvala všelijaké reči, jako sa mali tí, ktorí tam ostali. Mala som ja dobrý nos! Ej, mala! Môj mi potom všetko, čo ho „potkalo“, doslova vyprával. Ale to sme oba plakali.

Jeho stiahli na vojnu, potom ho dali do lágra, v Nemecku musel robiť, no a o pol roka sa jakosi, jakosi dostal domov. Ej, to št'astie, že bol chlap a vedel sa vo svete obracať! Keby sa to bolo potklo na mňa, čo ja, chudera, čo by som si bola počala?“

M. H. Bošáca

Ja som bola prvý raz na majeroch v tridsiatomdeviatom. Od mala, jak naši odišli na majery, bola som u babky. Až dokiaľ sa naši nevrátili. O tom-potom, nebolo mi zle pri babke, no „furt“ ma zavracali, tuto nie, hentam nie, a „furt“ len okolo ich sukien a zavracali ma, jak malé husi. Takisto aj môjho brata Paľa. Lenže čo? Jako chlapčisko. Keď ho vyhrešili, otriasol sa a robil si zas po svojom.

... Jak sme po prvé išli na majeroch do repy, tak nás postavili do radu:

„Robte!“

Ktorí boli zbehlejší, no, čo, keď som sa narovнала, kde už odo mňa boli! A ja, len sa šuchtala a robila „ocas“. Ani neviem, jako som prišla na koniec „ráty“ a či som sama alebo mi ktosi pomáhal ťahať riadky. Hanbila som sa tým druhým pozrieť do očí, keď bolo zo mňa také nemešlo. Ale časom som sa polepšila a snažila som sa zarovno s druhými. Už bolo dobre.

My sme bývali v jednom dome, taký starý, na spadnutie, čo boli kedysi kasárne... A jako sme boli ubytovaní? Nuž, čo sme boli slobodné, sme od ostatných boli oddelené len takým smolovým papierom. Viac neni čo dodať!

Zárobok? Nuž, zarábali sme na tie časy pekne. Nedá sa povedať, že moc. Ale jako druhí hovorili, tí zarábali o moc menej. Len čo, keď nám všetko nechceli vyplácať v našich korunách. Viac sme nemohli posielat' domov, len za štyridsať mariek mesačne. Ale potom sa naši dozvedeli, už neviem, kto im to poradil, že kdesi na Morave, tak blízko našich hraníc, dajú sa meniť marky na naše koruny. Vieš, od takých, ktorí pašovali. Peniaze pre každý prípad si dali do bagančí. Len čo, jak prechádzali hraničnou čiarou, naraz veľká búrka. A „ščil“ čo? V bagančiach vyše tritisíc mariek a keď sa rozmiesia, čo potom? Cez hranicu všetko v poriadku, Medzi Rakúskom a Moravou nebolo to tak prísne a jak kúsok zašli, prvé, čo bolo: „Vyzut!“ Až keď zašli ďalej, že ich colníci nevideli, so strachom sa pozreli do topánok, v

jakom poriadku sú peniaze. Ale bolo všetko dobre, ani jeden peniaz nebol poškodený.“

K. A. Bošáca

16. 5. 1995

Nechcem zabiehať do takých podrobností, jaké boli naše rodinné vzťahy... Poláčkovci čosi v Bošáci znamenali, lenže to už patrilo minulosti. Bývalo. Otec, čo? Ušlo sa mu pár flonov z dedičstva, čo si mohol na tom zakladať? Ani umrieť, ani ožiť. A keď videl, koľkí ľudia si v Amerike pomohli - však žiaden z tých, čo sa z Ameriky vrátili, mrakodrapy nestaval - ale skoro každý si pomohol. Tak čo? Pri prvej príležitosti sa aj otec „zachopil“. No už nebol na to čas. Smotánku zlízali tí, čo prišli pred ním. Ale ešte sa dala nájsť robota, aj z toho zárobku slušne vyžiť, bárs už bolo po vojne.

Tak sa zachopil jedného dňa a išiel aj on jako na skusy. Po dvoch, alebo po troch rokoch, to bolo v dvadsiatom štvrtom alebo tretom - bože, keď už si tie roky tak nepamätám- ale bolo to v štvrtom, odišla mama so mnou, a so starším otcovým bratom Adamom za tatom. Aj ďalší strýc, jako tatov brat Ján odchádzal, lenže inou loďou, lebo nedostal vyst'ahovalecké povolenie do Štátov, ale do Kanady. No nič zlého sa nestalo. Asi tak po dvoch rokoch, čo robil v Kanade, prešiel ilegálne do Štátov cez Niagarské vodopády za nami do Clevelandu... Otec mal v Clevelande velice dobré miesto. Robil v továrni na vrtáky. Chodil na takom malom, jako autiak, vozíčku. Na tom rozvážal po velikánskej dielni vrtáky, aj všeličo iné. Dobrá, čistá robota, pekne platená. Dobre sme sa mali. Mama nerobila nikde, len o nás sa starala. Naposledy už ani do obchodu nechodievala, to všetko ja, lebo ona,

jej išlo horšie naučiť sa cudziu reč a ja už som bola jak rodená Američanka. Škoda, preškoda, že sme odtiaľ odišli. Tatu tam mali tiež velice radi. Aj vo fabrike, aj takto po kdejakých tých spolkoch. Medzi krajanmi.

Toľko o rodičoch. Môžem ešte o nich dodať. Otec, ten bol blízka rodina s Riznerovcami, však preto som sa velice kamarátila s ich vnučkou - Regentíkech Milkou, aj s Gustíkom, jako s takými ďalšími bratrancami. Mama - za slobodna sa volala Jurechová - mala brata generála Jurecha. Tot' nedávno, začiatkom tohto roku, bola v Trenčíne nejaká prednáška o ňom. Tam povedali, že bol rozporuplná osobnosť. Nuž, jako pre koho. Keď chceli o ňom vedieť holú pravdu, prečo sa nepýtali nás, blízkych? U nás býval každučkú chvíľu, čo mal voľno. Aj jeho žena, aj deti. Asi pred mesiacom, čo bola tá slávnosť, boli oba jeho synovia prítomní. Jeden z Bratislavy, však to je na skok, druhý prišiel „nápočne“ z Kanady. Boli velice radi, že si Bošáčania na ich otca spomenuli. V dobrom. A hento hodnotenie v Trenčíne, to robili tí, ktorí ho poznali jako vojaka, aj z toho, čo iní vyprávajú. Ja neviem, čo bolo na ňom rozporuplného. Veď on bol prinajmenšom dušou povstania.

Ale som zašla trochu prid'aleko od toho, čo som začala.

... Rozhodne sme sa tam mali lepšie jako u nás doma. Povedzme, že jako mladej, ľúbilo sa mi mesto. Ale sem-tam nás otec zobral von z mesta. Tam si nikde nevidel roličky jako dlane, na kravičkách hnoj vozit' alebo babku s „noškou“, jak u nás doma. Alebo decká, keď prídu zo školy, ešte ani kapsu poriadne neodložia a už krajec chleba do ruky. Nie jak doma, hned' s husami na pašu... Bárš som bola malá, prichádzali mi na myseľ moje kamarátky doma. Keď som prišla s mamou a so strýkom do Štátov, to jak do iného sveta. Človek chodil s otvorenou hubou. A nielen tam. Už aj tá cesta. Nezapamätala som si, koľko dní sme sa viezli. Vedela som ja, čo je to more? A „ščil“ toľké vody! Ani okom dohliadnut', všade samá voda. Aj tá loď. To si pamätám, viezli sme sa na lodi, ktorá sa menovala Republika. Tam, aj po šiestich rokoch naspät'. Nastupovali, aj vystupovali sme v Brémach. Bože, tam bolo lodí! Len som vypliešťala oči. Malá, veľká, jakú chcel, mohol si vybrať. Jakživ som si nepomyslela, že také niečo

existuje. Cestou bolo mame, aj strýcovi Adamovi zle. Vieš, od toho „hindžuvaňa“. A ja, jako decko, ani mi neprišlo na myseľ, aby som vracala. Myslím si, že to od toho, že doma mi tato postavil „cácačku“, a na nej som sa každú chvíľu „hindžovala“. Takže mne to kolísanie na šife nič nerobilo. Keď sme pristáli v Štátoch, otec nás už čakal a potom sme sa dostali do toho Clevelandu. Bože a oči jak stopky, čo som sa na všetko dívala, nuž darmo, druhý svet. To sme prišli jakosi v apríli a ja hneď do školy. To sa nedá opísať! Vieš si to predstaviť, keď prídeš medzi ľuďi a jedného slova nerozumieš? No, čosi hrozná! Ale učiteľky boli velice, velice dobré. Dosiaľ si pamätám, ktoré slová som si jako prvé, prvučičké zapamätala. Jedna z nich mi podala do ruky knížku a:

„A dis is buch.“

Takto, pomaly, slovo za slovom. Potom do letnej školy a tak až po deviatu triedu. Nešlo to ľahko, ináč sa písalo, ináč čítalo, ale po celý čas som bola v triede medzi významenanými žiakmi. Bože, čo som sa naplakala, keď sme odchádzali. A to len skrz mamu, lebo tá bola jako väzeň, nikde nechodila, len doma, tú to ťahalo len domov a domov. Aj sme sa tak dostali naspäť do Európy.

Spomenula som tú republiku. Nemala som sa, ani sa nemám zle, až na to zdravie, ale bárs je tomu už vyše šesťdesiat rokov, čo sme prišli, áno, v tridsiatom, dosiaľ banujem, že sme tam nezostali.“

J. O. Zemianske Podhradie

No, čo mám vyprávať, jaké som mal detstvo? Stačí, keď poviem, že nás bolo osem súrodencov a majetku, čo by bol „trakovicou“ prikryl. Martina som ani nepoznal... Ostal na vojne a Jano odišiel do Francie, aj tam kdesi umrel. Ani nevieme kde, lebo k posledku ani našim nepísaval.

... Veru, u nás sa nedalo vysoko skákať. Ešte som nemal ani deväť rokov, už som bol v službe. Kde? Hen vo Štvrtku u B. a potom u Z. Jaký plat? Žiadny! Akurát čo som sa prechoval a čo som dostával staré háby, aby som neblýskal holým zadkom po dedine. Ináč koruny som ani nevidel. A načo? Čo som potreboval do školy, to mi zadovážili, zmrzlinára vo Štvrtku nebolo. Prvú zmrzlinu som obľúzoval, až keď som robil v Dubnici. V Škodovke. No u hentých, čo ich spomínam, som pásaval kravy a všetko, čo bolo na gazdovstve treba, som ovládal.

V tridsiatom tretom už som bol na majeroch. Švechety. S Machalom. Bol to dobrý gazda. Hľadel nám, kde len mohol. Ale zas aj my jemu. Keď išla búrka alebo dážď, nemusel nám dva razy kázať. Šup-šup a už to bolo pod strechou. Jak sa to hovorí, jako ty mne, tak ja tebe. Skrátka, mali sme sa pri ňom dobre. A potom, bože, však sme boli mladí! Čo nám to bolo, kosiť alebo nakladať snopy?! Veselo, sveta žiť! To bolo aj v tridsiatom štvrtom. Potom v tridsiatom piatom som bol na Franklovom statku... to bolo pri Bolešove. Zas v tridsiatom šiestom v Nemeckom Brode. V siedmom ma čert zanesol do Pravotína k nejakému V. H. Řeznictví. Tam som bol jako robotník aj jako žebože učeň. Šliak ho trafil, tam kde je! Dopoludnia na bitútku, poobede nestačil som ani dobre lyžičku položiť, už na statok. Robiť na poli. Tam som dlho nevydržal. Jak hovorím, otročina! A keď som od neho prišiel domov, rovno do cukrovaru. Tam sa robilo „ip“, vo dne, v noci, na tri smeny. Teplá, povyše Trenčína. Ináč teplučko, ale drina. Lepšie roboty, pravda, domajší a zblíza, ale zas na druhej strane dobré zárobky a cukru, mohol sa s ním zadržnúť. V tridsiatom ôsmom bol som u nejakého A. M., on si hovoril roľník, ale to bol poriadny statok v Krivosudove. Nevieť, prečo ma to vtedy ťahalo na Moravu, veď som mohol chodiť aj do Rakús. A robiť sa muselo všade. Ale nato som dostal písmo, že môžem odísť do Francie. To mi naši písali. Aj som si povybavoval, čo bolo treba a behom pár dní už som aj držal carte de identité. Tak jako hovorím.

Dostal som sa do Mojsin Granoél, departament Meloun... Robota väčšinou „akort“, ale aj dňovky. Aj pri koňoch, ako ukazovala robota.

Nebolo tam zle. Spočiatku však všelijako, dokiaľ som nepochytil nejaké slová, ale potom - sveta žiť. To sa nedalo prirovnať s robotami u nás. Ani s platom. A známych, kde si sa pohol, hneď si na kohosi natrafil. Bošáčan, Podhrad'an, hen z kopaníc, jak keby som bol na jarmoku v Meste... Vo Francii som mal brata a s tým som sa za celú dobu nestretol. V cudzom svete, ani sa poriadne dohovoriť, ani som ho nepoznal. No, čo? Keby som bol prišiel, kde robil, však adresu mi naši poslali, budeš blúdiť od chalupy po chalupu a vypytovať sa, či nepoznajú môjho brata? A potom málo času. To som si nemohol dovoliť. Veď Francie je veľká. Nie jako v druhom okrese... Ale na druhom konci Francie! Keby že ho poznáš, vieš jako vypadá. Nuž, tak! Skrátka, ja som nechýbal jemu, on mne. Ja som sa mal, jako hovorím, dobre, len to bolo nešťastie, že dobrota dlho netrvala.

Prišla vojna a ja som dvadsiateho štvrtého januára v štyridsiatom narukoval. Však nielen ja, ale všetci, čo sme boli zo Slovenska. O Francúzoch nehovorím. To bolo povinné. Koľko nás bolo? Celá skupina. Aj sme vyfotografovaní. Je tam i napísané: „Pravda nech víťazí!“ Pod tým veľkými písmenami: Bošácka skupina“. Pod tým: „Vernost!“ a „Vytrvat!“ A cez celé: „tisícdeväťsto štyridsat“. Či som ich všetkých poznal? Priznám sa, že len niektorých.

V liste z ministerstva mám o tom napísané:

...„jak vojak 24. ledna 1940 do 15. září 1940 jako příslušník zahraničné armády na Západě, z toho od 24. ledna 1940 do 17. června 1940 konal vojenskou službu v poli v Severní Africe a od 18. června 1940 do 15. září 1940 jako doba strávená v internaci.“

Kade sme pochodili, kade nás hnali a čo som pri tom zažil, to by chcelo celú písanku. Nestačil som si ani poriadne sadnúť, už nás hnali Nemci a transportovali rovno do Berlína. Tam som robil v továrni, v zbrojovke. Od 1. októbra 1940 do 1. októbra 1941. Potom ma zobrali do slovenskej armády, čo bol jako pracovný prápor a ešte sme ani nemali dobre výcvik za sebou a šup do Ruska! To je, tuším, zem bez konca. Keď nás tam viezli, kde si sa pozrel, tam rovina, kam oko dohliadlo, a „furt“ dopredku, až do Ambrozívky, Dnepropetrovska, no kus, kus sveta.

Ba „ščil“ ma tak napadá, v hentej Francii, jak sme boli narukovaní, nakrátko som sa zišiel s tým mojím bratom Janom. On bol vyučený „šuster“. Ale len toľko, čo sme si prehodili pár slov, nuž jako cudzí, ktorí sa vidia po prvý raz. Čo je doma nové, jako rodina, to bolo všetko, na čo sme sa zmohli.

... Nuž, takto ide život. Keď nás rozprášili v Rusku, tak doma, to bolo v štyridsiatom tret'om, som nastúpil do škodovky... Ráno o štvrt' na štyri vstávať, tam sa ťa nikto nepýtal, jak sa dostaneš do roboty a domov som sa dostal o piatej poobede. Bárs sa na tú dobu zarábalo dobre, ale čo to bol za život?“

P. J. Nové Mesto n.V.

Rozhovor : 7. 12. 1994

Predhovor Petra Dzuráka:

„Prišiel jedného zimného popoludnia do nášho príbytku nečakane. Ako dôvod uviedol, že pre návštevu sa rozhodol po prečítaní knižky o Bošáci, lebo, trebárs sa narodil v Novom Meste nad Váhom, vo svojom povedomí cíti sa (po svojich rodičoch) „porát“ Bošáčan. A práve táto okolnosť ho priviedla, aby sa vyspovedal:“

... „Mojí rodičia mali koreň v Bošáci - Juráčkých-Šustrých.

...Keď boli deti trochu odrastené, vybrali sa naši, celá rodina, spolu so švagrovcami, Adamičkých z humien, do Francie - v dvadsiatom deviatom alebo v tridsiatom. Veľké šťastie, že Adamička, ako môj ujo, boli predtým jedenásť rokov v Amerike, tak vedeli po anglicky a ľahko sa dohovorili aj vo Francii. Tak sa dostali títo naši na jeden statok, jako kaštieľ. Majiteľ bol... niečo jako gróf. Veliký boháč a bezdetný. A toho majetku! Že len vinohradov mal

okolo sedemdesiat hektárov. Ostatné, ani otec nevedel, koľko toho patrilo tomu grófovi.

Či boli po celý čas s Adamičkom na jednom panstve, to neviem, ale sotva, lebo by to otec spomenul. A teraz, jak sa tam otec a teda celá naša rodina udomácnili. Henten pán bol, jak to otec o ňom hovorieval: Daj ma, pane Bože, kde chceš, len ma ticho polož! Takýto. Otec si hneď v prvých dňoch všimol, že hydina sa šmatle po celom tom veľikánskom dvore, že morky a sliepky spávajú po stromoch, jak keby nemali gazdu. Prvá jeho robota, mimo tej, čo mal poručené, bola pozháňať dosky, stĺpiky a z toho začal zbíjať kurín. Aj kde sliepky spávali, aj také priečinky, kde niesli vajcia. Voľakde prišiel po škridlu, takú starú, zastrešil a „fertik“, začal aj s mamou naháňať hydinu do nového kurína. Starý pán, keď to bolo dokončené, zo všetkých strán len obkúkal, pohádzal stĺpiky a len hlavou prikyvkával. Ale to nebolo všetko. Ako som hovoril, on mal veľikánsky vinohrad. Pri prešovni - to bola taká veľká šopa, kde sa dalo s vozmi zatiahnuť - tam bolo moc sudov, kade, „bečky“. Otec začal, podotýkam, že po svojej práci, jeden sud po druhom opravovať. Čo boli rozsušené, jednu dúšku po druhej pomaly stíkal, kdesi nablízku našiel trstie, čo dával pomedzi dúšky, a keď to pán videl, takže žiadne chodenie s volmi alebo kŕmenie, že na to sú iní, otec že bude majstrovat' a hneď ho ustanovil nad partiou, čo obrábala vinohrady, a že má zadel'ovať prácu, značiť, koľko má ktorý odrobené, a tak. Vo voľnom čase všetko, na čo si trúfa, dávať do poriadku. Viac nebolo otcovi treba. Neskoršie si pozháňal „vercajch“, taký najnutnejší a začal pre pánov vyrábať, aj opravovať obuv. On, to som nepovedal, bol vyučený „šuster“. Áno. A ako vyučený, pričuchol aj k iným remeslám, tak neni sa čo čudovať, že čo mu prišlo do ruky, so všetkým si vedel poradiť. To neni všetko. Keď začal s tými ľuďmi vo vinohrade, už nedostával plat - dňovku, ale jako podiel. „Takto-la“.

Do toho kaštieľa raz za týždeň chodieval na návštevu farár z obce, kde kaštieľ patrilo. No a, samozrejme, pán sa mu pochválil, aj mu poukazoval, čo otec porobil a jakých šikovných ľudí dostal na roboty. Ten farár dal si otca zavolať, a tak velice pekne mu začal,

že jako křesťan, či by mu nemohol robiť miništranta. Otec ostal jako obarený - a po chvíli:

„Nuž ale, ja, luterán?“

A že čože, však máme jedného Boha.

Tak, takto to bolo s otcom.

Mama, tá najprv robila na poli. A tiež jako otec. Keď čosi prešivala na tie deti, čo videla rozpárané, aj dieru - ponúkla panej, mali tam kdesi zapotrešenu starú „singerku“, očistila ju, namastila a všetko, čo bolo na dosah ruky, obšila, opravila, a tak.

Tiež jej nebolo zle.

O bratovi Štefanovi ani nehovorím. Prvý z celej rodiny sa naučil po francúzsky hovoriť. A okolo pánov. To doniesol, to skočil do dediny kúpiť, a tak si ho páni obľúbili, že jeden raz, len pred rodičmi, jak pred hotovú vec, že oni si ho jako adoptujú a hneď, koľko jako odstupné dajú v peniazoch a už neviem, čo to otec spomínal, koľko hektárov viníc. Ale naši ani počuť. A v tridsiatom štvrtom prišli z Francie domov. Adamička, jako švagor, ešte prv.

Tak.

Podľa otca, aj mamy, sami nevedeli, či dobre spravili alebo zle. Elenka, pravda, dorastala, už mala chodiť do školy. Na Slovensku som sa ja narodil, ale to už sme sa z Bošáce presťahovali do Nového Mesta n.V., lebo otec kúpil v Meste hospodársky dom... trochu ho prestavali a tam bývam „doščilku“.

E. K. Nové Mesto n.V.

Ja som sa narodila v Reuville vo Francii... Tato robili vonku, pri voloch, v poli a mama pomáhali v kuchyni. To ale nebola ľahká robota. Okrem toho mama sa chytili prať košele pre štyridsať Poliakov, čo tam boli na robotách. To okrem tej kuchyne. Predstav si,

v rukách! A ešte, keď prišli náhle roboty, museli vypomáhať aj na poli. To je už čo povedať.

... Raz mamenka prali tie košele. A keď boli nad tým dreveným šafom, zohnutá, pocítili, jak im za krkom čosi šmátra a keď sa vystrelí, čosi ich tam tlačilo. Tak si tam mokrou rukou siahli a vytiahli spoza spodnej košele „guču“ papierových peňazí. Ale už medzi tým zbadali tak bokom stát pána. Aj mu hneď:

„Misijé, vy ste sa pomýlili!“

Tú hrču peňazí mu, takú namoknutú, vrazili do ruky. Ale z toho majera sa hneď, ale hneď brali preč. Tato boli prchký, náhodou by sa niečo prihodilo, čo by im bolo proti srsti, vieš si domyslieť, jak by to dopadlo. Mama sa tatovi nepriznali, povedali im až potom, keď boli z Francie doma.

Keď mama umreli, jak bola rodina zídená, tatenko to pred všetkými spomínali. A XY na to:

„Však bola vinovatá! Toľké franky! Neboli by sa jej zišli? Nevedela si ich zobrat? Čo by jej bolo ubudlo?“

Pováž si len! Povedz! Čo si máš o takej osobe pomyslieť? Ja som zvedavá, či by to jej, keby sa jej také niečo prihodilo, či by to bolo všetko jedno?“

J. Ch. Nové Mesto n.V.

1996

V jeseni som spadol z orecha a bárs som mal pritom šťastie, že som z takej výšavy dopadol na nohy, jakosi som sa neudržal, „poboky“ som sa zvalil, odniesla to ruka. Táto „krchnavá“. Vo dvoch miestach sa mi zlomila. Darmo sa to nehovorí, že na pos... aj „hajzel“ spadne. Vieš, človek v mojich rokoch není tak obratný, jako mladý. Roky sú roky. ...Ja, veru, už mi t'ahá na triaosemdesiaty... Ej, za tie

roky som si čosi užil. Dobrého málo. Len čo som z krátkych nohavíc „virvóstél“ ... nuž cez vojnu a po vojne, v tých najhorších časoch, bolo treba okolo domu pomáhať... Tatenko, hneď jak nastala vojna, hádam medzi prvými išiel na front. A všade bieda na biedu... Bár som bol malý, dodnes si pamätám, jak mi mamenka vydělili krajíček chleba a pecen' zamkli do „žigle“ (= truhlica, na ktorej sa aj sedelo).

Jako šestnást'ročný, a čo, ešte mi do nich kusisko chýbalo, už s nebohým bratom Adamom... som bol na majeroch. Juro Chvíla, to bol môj strýc, ten nás zobral. Nebyť jeho, na majery sa nedostanem. Lebo aj tam vyberali „narozume“ chlapov... Ale...aj taká robota sa mi ušla. Bratovi som robil „párnika“. Babská robota. Ale jaká práca, taká pláca. Čo sa dalo robiť? Potom neskoršie to bolo lepšie, ale to už ma brali za „narozume“ chlapa. S hentým Jurom Chvílech , to sme boli v Rakúsku pri Kapelhofe... Nevieť prečo, ale u toho pána sme robili od pondelka do piatku a šlus! Sobota, nedeľa - fajront. Cez tieto dni sme chodili po drobných sedliakoch, čo boli v dedine. A to bolo dobré, veď u nich sme za tie dva dni zarobili toľko, jak na majetku za ostatok týždňa. O „koste“ ani nehovorím. Na parádu. O takom jedle sa nám na šalande ani nesnívalo. Tam len taká „brča“. Kto bol šikovnejší, vybral kúsky mäsa... keď sa jedlo z jednej misy. A hentam taká vára. Však sme sa tej soboty ani nevedeli dočkať!

...Ten pán, tak sme hádali, - však ja som ho videl jeden alebo dva razy za celý čas, jeden raz určite, to bolo, keď sa dával dožinkový veniec, - ktorísi o ňom hovorili, že bol žid, preto sa v soboty nerobilo. Akurát čo boli „futrásé“. Tí chodili aj na krmu a takto - starali sa o dobytok. Tam nebolo vyhnutia. Piatok - sviatok. Tí ale robili dňovky, žiaden „akort“.

Jak som bol s Turánkech Jurom. - Tam bol menší statok, on brával... len štrnásť párov... Keď sme kosili a jak sme dokášali, tak keď vybehol zo „zbožá“ zajac, nič, len som odhodil kosu, vybral spoza „galvót“ kladivko na kovanie... a hodil. Zajac len stačil paprčkami zatrepat' a bolo po ňom. Veru, koľko rász sa pritrafilo, že sme doniesli z poľa gazdinej troch aj päť zajacov. Vtedy sa neprestarávala, čo má spraviť k obedu. Hlad nabok! A keď sme boli za Bratislavou, Maďarber sa to volalo... Na všetko už boli zákony. A

lístky. Na tabak, na chlieb, na mäso. Pre takého, ktorý celý deň drel, čo to bolo? Ten, kto to „narídzil“, istotne nedržal kosu alebo lopatu v rukách. My sme si prílepšovali. Jak sa prechádzalo na našu stranu pre futro, lebo role boli aj na našej strane, vždy sa v tej krme doviezla zabitá sviňa. Nuž, nesmeli sa to, dá rozum, že to bolo načierno, ale robilo sa to.

Idem raz, financi nám rozkázali zhodiť všetku krmu na čiare. Rozkaz je rozkaz, to sme si nemohli pomôcť. Všetko strepali z voza až po dosku a keď už bolo na spodku voza vidieť, tak:

„Gút, môžete nakladať!“

A jak sme kúsok od nich odtiahli, „futrás“ hovorí:

„Jak sú hentí funanci múdri, tak sú sprostí. Keby boli lepšie pozreli, boli by zbadali, že ja mám spodnú dosku duplovanú a tam, medzi tými dvoma doskami mám rozporcovanú sviňu. Tí sa musia odo mňa učiť, bárs ja nemám žiadne školy.“

Takto ich prekabátil.

Ináč to bol veľiký majer. Ten pán mal dvanásť párov koní. Všetko na roboty. A jeden pár jako pánske - do koča.

... O zárobkoch je zbytočné hovoriť. Do banky, tí, čo ručnú robotu robili, moc toho nenanosili. Nepoviem majerský gazda. Ktorý mal viac ľudí, niektorý aj päťdesiat párov, tam už sa viac peniaze kotili. Aj za robotu, aj za vernostné, keď sa dokončili práce, aj z deputátu čosi kvaplo, ale to hovorím, jako tí lepší gazdovia. Tí, čo mali desať, pätnásť ľudí pod sebou, to boli takí chudáci jako ostatní majerčania. Ktorísi ešte aj zarovno s nimi robili. Motykou, aj kosou.

... Na začiatku moc ľudí chodilo na tieto majery. Aj do Rakús, aj do Čiech. Ale potom, keď nastali hentie mašiny, už-už to ubúdalo... V takom dvadsiatom ôsmom - tridsiatom, to sa o samoviazačoch alebo vyorávačoch ani nesnívalo. Všetko, všetko ručne. A za slovenského štátu kone už na roliach pomaly nebolo vidieť. Len samé traktory, samé „damfi“, kombajny, repa sa vyorávala, „šticháče“ mohol doma nechať, už nebolo toľko ľudí treba. Ja som to najlepšie videl podľa toho, koľko odvážali koniari ľudí na stanicu, čo sa tam ládovali do vagónov, jak odchádzali na jar na majery. Voz za vozom, len taký hrkot vodne, v noci, po ceste. To bolo prv. Ale ku koncu už

na prstoch by bol furmanov spočítal. Takto sa to behom pár rokov zmenilo. Okrem toho koľkí chodili z dediny po majetkoch jako „výžinkári“. To už, hádam, jakživ nikto nezráta.

Nuž, tak to bolo. Ja, veru, človek toho zažil. Ale najviac tej roboty. No užiť, užiť v tom živote velice, velice málo. Na to si „Pánbo“ vybral iných. Lenže tí po majeroch alebo po výžinkoch nechodili.“

M. T. Bošáca

...Ja len chcem povedať o týchto našich ľudoch, čo chodili po svete. Ledva so ktorýsi vedel podpísať, ale v tej cudzote sa nestratil ani jeden a ani jeden neumrel od hladu. Každého jedného užívali keď nie hlava, tak ruky.

Ja som Jana XY veľmi dobre poznala, aj jeho ženu Ivu. Taký pomešší, chudý, samá šľacha, nič zvlášť. A počula som, čo sa mu prihodilo. Ešte sa dobre ani na majeri neusalašili, jak čosi skladal z voza, kone z ničoho nič potiahli a zadné koleso mu prešlo cez nohu, tadiaľto cez „nárt“. A to taká t'archa, bárs bol obutý, čo to pomohlo, kosti len taký pukot! Tam nebolo pomoci, len „friško“ rozrezať baganču, chlapa naložiť na voz a „friško-friško“ zaviezť k doktorovi. Dokiaľ nestiekol z krvi. Ten len toľko, čo mu nohu ofačoval a rýchlo do špitála. Tam doktori, ešte ani nebol z voza dole, už len rezať a razet'. Tá jeho Iva sa išla od žiaľu zbláznit', keď sa dozvedela, že Janovi idú odrezať nohu. Divíš sa? Však si len predstav, išli si do cudzieho sveta žebože prilepiť a behom krátkej chvíle má na krku mrzáka, o ktorého sa bude musieť starať... až, no, jak bude vôľa božia... Toto jej všetko prišlo na myseľ v tej chvíli. V tom nariekaní ani nevedela, jako uprosíkala doktorov, nech robia s jej mužom, čo chcú, len nech nerežú. Takže čo mohli, jakosi dali dokopy a dali do gypsu. Ostatné poobväzovali a poručeno Bohu. Jako s takým, čo

zd'aleka smrdel grošom. S takým sa nikde na svete moc nehrajú. Aj ho tak doviezli naspät' na šalandu. A „ščil“ čo? Bože pomáhaj! Čo si mohol „kripel“ počat'? Hlavu smútku mala aj jeho žena, ale veru aj gazda. Pravda, najľahšie by bolo poslat' takého žobráka čo najšikovnejšie domov. Lenže čo? Jako? Sám? No, čo si sám vie poradiť aj pri vystupovaní a zostupovaní z vlaku? A potom, keby že spraví pár krokov - a je doma. Ale toľké svety od stanice! Vtedy nechodili autobusy jako „ščil“, že ti zastane „čochvíľa“ pred chalupou! Ej, narozmýšľal sa ten, čo bude lepšie. Keby si bol aj odmyslel štrapácie, jako čo domov. Ale čo potom doma? Nuž, chudák, išiel do sveta, aby čo-to zarobil - a toto! Doma, kto mu bude variť? Aj obriadiť! Žena, tá sa prv o seba postará. Ale chlap? Aj prať, aj toto, aj hento. Nuž - darmo! A čo sám v chalupe? Nemá kto ani vody podat'! Až po dlhom rozmyšľaní a po toľkom fňukaní a lamentovaní Ivy, čo a ako bude, ju gazda utešil, „praj“ jakosi bolo, jakosi bude, však budeme vidieť. Nechá Jana na šalande. To sa muselo uznať, všetci mu z toho najťažšieho pomáhali, jak sa len dalo. Prvé, čo spravili, že mu vystružlikali barlu, takže sa mohol postaviť na nohu, a tak čím ďalej, deň po dni, čo bol schopný, to robil. Nebolo to bohviečo, ale predsa.

V jednu nedeľu sa mladí, čo boli s nimi na majeri, „zachopili na važini“ a odtiaľ doniesli viazanice vrbového prútia. Nevie, či si to sami zmysleli alebo on ich požiadal, no z tých prútov začal pliesť koše na zemiaky. Kde sa to naučil, kde nie, ale mu to išlo velice šikovne. Keď ho pri tejto robote raz našiel správca, najprv pozeral, proboval a z ničoho-nič, či by nemohol urobiť koše aj na druhé majery, čo bolo jeho panstvo. Aj sa tak chytil, čo prešli všetky jarné roboty. Tešil sa, že je prospešný a čosi dokáže. Aj gazda bol rád, že neni na oštaru druhým, že si aspoň na stravu zarobí. A nielen na stravu. Keď sa to zrátało, zarobil toľko, čo iní v akorde. Tak to Janovi išlo od ruky. Neskôr, keď už mohol na nohu doskakovať, gazda z neho urobil nočného „vartáša“. Vodne robil koše, v noci vartoval. A tak až do posledku. Na druhé leto bol medzi prvými, ktorého si gazda so sebou bral. Keď sa ládovali do vagónov, len sa velice čudoval, že má moc mechov bagáže. Ale keď už bol navrchu ktorýsi mech, ohmatal,

hneď vedel, ktorá bije, že on v tých mechoch má kdejaké rárohy, čo robievali Lubiňáci a aj ktorísi v Cetune z dreva: varešky, slížové varechy, trepárky a také. A že to chce po ľudoch predávať, keď nebude do ťažkých robôt môcť chodiť. Gazda sa usmial. Hneď mu to prišlo na rozum, keď nakladal do vagóna a medzi rárohmi nezbadal kosisko.

Aj tak sa pekne prešuchtal medzi ostatnými. Robil koše, hento predával a po nociach vartoval. Takto sa prebíjal životom. A, „praj“, kopaničiar!“

P. Ž. Johannesburg, Južná Afrika

Rozhovor 27. 8. 1996

„Aj keby som ako stručne vyprával, vyjde to na jeden román. V živote by som si nikdy nebol pomyslel, ale kde!, že ja prejdem toľko sveta a až teraz si tak v hlave „sumirujem“, že vlastne by mi pristal titul cestovateľ. Tak veru, takto osud s človekom zatočí. Ale nebudem nad tým špekulovať, aj je to zbytočné. Je to už za mnou a nič nepomôže špekulovať, čo keby hento, keby toto a keby som bol takto, čo je raz za nami. Hotovo! Tam už odzvonili. Ale načo rozumovať, prejdime radšej k faktom.

Ako vieš, vyučil som sa u Adamičku v Bošáci, tam kde ty. Ale o viac rokov neskoršie. V tisícdeväťstoštyridsiatom šiestom. Lenže vyučil, to neni tak presné. V tom čase, čo som sa učil, nastala medzi mnou a majstrom nezhoda a ja som sa doučil na Hydrostave, firma Lozovský a Štefanec.

Po vyučení som ani remeslo moc nerobil, ani ma velice net'ahalo. Lenže - a to možno rozhodlo - tato robili pri železnici, popri nich som mal aj ja voľný lístok, a tak ma firma posielala robiť nákupy a také vybavovačky po celej republike. Nakúpiť uhlie, železo v Brne,

Mišelín - zas čo sa týkalo gummy, Náchod, Vejprty, aj Bratislava, to bolo jako naše riaditeľstvo a to „ip“ v jednom kuse, jak nejaký agent. Sprvu ma to bavilo, ale potom, nemusím vysvetľovať, „furt“ na cestách. Ani som dobre neprekročil prah a už ma čakal odkaz:

„Paľo, máš zasa ísť niečo vybaviť!“

Zas nová cesta. A tak dokola. Aj som im dal zbohom a nastúpil som do Vítkovic. Do modelárne a zlievárne - jako opravár. Lenže, tí „zdejší“, to samý špecialista a pre nás samé hrubšie práce... Na plat som si nemohol sťažovať. Aj - a to som nečakal - ani na vyúčtovanie. Tot', majte ma radi! A nastúpil som do trenčianskej Omnii. Kubra, hned' povyš'e Trenčína. To, ak sa dívam dnešnými okuliarmi, jak keby to bol jakýsi nácvik, na to putovanie, čo ma na mojej ceste čakalo.

Ale poďme ďalej.

V Omnii som sa ešte nestihol poriadne udomácnit', už mi prišla prvá obsielka. To sa súdnou cestou Vítkovice dožadovali môjho návratu. A nestačil som ani odpovedať, „tužibuc“ druhá. Tú som ani neprevzal. To ma, otvorene povedané, tak našťvalo, že som bez rozmýšľania sadol na vlak a našiel som sa v Mariánskych Láznach. Na druhom konci republiky. Hentam, jako v Omnii, som výpoveď nemusel dávať, podľa zákona, už neviem prečo, bez udania príčiny, mohol aj robotník - alebo aj firma - pracovný pomer zrušiť. Toho som si bol vedomý.

V tých kúpeľoch som robotu ani velice nehľadal. Pri prvej príležitosti - šup za hranice! Vtedy, našťastie, to nebolo tak prísne. Nevieam ani, koľko som prešiel až som sa našiel v Griesbachu. Tam, keď zbadali, že som „uprchlík“, len toľko, čo mi dali kus šunky a chleba a po bežnej prehliadke ma odlifrovali do Regensburgu... To bolo ďaleko od našich hraníc. Tam zas výsluch a znova cez Amberg do Furt in Wald. A zas výsluch. Čo je? Čo to už neprestane? Ale tam som sa moc neohrial, lebo behom pár dní zrušili lág'er a nás „dolifrovali“ do Hammelburgu... Ale predtým som bol v Norimbergu, v bývalom Göringovom hoteli. Riady som umýval, a tak. Za peniaze, čo som si zarobil, som si kúpil lístok do Švajčiarska. Lenže v Tulíne ma zastavili a poslali naspäť do francúzskej zóny. Tam mi bolo velice dobre. Však aj hentade, kade som pochodil, hladom som netrpel. Ale

„tuto“ , jak ma presunuli, rovno z nádražia do kasární. Sear - to bolo Alsasko. Len toľko, čo som prespal, ráno ma prideliť do roboty v kuchyni. Ale predtým mi predložili „frištuk“, no to som pri najlepšej chuti nemohol zjesť. Nielen ja, nás tam už bolo sedem. A to isté s obedom. Až potom, pri tejto situácii som zistil, že sme sa dostali do „oficírskkej“ kuchyne. Nuž, ale jako mladí. Hlavná vec, že sme mali plné bruchá. No ani tu sme sa moc nezohrali. Keď sa nás nazberalo viac, okolo päťdesiat, premiestnili nás na druhé miesto. To bol Kehl, pred Strasbourgom. Len most nás delil od Strasbourg. Tam nás už bol celý vlak. A odtiaľ šup! Rovno do Fors Nikolas. Tam už veľké sortirovanie. Aspoň ja sa tak domnievam, že mali o nás správy cez Enterpol. To už v riadnych uniformách nalodili na veľkú loď a pristáli sme až v Oráne. More vody! Čo to bolo pre nás, čo sme mysleli, že Váh alebo Dunaj je veľká voda! Čosi nepredstaviteľné! Z Oránu (Alžírsko) zasa vlakom do vnútrozemia, do Sidi-bel-Arbes... Tam veľké lekárske vyšetrenie, očkovanie. Hádám ani takých nemocí není, odznovu vizita a podpis do légie. Ináč „Légion Etranžére“... A po podpise zase ďalšia cesta, ale už na ťavách. Až na poslednú stanicu a to bol Fez (Maroko)... Veľké „sortirovanie“. Ja som bol pridelený k štvrtému bataliónu. Tam som prekonal trojmesačný výcvik. Takpovediac v zbrani a vojenskej drezúre. To už bolo inšie pálené jak v dôstojníckej kuchyni! Vojna jak remeň!

Po ukončení z nás brali jako dobrovoľníkov k pancierovému oddielu. Prihlásil som sa, myslel som, že keď pancierovaný, tak tam budú motory, autá, a tak. Ja! Ale oni nás prideliť k ťavám. A to sú beštie! To sa nedá porovnať s koňmi. Tie sú proti ťavám anjeli.

Po niekoľkých týždňoch alebo mesiacoch... nás zas preložili k pôvodnému útvaru a odtiaľ do Aránu... a na Madagaskar- po trase: Port Said - Suez - Džibuti - Mombasa ...To už sme vyfasovali plnú výzbroj. Podľa toho sa dalo posudzovať, že ide do tuhého. Ale nebolo to také hrozné, jak sme čakali, ba keď mám povedať pravdu, ja som sa za celý život nemal tak, jako tam. Bol som pridelený ku koloniálom, koloniálne vojsko... Tam som prešiel kurzom na techniku, to si ma vybrali, že som bol jakože vyučený. Po kurze, ten trval šesť až osem mesiacov, vrátil som sa k svojmu bataliónu... a

mal som na starosti servis celej eskadróny. Oprava všetkého, čo sa dalo. Motoriky, autá, na čo si len pomyslel. Ja som nebol zavretý v tábore. Tam držali legionárov nakrátko. Kúpil som si bicykel a zháňal, čo sa dalo. Tu sa trošku rozvyprávam. Stojí to zato. Nedá sa to odbaviť jedným slovom. To je... že sa mi remeslo zišlo.

Raz si ma vyhľadal jeden misionár. Však nie priamo mňa, ale išiel na komandantúru a tí ma skontaktovali s ním. On rovno na mňa, že ide o veľmi chúlостivú vec, a to, či by som sa nechytal opraviť organ. Dobre počuješ. Organ v misijnom kostole. Najprv som myslel, že som mu zle rozumel. Tak to opakoval a ja ani neviem, kde sa tá trúfalosť vo mne vzala, tak mu:

„Nemajte strach, všetko sa spraví!“
Šťastnejšieho človeka som nevidel.

Aj som to spravil. Jako tak, ale organ hral. To bolo ďakovania! Aj sme sa tak s „otcom“ spriatelili.

Alebo.

V blízkosti mesta padlo lietadlo. Ja som sa na to mesto išiel pozrieť, čo by sa mi z neho tak hodilo. Naraz som tam videl trubky. Či to bola meď alebo mosadz, to už nebolo rozhodujúce a „doma“, jako v servise, spravil som pálenicu. Tam, na Madagaskare, bolo rôzne ovocie. Jaké si len človek vie predstaviť. Ale najviac ďatle. Samý cukor. To ale bol kvas! Čo naticklo, to sa pilo. Samotní oficieri mi nosili ovocie na kvas. Ani Adam sa tak nemal v raji!

Raz ma ten misionár, čo som pred chvíľou spomenul, zobral do vnútrozemia, kde pánboh dobrú noc dáva. A to bol samý černochoch. Jak sme prišli na takú, misionár tomu hovoril stanica, tak to tam - či už boli pokrstení, alebo zo zvedavosti - zišlo sa tých domorodcov jak na trhu. Hlava na hlave. A jako divosi. Aj ženy. Konár palmy pod bruchom - a hotový oblek. Ináč, jak ich pánboh stvoril. A tie ženy! No, jak sa to menuje?... Hore bez. So mnou len tak cukalo. No, na zbláznenie! A ten misionár ma ešte upozornil:

„Paul, vidíš tie ženy?“ Ale hned' doložil: „Nech t'a nenapadne začať si niečo s nimi! Ani sa nenazdáš a nie si medzi živými.“

Keď mi to takto pretrel pod nos, ja som sa ho spýtal:

„A čo vy? Vás to necháva ľahostajným?“

Nato som dostal odpoveď:

„Za tú dobu som si privykol.“

No, vidíš, aj také zážitky som mal.

Ale ideme o krôčik ďalej. Presne neviem, koľko sme sa na Tamatane zdržali, naraz sa nám rušila légia. Všetko naspäť, celá loď do Oránu. Ale pritom bola výnimka. Toto sa týkalo tých, ktorí mali v légii odslužených päť rokov. Teda koľko podpísali reverz. Ktorí nedovršili päť rokov, tým sa nasmerovala trasa z Džibuti do Saigonu. Ja som bol medzi nimi. V Džibuti sme čakali - a dlho - na loď a potom zas Eden smerom na Saigon. Po rozdelení bol som pridelený k druhému regimentu. Dostal som na servis auto, jako vedúci ateliéru. Ale pre túto okolnosť som bol donútený ísť do poddôstojníckej školy, priamo na lodi. Jako vidíš, vymetali so mnou všetky kúty. Po skončení...poddôstojníckej školy, to už po pristátí, bol som na stáži ako mechanik CMRLÉ, jako compania reparace atď. v Nathrangu, na pobreží Čínskeho mora. V tomto prístave sa výnimočne zdržiaval generál Linn. Po krátkej dobe sme sa presťahovali do HŮE. To je prístav tekmer pri severnom Vietname, kúsok od nás išla hraničná čiara.

Čo mám o tom povedať? Chváliť sa neni čím. Akurát čo mi prichádza, že som zo Saigonu poslal našim velice peknú kartu.

Ináč, ešte sme tam hore ani dobre nepristáli, už nás vítal viecong paľbou. Tam som si vyslúžil papier jako lepší strelec, jak bol colonel raport. To už bolo na rebríčku o jedno „šteblo“ viac. Že som bol desiatnik, to som spomenul. Mechanik - colonia reparát. Inak deň-noc streľba - kto z koho. Operácia pre celú armádu. Tam nebolo pokoja.

V takomto prostredí mi prešlo päť rokov.

Nalodil som sa a naspäť do Sidi - bel - Arbes. Tam som dostal civilný oblek a zas loďou „Marseille Fos-Nikolas“. Dali mi do rúk papiere, jakési peniaze - a voľný jako vták.

Po demobilizácii, prvé čo bolo: zhánka po práci a - samozrejme - po peniazoch. Prvá práca na „Villfronch a potom Pari“, ale predtým „Marseille“. V tejto firme jako námorník, pod vodou sme rezali lode, jako vraky. Dobre platené, ale robota pre psa.

V Paríži som prijal prácu v americkej armáde. Veľké sklady. Neni som si istý, ale, tuším, bola to firma „Bleriot“. A zas tie vyprost'ovacie práce. Keď som zhromaždil asi dvetisíc dolárov, zaplatil som si loď a našiel som sa v New Yorku. Tam samostatne, opravárske dielne áut. Tam som sa i oženil.

Takto mi ubehlo tridsať rokov práce.

Mal by som ešte všeličo dodať, čo mi prichádza na myseľ, ale dúfam, že to stačí.

Tam, v New Yorku, nám nevyhovovala klíma, nuž sme sa „zachopili“ so ženou do Johannesburgu, Južná Afrika.

Keď sa koľko-toľko môžem utrhnúť, som v Bohuslaviciach. Tu som ozaj doma.“

Ing. Ján Kišš (*....)

rodák z Kálnice

Stará Turá

„Pred časom som stretol v Novom Meste n.V. starostu Kálnice, Ing. Borocovana, ktorému som sa ešte raz ospravedlnil za svoju neúčast' pri oslavách 600. výročia prvej písomnej zmienky o Kálnici. Bol som v danom období, spolu s mojím ujom p . Jánom Filipom, rodákom z Kálnice, na pozvanie jeho sestry a mojej tety, v USA. Pánu starostovi som iba stručne rozpovedal, ako na Kálnicu spomínali všetci rodáci, ktorí sa viacmenej náhodou zišli v USA, v štáte Connecticut, práve v období, keď sa konali oslavy v ich rodisku.

... Čo všetko museli títo naši rodáci prežiť, aby udržali pri živote seba a svoje rodiny, je až neuveriteľné. Človek to precíti viac až po návšteve Ellse Islandu, ostrova, na ktorom je zriadené prist'ahovalecké múzeum. Fotografie v životnej veľkosti, autenticky

zachytávajúce chudobu, zúfalstvo a snád' aj nádej jednotlivcov, ale i celých rodín, ba i samotných detí, ktoré sa v tom prísťahovaleckom chaose stratili, vyvolávajú v návštevníkovi, obyčajne pamätníkovi alebo jeho potomkovi, úctu voči tým, čo túto hrôzu prežili. Priznám sa, že mne tieto fotografie a rôzne predmety, ktoré boli darované tomuto múzeu nádeje, zúfalstva a vytrvalosti od drevených prútených kufrov až po naše výšivky, kroje a modlitebné knižky, vohnali slzy do očí. Ten, kto chce spoznať Ameriku, mentalitu Američanov - potomkov prísťahovalcov, musí začať z tohto ostrova. A nielen preto, aby obdivoval úspechy, čo dosiahla Amerika, ale aj preto, aby sa mohol nad povýšenosťou a určitou nadradenosťou súčasnej generácie Američanov s porozumením usmiať. Pousmiať a povedať: To, čo Amerika teraz je, nie je iba zásluhou tých, čo sa v Amerike narodili. Je to zásluhou miliónov prísťahovalcov a je to aj zásluhou tých, čo odišli z Kálnice do Nového sveta. Až tam, v múzeu, som plne pochopil tetku Zuzu, babkinu sestru, keď pri návšteve v rodisku povedala, že keby vedeli, že preplávajú oceán, boli by plávali naspäť.

Musel som spomenúť tento ostrovček, kde sústredovali všetkých prísťahovalcov, aby ich odvšivavili, vyšetrili a buď dostali pečiatku, alebo ich deportovali naspäť. Musel som to spomenúť aspoň stručne, pretože spomienky štyroch rodáčok, ktoré síce bývajú v jednom štáte, ale stretávajú sa veľmi zriedka, sa točili okolo prísťahovania.

... Pani Katarína... žartovala, že ona veru vo svojich deväťdesiatich rokoch začína nový život, lebo chce kúpiť nový športiak, chce sa presťahovať do iného štátu, do nového domu a keď ostatné odsudzovali hazardné hry, vyhlásila, že už nebude sádzať na psie dostihy, ale na konské. Že to ju baví viac a je to lepšie ako masť karty. Obdivuhodná žena. Avšak ani takéto vyhlásenia nemohli zmierniť lúčenie, lebo všetci si dobre uvedomovali, že sa vidia naposledy. Poprosili ma, aby som odovzdal ich vrúcne pozdravenia súrodencom a ďalšej rodine. Aby sa na nich rodina nehnevala, že nepomáhali viac. Nebolo to preto, že by nechceli, ale preto, že aj v Amerike chlieb má dve kôrky.

Ako každé lúčenie, aj toto bolo smutné. Je však dobre vedieť, že dakde, tam ďaleko, máte zatiaľ ľudí, ktorí majú nejaký vzťah k vašim

známym, príbuzným, k prostrediu, kde ste vyrastali, k tak úžasným ľuďom, akí žili v Kálnici za čias môjho detstva.

Nám, čo žijeme neďaleko Kálnice, bolo ľúto tých, ktorí už nebudú mať príležitosť prísť do kraja. A že ozaj chceli, bolo skutočnosťou.

Aj preto si myslím, že naša úcta patrí nielen tým našim predkom, ktorí odišli, ale hlavne tým, ktorí, i keď za nesmierne ťažkých podmienok, vydržali v rodnom kraji aj preto, aby doopatrovali tých, čo im dali život a aby hospodárili na rodičovskom.

Ako som úvodom naznačil, keď sa pán starosta dozvedel o stretnutí krajanov, priam symbolickom pri 600. výročí, požiadal ma, aby som toto pár vetami opísal, čo som týmto splnil.“

Stará Turá 31.7.1996.

* * *

Peter Dzurák

(1922 – 2000)

Narodil sa 22. VI. 1922 v Bošáci v roľníckej rodine. Chodil do židovskej školy (hoci inoverec) v rodnej obci i do tzv. meštianskej školy v Novom Meste nad Váhom. Za učňa nastúpil k bošáckemu strojnému zámočníkovi Jánovi Adamovicovi. Ako devätnásťročný získal výučný list, dvadsaťročný urobil tovarišské skúšky. Zamestnal sa v Škodových závodoch v Dubnici n. V., v profesii strojný zámočník – opravár strojov. Po vojenskej službe išiel robiť do Výskumného ústavu mechanizácie (VÚMA) v Novom Meste n.V. ako opravár strojov, neskôr – až po odchod na dôchodok – ako vedúci hospodárskej správy. Stále sa vzdelával: v strojníckej priemyslovke, vo vyššej škole pracujúcich – smer technických strojárov, v kurze technológov v Bratislave.

Oženil sa v roku 1947 so susedkou Emíliou Kraváčikovou z Bošáce. Spolu vychovali dve šikovné dcéry. Obe sú učiteľky.

V roku 1958 po silnom výbuchu na pracovisku utrpel ťažký úraz. Mal na tele veľké popáleniny i potrhané šľachy na rukách. Pevná vôľa mu umožnila vrátiť sa po niekoľkých mesiacoch opäť do práce.

Oddychoval pri práci v záhrade i v bábkarstve. Dlhé roky úspešne viedol takýto súbor. Absolvoval kurz režisérov a výtvarníkov bábkarov. Ako dôchodca pracoval aj v divadelnom súbore v Bošáci. Okrem iného veľmi pekne stvárnil postavu bibliografa I.V. Riznera (Céder a limba) a spisovateľa Aloisa Jiráka (Svetlo života). Približne dvadsať rokov chodil do Bošáckej doliny robiť rozhovory s mnohými staršími ľuďmi. Výsledok - trinásť hrubých zväzkov národopisných záznamov - okolo päťtisíc drobno a úhladne popísaných strán formátu A4. Zmapoval chotáre Bošáckej doliny, role, lúky, pasienky, lesy, cesty, studničky, spomienky ľudí, zvyky, postupy rôznych prác, príslušné náradie, ľudové liečiteľstvo, príslovia, porekadlá, druhy ovocia, zeleniny.

Zomrel náhle, pri národopisnej zberateľskej činnosti dňa 17. marca 2000 – vo veku 77 rokov.

Peter Dzurák